Uhka vai mahdollisuus?
Lastensuojelun ylisukupolvisuuteen vaikuttavia tekijöitä vanhempien kuvaamina

Oskari Savisalo
Pro Gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Työn nimi: Uhka vai mahdollisuus? - Lastensuojelun ylisukupolvisuuteen vaikuttavia tekijöitä vanhempien kuvaamina
Tekijä: Oskari Savisalo
Koulutusohjelma: Sosiaalityö
Työn laji: Pro gradu –työ X Sivulaudaturtyö_ Lisensiaatintyö_ _
Sivumäärä: 83 + 4 liitettä
Vuosi: 2018

Tiivistelmä

Tämä pro gradu –tutkielma kuvaa lastensuojelun asiakkaina olleiden vanhempien ja perheiden vahvuuksia, vaikeuksia ja saatua tukea. Tutkimuksessa kysytään minkälaisia ovat perheiden suojaavat vahvuudet ja millaisina perheiden vaikeudet ja huostaanoton riskitekijät näyttäytyvät lastensuojeluasiakkaina olleiden vanhempien kuvaamana sekä millaista tukea vanhemmat kokevat perheiden saaneen. Tutkimuksen teoreettinen tausta rakentuu lastensuojelun, huostaanoton ja vanhemmuuden teemoista. Lastensuojelun ylisukupolvisuus toimii tutkimuksen tuloksia kokoavana kehyksenä. Lastensuojelun ylisukupolvisuuden tarkasteleminen rakentuu tässä tutkimuksessa perheiden vahvuuksien, vaikeuksien ja saadun tuen vertailuun suhteessa vanhemman taustaan.

Tutkimus on kuvaileva ja sen analyysissä on käytetty sekä kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia menetelmiä. Tutkimuksen kvalitatiivinen aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä ja kvantitatiivinen tilastollisilla menetelmillä. Tilastollinen analyysi toteutettiin SPSS-ohjelmistolla.

Huostaanotto tuo elämään erityisiä piirteitä, jotka vaikuttavat jollain tavalla läpi ihmisen elämän. Tämän tutkimuksen perusteella huostaanotto itsessään näyttäytyy osalla ihmisistä elämää leikkaavana tekijänä, joka heijastelee kokemukseen omasta vanhemmuudesta ja siinä esiintyviin vahvuuksiin ja vaikeuksiin. Toiset vanhemmista kokivat oman sijaishuoltotaustan vahvistaneen omaa vanhemmuutta, toisten kohdalla koetut asiat hankaloittavat elämää ja omaa vanhemmuutta.

Tutkimuksen tulokset nostavat keskiöön lastensuojelun asiakasperheissä olevat vahvuudet. Tutkimus osoittaa, että sijaishuoltotaustaisten vanhempien perheissä on useasti sellaisia vahvuuksia, joiden tarkasteleminen ei ole ollut perinteisesti tuenantamisen ytimessä. Näitä vahvuuksia ovat tämän tutkimuksen perusteella muun muassa sinnikkyys, elämänarvot ja kyky reflektoida omaan vanhemmuuttaan. Tulevaisuuden lastensuojelun palveluissa tulisikin entistä useammin nostaa perheiden vahvuuksien tukeminen osaksi interventioita.

Avainsanat: lastensuojelu, ylisukupolvisuus, huostaanotto, vanhemmuus, suojaavat vahvuudet

Muita tietoja: Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X

Sisällys

1 Johdanto 1

2 Lastensuojelu 3

2.1 Lastensuojelun institutionaalisuus 3
2.2 Lastensuojelu kansainvälisenä ilmiönä 5
2.3 Lastensuojelu toimenpiteenä 6

3 Huostaanotto ja vanhemmuus 9

3.1 Huostaanotto lastensuojelulain mukaisena toimenpiteenä 9
3.2 Huostaanoton taustatekijät ja ylisukupolvisuus 11
3.3 Huostaanoton vaikutus omaan vanhemmuuteen 14

4 Ylisukupolvisuus ja hyvinvointi 17

4.1 Ylisukupolvisuus käsitteenä 17
4.2 Ylisukupolvisuus ja riskitekijät 19

5 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset 20

6 Tutkimusprosessin kuvaus 21

6.1 Tutkimusasetelma ja aineisto 21
6.2 Aineiston kokoaminen ja analysointi 24
6.3 Tutkimuseettiset kysymykset 32

7 Perheiden taustatiedot 35

8 Perheiden suojaavat vahvuudet 37

8.1 Psyykkiset vahvuudet 37
8.2 Sosiaaliset vahvuudet 43
8.3 Toimintakyvyn vahvuudet 45
8.4 Perheiden suojaavat vahvuudet yläluokittain 48

9 Huostaanoton riskiä nostavat vaikeudet perheissä 50

9.1 Psyykkiset vaikeudet 50
9.2 Sosiaaliset vaikeudet 54
9.3 Toimintakyvyn vaikeudet 57
9.4 Muut vaikeudet 60
9.5 Perheiden vaikeudet ja huostaanoton taustatekijät yläluokittain 62

10 Vanhempien kuvaus perheiden saamasta tuesta 64

10.1 Perheiden saama tuki 64
10.2 Perheiden saama perhetyön tuki 67

11 Pohdinta 69

Lähteet 77

Liite 1 84

Liite 2 85

Liite 3 86

Liite 4 87

1 Johdanto

”Olen hyvin onnellinen perheestäni ja tästä yhteisestä arjestamme. Koen että elän tässä ja nyt elämäni onnellisinta aikaa josta nuorempana aina haaveilin. Lapset, mieheni ja heidän hyvinvointinsa on minulle tärkeintä maailmassa.”[60]

Tutkimuskyselyyn vastannut huostaanotetun lapsen vanhempi

Tämän kokemuksen ja elämäntilanteen mahdollistaminen on sitä, mihin lastensuojelun toimenpiteillä tulee pyrkiä. Vanhempien ja perheiden vahvuuksien ja voimavarojen vahvistaminen nähdäänkin nykypäivänä lastensuojelun keskeisenä tehtävänä lapsen oikeuksien ja edun turvaamisessa (Lahtinen ym. 2017, 22). Lastensuojelu ja sen tarve konkretisoituu kuitenkin usein kontrollin piirteitä sisältävänä, luonnollista perhesysteemiä hajottavana ja vanhempien puutteellisten vanhemmuuden taitojen ja elämänhallinnan ongelmien esiin tuojana. Lastensuojelun sosiaalityön ytimeen sisältyy eettinen kamppailu tuenantamien ja kontrolloinnin välimaastossa. (Siltainsuu 2016, 26–31.) Ongelma keskeisyydestä ollaan kuitenkin hiljalleen lipumassa kohti vahvuuksien ja voimavarojen ensisijaisuuden tunnustamista (Lahtinen ym. 2017, 9). Kuten Lahtinen ym. (2017, 14) toteavat, vaikeissa kriiseissä perheillä ja yksittäisillä perheenjäsenillä on koettujen vaikeuksin rinnalla usein myös vahvuuksia, joiden tunnistaminen voi lisätä kokemusta oikeanlaisen tuen saamisesta. Tässä tutkimuksessa selvitetään minkälaisia ovat perheiden suojaavat vahvuudet ja millaisina perheiden vaikeudet ja huostaanoton riskitekijät näyttäytyvät lastensuojeluasiakkaina olleiden vanhempien kuvaamana sekä millaista tukea vanhemmat kokevat perheiden saaneen.

Viime vuosina keskustelu lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuden inhimillisistä ja institutionaalisista merkityksistä on lisääntynyt. Käsitteenä ylisukupolvisuutta pidetään herkästi negatiivisena, huono-osaisuuden siirtymiä kuvaavana (esim. Helliwell 2001; Berlin ym. 2011). Vähemmälle huomiolle on jäänyt suojaavien ylisukupolvisten tekijöiden tarkastelu. Koska ilmiön vaikutuksia voidaan tarkastella yksilön, yhteisöjen ja yhteiskunnan tasolla, on yhteiskunnallisesti merkittävää kyetä havaitsemaan ja ymmärtämään myös myönteisten sukupolvien välisten siirtymien mekanismeja (Kärkkäinen 2004, 24).

Viime vuosina ylisukupolvisuuden ilmiötä on tutkittu entistä monipuolisemmin myös Suomessa (Kataja ym. 2014; Nousiainen ym. 2016; Vilhula 2007). Lastensuojelun ylisukupolvisuuden taustalla olevat tekijät nähdään osaltaan liittyvän huono-osaisuuden ylisukupolvisuuteen. Olemassa olevan ylisukupolvisuuteen liittyvän tutkimuksen perusteella ei voida vielä tehdä yleistettäviä johtopäätöksiä lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuteen vaikuttavista erityisistä tekijöistä. Kuitenkin ilmiön taustalla on havaittavissa institutionaalisia tekijöitä, jotka voivat osaltaan vaikuttaa ainoastaan lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuden ilmiöissä. (Savisalo 2016.) Ylisukupolvisten ketjujen katkaiseminen on saanut kyseenalaisen roolin myös lastensuojelun haasteiden ja kasvavien kustannuksien ratkaisijana (Ikäheimo 2016, 115). Kansainvälinen tutkimus ylisukupolvisista ilmiöistä on valottanut ilmiön moninaisuutta ja yhteiskuntariippuvuutta (vrt. esim. Mertz & Andersen 2016; Marshall ym. 2011; Brännström ym. 2015). Tarkastelemalla lastensuojelutarpeeseen vaikuttavia tekijöitä vanhempien kokemuksiin perusten, saadaan ensisijaista tietoa niistä tekijöistä, joita vahvistamalla voidaan estää ketjuuntumista ja lisätä perheiden hyvinvointia.

Tässä tutkimuksessa kuvataan ensin lastensuojelua ja huostaanottoa interventiona erinäkökulmista. Tämän jälkeen tutkimuksen teoreettisessa osuudessa avataan ylisukupolvisuuden käsitettä. Tutkimuksen toteuttamisosiossa kuvataan tutkimustehtävän ja tutkimuksellisten valintojen lisäksi analyysiprosessi ja tutkimuseettiset kysymykset. Tämän jälkeen siirrytään kvantitatiivisin ja kvalitatiivisin analyysitavoin muodostettujen tutkimustulosten raportointiin. Tutkimuksessa esitellään perheiden vahvuuksia, vaikeuksia ja huostaanoton taustatekijöitä sekä perheiden saamaa tukea vanhempien kertomana. Tulososion aineisto on kerätty lastensuojeluasiakkaina olleille vanhemmille suunnatulla sähköisellä kyselyllä. Tutkimustulososiossa kuvataan ensin perheiden suojaavien tekijöiden analyysin tulokset, jonka jälkeen siirrytään perheiden vaikeuksien kuvaamiseen. Vanhemmat kuvailivat perheiden suojaavina vahvuuksina harvemmin lastensuojelun interventioiden fokuksessa olevia ominaisuuksia kuten kyvyn rakastaa, elämänarvot ja sinnikkyyden. Tulososion lopuksi esitellään vielä kuvaus perheiden saamasta tuesta.

2 Lastensuojelu

2.1 Lastensuojelun institutionaalisuus

Tämä tutkimus paikantuu lastensuojelun sosiaalityön kontekstiin. Lastensuojelun on yhteiskunnan tuottama institutionaalinen interventio, joka todentuu viimeistään huostaanottopäätöksenä (Eronen 2013, 25). Lastensuojelun sosiaalityön toimenpiteenä huostaanotto puuttuu perheen sisäiseen sopimisvapauteen ja sen jäsenten itsemääräämisoikeuteen. Vastaavanlaista vallankäytönvaltuutusta ei juuri muissa sosiaalityön konteksteissa ole. Tämän takia ilmiötä ei voida tutkia pelkästään perheiden ja sen jäsenten välistä systeemiä ja dynamiikkaa tarkastelemalla, vaan ilmenevää lastensuojelutarvetta on tarkasteltava myös yhteiskunnan juridisessa ja institutionaalisessa kehyksessä (Kärkkäinen 2004, 25).

Suomalaisen lastensuojelun ideologisessa keskiössä on institutionaalinen näkökulma eli julkisen vallan, perheen ja lapsen välinen suhde. Lastensuojelussa otetaan aina kantaa näiden kolmen väliseen suhteeseen. Suomen, kuten muidenkin Pohjoismaiden lastensuojelun ja perhepolitiikan rakentuminen on muovautunut kansallisen tarpeiden mukaisesti. Suomessa lastensuojelun toimenpiteet perustuvat lastensuojelulakiin (13.4.417/2007). Tämän takia suomalaisesta kulttuurista käsin tarkasteltuna on yllättävää, ettei edes kaikissa EU-jäsenmaissa ole erillistä lasten suojelua ohjaavaa lakia. Esimerkiksi siinä missä Suomessa laki ohjaa lastensuojelun sijaisperheiden lasten lukumäärää, noin puolessa EU-jäsenmaassa sijaisperheen lasten lukumäärää ei määritellä lain säädännössä. (The European Union Agency for Fundamental Rights 2014.)

Lastensuojelun kentällä vallitsee edelleen pinttyneitä näkökulmia ja toimintatapoja, joiden muuttaminen ja kehittäminen vaativat laadukkaan lastensuojelututkimuksen tuottamista (Pösö 2010, 327; Kindler 2007, 322). Viime vuosina suomalaisen perhepolitiikan ydintavoitteita on ollut työn ja perheen yhteensovittaminen. Yhteiskunnallinen keskustelu kiinnittyy entistä tiiviimmin myös lastensuojelun kustannusten kertymisen kriittiseen tarkasteluun. Julkisen sektorin kasvavat kustannukset vaikuttavat siihen, että yhteiskunnassa tarkastellaan entistä kriittisemmin sitä, mihin julkisia varoja käytetään. Lastensuojelun on yksi merkittävä yhteiskunnallinen kuluerä. Vuoden 2013 lastensuojelun laitos- ja perhehoidon kustannukset

olivat lähes 710 miljoonaa euroa (Heino ym. 2016, 16). Vuonna 2015 lastensuojelun laitos- ja perhehoidon käyttökustannukset olivat lähes 745 miljoonaa euroa. Näiden kustannusten kohdalla kasvua vuodesta 2006 on tullut yli 72 prosenttia (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018).

Vaikka Suomessa kodin ulkopuolelle sijoitettujen 0 – 17-vuotiaiden määrä on tilastojen mukaan laskussa, ovat 2000-luvulla varsinkin 16–17-vuotiaiden huostaanotot lisääntyneet (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018). Tässä ikäryhmässä huostassa olevien määrät ovat kasvaneet vuodesta 2000 vuoteen 2015. Samoin 13–15-vuotiaiden huostassa olevien määrä on kasvanut aina vuoteen 2011 asti, jonka jälkeen se näyttää asettuneen 1,4 prosenttiin saman ikäiseen väestöön verrattuna. Yhtä lailla kaikkien alaikäisten lasten kohdalla huostassa olevien määrä on noussut vuoteen 2010 asti. Tämän jälkeen huostassa olevien määrä on asettunut 1,0 prosenttiin vastaavan ikäisestä väestöstä. Kodin ulkopuolelle lastensuojelulaitokseen sijoitettujen 0–17-vuotiaiden määrä on kasvanut 2000-luvun alusta yli 7 prosenttia, kuitenkin ollen vuodesta 2011 lähtien hienoisessa laskussa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

Suomessa lastensuojelu ja lasten huostaanotot ovat olleet viimevuosina vahvasti läsnä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Lastensuojelun yhteiskunnalliseen keskusteluun vaikuttavat vahvasti käsitykset lastensuojelun toimenpiteiden ja kokonaisuuden linkittymisestä negatiivisiin ja hankaliin tilanteisiin ja asioihin (Forsberg & Kröger 2011, 4). Keskustelu lasten huostaanotoista kattaa niin kriittiset kuin myötäilevät kannanotot. Viestinnän ja median digitalisoituminen ja sosiaalisen median voima vaikuttavat lastensuojelussakin toimenpiteiden ja yksittäisten tilanteiden julkituloon (Lastensuojelun Keskusliitto 2017.) Median läsnäolo ja rooli on ollut viimeaikaisten tutkimusten kiinnostuksen kohteena myös lastensuojelun kentällä (esim. Pätiälä 2016).

2.2 Lastensuojelu kansainvälisenä ilmiönä

Tilastojen näkökulmasta suomalaisen lastensuojelun tilanne ei ole kansainvälisesti vertailtuna poikkeuksellinen. Esimerkiksi Englannissa lastensuojelullista apua tarvitsevien lasten määrä on kasvanut 2010-luvulla (Department for Education 2016). Samoin Kanadassa voidaan nähdä haavoittuvassa asemassa olevien lasten määrän kasvaneen viime vuosikymmenten aikana. Sijoitusten määrä suhteessa lastensuojelutarpeen selvityksessä olleiden lasten määrään on Kanadassa kuitenkin vähentynyt. (Public Health Agency of Canada 2010, 3.) Tämä kertonee siitä, että yhtä lailla kuin Suomessa, myös maailmanlaajuisesti pyritään lasten kaltoinkohtelu tunnistamaan paremmin. Yhdysvalloissa syntymäperheen ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on kasvanut tasaisesti koko 2010-luvun. Siinä missä Suomessa on yli 17 000 huostaanotettua lasta, Yhdysvalloissa huostaanotettuja lapsia oli vuonna 2016 yhteensä 437 465. (Children's Bureau 2017.) Huostaanotettujen lasten määrän vertailu maiden saman ikäiseen väestöön suhteutettuna osoittaa, että sijoitettujen lasten määrä on prosentuaalisesti Yhdysvalloissa kuitenkin merkittävästi pienempi kuin Suomessa. Inhimillisesti tarkasteltuna yhdysvaltalaisten sijoitettuna olevien lasten määrä on kuitenkin merkittävä.

Länsimaissa lastensuojelun interventioilla tavoitellaan lapsen ja perheiden hyvinvoinnin turvaamista ja vahvistamista. Julkisenvallan intressinä on lisätä lasten ja perheiden hyvinvointia perheiden toimintakykyä vahvistavilla palveluilla. Taustalla on ihmisoikeuksien toteutumisen ensisijaisuus (ks. esim. Leviner 2018). Palveluja halutaan suunnata perheille kokonaisuutena, jotta myös vanhemmat osallistuvat lasten hyvinvoinnin rakentamiseen. Vanhempien rooli perheen muutoksen mahdollistajina on entisestään korostunut. (Gilbert ym. 2011, 107 & 131.)

Pohjoismainen lastensuojelu rakentuu perhepalvelupainotteisen mallin pohjalta (ks. esim. Berg-le Clercq 2014). Yhteiskunnallinen vaurastuminen ja hyvinvoinnin lisääntyminen ovat poliittisten linjausten myötä mahdollistaneet entistä perhekeskeisemmän lähestymistavan suomalaisellakin lastensuojelukentällä. Itä-Euroopan maissa perheiden köyhyys voi olla edelleen merkittävä lastensuojelutarpeen taustatekijä. Esimerkiksi Unkarissa ja Romaniassa lastensuojelujärjestelmään vaikuttaa voimakkaasti yhteiskunnan vähäiset resurssit perheiden

varhaiseen tukemiseen. Lisäksi investointien, ammattiosaamisen ja lastensuojelun tutkimuksen puute vaikuttavat ihmisoikeuksien ja lapsen oikeuksien toteutumiseen näissä maissa. (Anghel ym. 2013, 248.) Venäläisen lastensuojelujärjestelmän tarkasteleminen osoittaa, että myös Venäjällä pyritään entistä useammin tunnustamaan kansainväliset lapsen oikeudet. Tästä merkkinä voidaan pitää esimerkiksi intressiä laitossijoitusten vähentämiseen ja läheisneuvonpitojen mahdollistamiseen. (Rudnicki 2012, 43.)

Globaalisti lapsista huolehtimisen ideologia näyttäytyy erilaisin painotuksin. Siinä missä pohjoismaissa yhteiskunnalla on vahva rooli lasten hyvinvoinnin turvaamisessa ja perheillä on oikeus saada yhteiskunnan tukea lapsen hoitoon ja kasvatukseen, esimerkiksi Japanissa ja Yhdysvalloissa perhepolitiikka on määrittelemättömämpää ja lapsen hoidon ja huolenpidon katsotaan olevan ensisijaisesti äidin tehtävä. Yhteiskunnan tarjoama tuki on rajattua ja perheen ulkopuolisten tukipalvelujen tuottaminen on yksityisten palvelutuottajien varassa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa lastensuojelun asema ja laajuus ovat vakiintuneet kuluneen vuosisadan aikana huomattavasti. (ks. Myers 2008.) Vaikka lastensuojelu ei toimi aukottomasti, on sen perustuminen toivoon ja suojeluun mahdollisuus taata lapsille oikeus turvalliseen kasvuympäristöön. Varsinkin länsimaissa lasten asioiden edistämisestä on tullut yksi osa yhteiskunnan tärkeää tehtävää. Nämä perhepoliittiset näkemykset heijastelevat myös eri maiden lastensuojelun ideologioiden taustalla. On selvää, että siellä missä yhteiskunta mahdollistaa varhaisen tuen lapsiperheiden arkeen, myös tilanteiden kriisiytyessä yhteiskunta tarjoaa puitteet tuelle. Yhteiskunnissa, joissa perhepolitiikka on mitättömässä roolissa, voidaan olettaa myös lastensuojelun perusta olevan hutera (Lokteff & Piercy 2012, 122). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan lastensuojelunin terventioita Suomessa ja sitä, millaisena se on koettu perheissä, joissa on omakohtaisia kokemuksia lastensuojelusta yhdessä tai useammassa sukupolvessa.

2.3 Lastensuojelu toimenpiteenä

Suomessa lastensuojelu asemoituu erityispalvelujen piiriin. Erityispalveluja tarjotaan silloin, kun peruspalveluilla ei kyetä vastaamaan asiakkaan tuentarpeisiin. Tämä asetelma voi osal-

taan rakentaa suomalaisen lastensuojelun ja sen ylisukupolvisuuden kielteistä tulkintaa. Erityispalvelujen piiriin hakeudutaan silloin, kun jokaiselle kansalaiselle mahdollistetut yleiset sosiaalipalvelut eivät ole riittäviä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017). Lastensuojelua, kuten muitakin erityispalveluja ohjaa oma erityislainsäädäntö, jonka perusteella määritellään asiakkaan oikeus palveluihin. Lastensuojelun kohdalla tämä laki on lastensuojelulaki (13.4.417/2007). Oikeus palveluihin ei kuitenkaan poista lastensuojelun kontrollin ominaisuutta, sillä oikeus lastensuojelupalveluihin konkretisoituu viranomaisen tekemän arvioinnin kautta. Toisin sanoen lapsi tai vanhempi ei voi itsellisesti päättää lastensuojeluasiakkuuden aloittamisesta, vaan asiakkuus määrittyy kaikissa tilanteissa viranomaisen arvioimana. Voidaan siis kriittisesti tarkastella, onko oikeus palveluihin todella asiakkaan itsensä määrittelemä vai viranomaisen velvoitteiden vuoksi todentuva. Laki kuitenkin ohjaa viranomaisen toimintaa lasten edun ja oikeuksien puolustajana ja velvoittaa viranhaltijoita eli lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä viime kädessä turvaamaan lapselle kasvua ja hyvinvointia tukevan kasvuympäristön (LSL, 2 §).

Lastensuojelun tuen ja kontrollin välistä kuilua on pyritty madaltamaan osallistamalla asiakkaita oman prosessinsa jokaisessa vaiheessa. Se, miten lain määräämänä osallisuus huostaanotonprosessissa toteutuu, jää usein arvailujen varaan (Hiitola & Heinonen 2009, 30). Tuki ja kontrolli voivat näyttäytyä yhtäaikaisina, joten niiden välinen raja on häilyvä. Kontrolli voidaan nähdä joissain tilanteissa tuen muotona (ks. Sipilä 1979). Lastensuojelupalvelujen vaikuttavuutta pyritään lisäämään huomioimalla entistä enemmän lapsen ja vanhempien mielipiteet ja tilannearviot. Entistä vaikuttavimpien palvelujen tuottamiseen on 2000-luvulla haettu ratkaisuja muun muassa erilaisista kansallisista ohjelmista (KASTE-ohjelma 2008–2011; Sosiaali- ja terveysministeriön lastensuojelun kehittämisohjelma 2004–2007). Viimeisimpänä, osana Sosiaali- ja terveyspalvelujen muutosohjelmaa Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) -kärkihankkeella pyritään vaikuttamaan siihen, että tulevaisuudessa Suomessa on entistä kustannustehokkaampia, vaikuttavimpia ja perheiden tarpeisiin pohjaavia lapsi- ja perhepalveluita (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017).

Vaikka nykypäivänä ennalta ehkäisevien palvelujen ensisijaisuus on tunnustettu, on lastensuojelussa aina läsnä perheiden sisäistä sopimista ja perheen jäsenten itsemääräämisoikeutta

rajoittavia elementtejä, jotka äärimmäisissä tilanteissa toteutuvat vastentahtoisina puuttumisina (Pösö 2010, 326). Tästä syystä lastensuojelun toimenpiteiden toteuttaminen perheen elinympäristöissä ja läheisverkostojen mukaan ottaminen ovat tulleet vahvemmin osaksi interventioita. Toisaalta vanhempien ja lasten entistä parempi tietoisuus omista oikeuksista tuo lastensuojelun kentälle myös haasteita perustella toimenpiteitä juridisesti pätevästi. Lisäksi lastensuojelun ja lasten psykiatrian yhteistyön myötä myös mielenterveyteen ja psykologiaan liittyvä ammattiosaaminen mielletään yhä vahvemmin osana lastensuojelupalveluja. (Heino 2009, 26 & 124; Pösö 2010).

Vaikka huostaanotolla pyritään turvaamaan lapsen kasvu ja hyvinvointi tulevaisuudessa, ei sillä välttämättä kyetä vaikuttamaan siihen, että lapsi ei ajaudu sosiaalisesti heikkoon asemaan (Dworsky 2015, 77). Koska lastensuojelun ylisukupolvisuuden ilmiö rakentuu useista yhteen nivoutuvista tekijöistä, tulee huostaanotto käsittää lastensuojelun prosessin vaiheena, jolla on itsenäinen merkitys yksilön elämänkaaren ja sukupolvien välisten ketjujen rakentumiseen. Yhtäältä se on yksi toimenpide laajassa lastensuojelun prosessissa. Jos lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuutta tarkastellaan vain tehtyinä toimenpiteinä eikä selvitetä toimenpiteiden taustalla olevia tekijöitä, huostaanotto voidaan nähdä lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuutta rakentavana institutionaalisena tekijänä. (Helavirta 2014, 288.) Kuitenkin, jos lastensuojelun ylisukupolvisuuden todentumista tarkastellaan vain tehtyjen toimenpiteiden lukumäärien kautta, ilmiön taustalla esiintyvät sosiaaliset ja yksilölliset taustatekijät jäisivät pimentoon. Perheiden erisukupolvien välisillä vahvuuksilla ja tuen tarpeilla on keskinäinen yhteys perheiden dynaamisessa systeemissä. Vanhemman toimintamallit siirtyvät osaksi lapsen toimintaa ja resursseja. Tämän takia jokaisessa lastensuojelun interventioissa tulisi tarkastella haasteiden ja vahvuuksien rakentumista ja ilmenemistä perheen eri sukupolvien välillä. Vaikka huostaanoton perustelujen tulee nojata lakiin ja päätösten tulee olla juridisesti päteviä, sisältää huostaanoton arviointiprosessit aina yksilön, yhteisöjen ja näiden välillä tapahtuvaa moraalista järkeilyä (Pösö 2010, 326). Tähän tarkasteluun liittyviä tekijöitä selvitetään tässä tutkimuksessa niin perheiden suojaavien tekijöiden kuin koettujen vaikeuksien sekä saadun tuen näkökulmista.

3 Huostaanotto ja vanhemmuus

3.1 Huostaanotto lastensuojelulain mukaisena toimenpiteenä

Lastensuojelun ylisukupolvisuuden ilmiötä tarkasteltaessa tulee arvioida biologisten ja geneettisten näkökulmien lisäksi myös sosiaalisten tekijöiden vaikutuksia. Huostaanotto ja sitä seuraava sijoittuminen asumaan syntymäperheen ulkopuolelle luovat lapselle uuden sosiaalisen kasvuympäristön. Ylisukupolvisia siirtymiä selvitettäessä tämän ympäristön ja siinä esiintyvien sosiaalisten suhteiden vaikutusten tarkasteleminen on usein vähäistä. Kuitenkin ilmiön ehkäiseminen vaatii niiden institutionaalisten vaikuttimien tunnistamista, jotka osaltaan vahvistavat sukupolvien välisiä siirtymiä (Mertz & Andersen 2016, 4). Huostaanotto ja sijaiskodissa asuminen muodostavat väistämättä osan ihmisen sosiaalisesta kokemusmaailmasta, joten yksilön elämänkaaren ja sukupolvien välisten siirtymien kartoittamisessa tulee myöntää myös ne positiiviset ja negatiiviset ilmiöt, jotka todentuvat institutionaalisissa interventioissa (Eronen 2013, 22).

Huostaanotto asemoituu sosiaalipalvelujen kontekstissa merkittäväksi yksilön ja perheyhteisön itsemääräämisoikeutta rajoittavaksi toimenpiteeksi. Lastensuojeluasiakkuus alkaa usein perheen ulkopuolisen tahon tekemällä lastensuojeluilmoituksella, mutta asiakkuuteen voidaan päätyä myös vanhemman tai lapsen omasta aloitteesta. Vanhemmat tai lapsi itse voi laittaa lastensuojeluasiakkuuden vireille, joko lastensuojeluilmoituksella tai ottamalla yhteyttä sosiaalipäivystykseen. Ilmoituksen vastaanotettuaan sosiaalityöntekijän on tehtävä arvio kiireellisen sijoittamisen tarpeesta. (LSL.) Tämän lisäksi on arvioitava sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 36 §:ssä säädetty palvelutarve.

Lastensuojeluasiakkuuden aloittaminen ja avohuollon tukitoimien tarjoaminen lapselle on perusteltua, mikäli lapsen ja perheen tilanne vaatii lastensuojelulain mukaista perhetyötä tai -kuntoutusta tai lapsen sijoittamista. Asiakkuuden aloittamisen perusteena voi olla myös lastensuojelulaissa määritelty taloudellisen tuen antaminen. Asiakkuuden alettua viranomaisella on valta määritellä perheelle tarjottavien tukipalvelujen riittävyyttä ja tehdä perhettä koskevia toimenpidepäätöksiä, kuitenkin siten, että viranomainen lain 20 §:ä noudattaen kuulee asianosaisia. (LSL.) Kokemukseen lastensuojelun tuen tarkoitusperistä voi ratkaisevasti vaikuttaa

ensimmäiset viranomaisen yhteydenotot lastensuojelutarpeen selvitystä tehdessä. Mikäli vanhempi kokee lastensuojelutarpeen selvityksen tungettelevana ja epäluotettavana on mahdollisuus, että lastensuojelusta muodostuu vanhemman ja perheen voimavaroja heikentävä tekijä. Vanhemman omalla asenteella on merkittävä vaikutus siihen, miten lapsi suhtautuu lastensuojelun tukeen. Täten viranomaisen toiminnalla voi olla merkittäviäkin vaikutuksia perheen eri sukupolvien kokemukseen lastensuojelusta ja siten myös rooli ongelmien yli-sukupolvistumisessa. (Alhanen 2014, 66.)

Huostaanotto määritellään lastensuojelulain 3 §:ssä (12.2.2010/88) yhdeksi osaksi lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Laissa säädetään sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen vastuusta ottaa huostaan alle 18-vuotias lapsi, mikäli hänen huolenpidossa tai kasvuolosuhteissa on terveyttä vaarantavia tekijöitä tai jos hän itse vaarantaa omaa terveyttään käyttämällä päihteitä tai toimimalla rikollisella tavalla. Huostaanottoa edeltää lastensuojeluasiakkuus, jonka taustalla on usein viranomaisen tai yksityishenkilön osoittama huoli lapsen kasvuolosuhteista. Lain 25 §:n (12.2.2010/88) ensimmäisessä momentissa määritellyillä viranomaisilla on virkansa puolesta velvollisuus tehdä lapsesta lastensuojeluilmoitus, mikäli heille syntyy epäilys lapsen kasvuolosuhteiden selvittämisen tarpeellisuudesta. Samoin on toimittava myös ennakollisesti, mikäli viranhaltijalla on syy epäillä lapsen tarvitsevan lastensuojelun tukitoimia heti syntymänsä jälkeen. (LSL.)

Huostaanoton valmistelusta vastaa lastensuojelulain 40 §:n mukaisesti lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Laissa määritellään lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän oikeuteen saada huostaanottoprosessissa avustusta lastensuojelun asiantuntijaryhmältä. Huostaanoton valmisteluprosessissa on kuultava lasta ja selvitettävä lapsen oma mielipide. Lisäksi lapsen huoltajalle on varattava mahdollisuus tulla kuulluksi. Kuulemisen voi jättää toteuttamatta vain lain 42 §:ssä (12.2.2010/88) säädetyistä syistä. Mielipiteet, samoin kuin kuulematta jättäminenkin on kirjattava lasta koskeviin dokumentteihin. Yli 12-vuotiaan lapsen tai lapsen huoltajan vastustaessa huostaanottoa, lain 43 § (12.2.2010/88) mukaan asia on annettava hallinto-oikeuden päätettäväksi. Kun lapsi ja huoltaja hyväksyvät huostaanoton, asian päättää lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän virkaa tekevä esimies (LSL). Huomioitavaa kuitenkin on, että Susanna Helavirta ym. (2014, 291) ovat todenneet suomalaista huostaanottoa tarkastelevassa tutkimuskatsauksessa, ettei huostaanottopäätöksiin ole juurikaan

kirjattu lapsen kokemusta huostaanotosta ja että lasten ja vanhempien mielipiteet näkyvät asiakirjoissa asiantuntijoiden tulkitsemina.

Huostaanotolla pyritään mahdollistamaan lapselle vakaa kasvuympäristö ja lapsen oikeuksien toteutuminen. Vaikka huostaanotto nähdään usein negatiivisena toimenpiteenä, sen perimmäinen tarkoitus on tuottaa lapselle hyvinvointia ja turvaa. Onnistuneella sijoituksella lapsella on mahdollisuus saada kokemus luottamuksellisen suhteen rakentamisesta turvalliseen aikuiseen. Sijaishuoltoaikana kiinnittyminen ensisijaiseen huoltajaan voi rakentaa lapselle uuden kokemuksen turvallisesta suhteesta aikuiseen. Tämä uusi kokemus voi mahdollistaa sen, että ihminen kykenee luomaan turvallisen ja hyvinvointia ylläpitävän suhteen myöhemmin omaan lapseensa. (Samuels 2008, 1208.) Huostaanotto ja sijoitettuna kasvaminen tuovat automaattisesti lapsen elämään viranomaisroolien sävyttämiä suhteita. Vaikka sijaisperheessä eläminen sisältääkin usein tavallisiksi määriteltyjä perhe-elämän elementtejä, konkretisoituvat viranomaissuhteet muun muassa asiakasneuvottelujen ja kuulemisten sosiaalisissa kohtaamisissa. Osaltaan voidaan nähdä, että institutionaalisuus lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuden taustatekijänä rakentuu näissä kohtaamisissa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa (Conger ym. 2009, 1276). Kuitenkin kaikki ne arkiset toiminnot ja kohtaamiset sijaisvanhempien ja elinympäristön mahdollistamana vaikuttavat pitkäkestoisemmin lapsen voimavarojen laatuun. Tässä tutkimuksessa voimavarojen yhteyttä ylisukupolvisiin siirtymiin tarkastellaan vanhempien kuvaamien perheiden suojaavien vahvuuksien ja riskitekijöiden kautta.

3.2 Huostaanoton taustatekijät ja ylisukupolvisuus

Huostaanoton taustalla on erilaisia tekijöitä, jotka näyttäytyvät perheiden arjessa eritavoin (Heino ym. 2016). Yleisesti huostaanoton taustalla ei ole yhtä tekijää, vaan huostaanoton taustatekijät ovat useiden yksittäisten tekijöiden yhteen nivoutumia (de Godzinsky 2012, 41 & 58). Huostaanoton taustatekijöitä voivat olla esimerkiksi haasteet vanhemmuudessa ja turvallisen kasvuympäristön tarjoamisessa, lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa ja lapsen käyttäytymisessä ja kiinnittymisessä perheen ulkopuolisiin yhteisöihin (Heino ym. 2016, 70–74). Suomalaisissa tutkimuksissa huostaanoton taustatekijöitä on tutkittu jonkin

verran (ks. Heino ym. 2016; Hiilamo & Saarikallion-Torp 2011; Hiitola & Heinonen 2009; Marttunen 2008). Näissä tutkimuksissa lasten huostaanottojen taustatekijöinä korostuvat vanhempien päihde- ja mielenterveydenongelmat ja parisuhdeväkivalta. Vuoden 2015 Nuorisobarometriin vastanneista 27 prosenttia niistä, jotka kertoivat vanhemmillaan olleen mielenterveysongelmia, olivat itse lastensuojelun kanssa tekemisissä (Pekkarinen 2016, 168). Vanhemman uupumuksen, avuttomuuden ja osaamattomuuden on todettu näyttäytyvän merkittävinä tekijöinä huostaanottojen taustalla. Niin ikään vanhempien sopimattoman kasvatustyylin on todettu olevan usein huostaanottojen taustalla. (Heino ym. 2016, 7.)

Vanhemman mielenterveyden ongelmien on todettu lisäävän lapsen sairastumista psyykkisesti murrosiässä (Solantaus & Beardslee 1996, 1647). Mielenterveysongelmat voivat rakentua ylisukupolvisiksi ketjuiksi, sillä toisen sukupolven lastensuojelun asiakasvanhemmilla on useammin diagnosoitu mielenterveysongelma, heillä on enemmän tarvetta koulutukseen, parisuhdeväkivaltaan, lääkitykseen ja mielenterveyteen liittyvässä ohjauksessa ja palveluissa kuin väestössä keskimäärin (Marshall ym. 2011, 1026).

Perheillä, joilla on taloudellisia vaikeuksia, voi olla useammin myös kontakti lastensuojeluun (Pekkarinen 2016, 171). Viime vuosina Suomessa on lisääntynyt erityisesti 16–17-vuotiaista tehdyt lastensuojeluilmoitukset ja heidän huostaanotot (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2018). Tämän ikäryhmän huostaanottojen määrän kasvaessa myös lapsen omaa terveyttä vaarantava käyttäytyminen ja ristiriidat vanhempien kanssa ovat nousseet vahvemmin huostaanottojen perusteiksi. Perheillä, joilla on vakavia ristiriitoja, on myös yleisemmin kontakti lastensuojeluun (Pekkarinen 2016, 173). Yhtenä merkittävänä huostaanoton taustatekijänä on todettu olevan myös lapsen koulun käymättömyys. (Heino ym. 2016, 73–74.)

Elina Pekkarinen (2016) toteaa vuonna 2015 teetetyn nuorisobarometrin tuloksissa, että alkoholiongelmaiset perheet ovat muita useammin lastensuojelun piirissä. Mielenterveyden ongelmat, taloudelliset vaikeudet ja ristiriidat perheissä ovat kytköksissä perheen alkoholiongelman kanssa. 50 prosenttia niistä vastaajista, jotka kertoivat perheessä olevan alkoholiongelmia, kertoivat perheessä olevan myös vakavia ristiriitoja. Perheen vakavat ristiriidat ovat yhteydessä myös vanhemman mielenterveysongelmiin. Perheessä ilmenevillä päihdeongelmilla on siten vaikutuksia myös muihin elämänhallinnan vaikeuksiin. Alkoholiongelma

ei aina ole perheen vanhemmalla, sillä barometrin huostaanoton kokeneista vastaajista 25 prosentilla huostaanoton ensisijaiseksi syyksi oli kirjattu lapsen oma alkoholinkäyttö. Lapsen oma alkoholin käyttö ei välttämättä katkea huostaanoton ja sijoituksen myötä. (Pekkarinen 2016, 167–168.) Kuitenkin tutkimuksessa on todettu, että vaikka toisen sukupolven lastensuojelun asiakasvanhemmilla esiintyi päihteiden käyttöä, ovat heidän lapsensa huostaanottoon liittyvän arvioinnin aikana harvemmin altistuneet päihteille ensimmäisen sukupolven vanhempien lapsiin verrattuna (Marshall ym. 2011, 1026).

Huostaanoton taustalla voi olla myös kokemus lastensuojelupalvelujen ensisijaisuudesta. Huostaanoton ja siten myös lastensuojelun ylisukupolvisen ketjun rakentumisen voidaan nähdä siten myös positiivisesti koetun lastensuojeluasiakkuuden myötä aiheutuneeksi. (Mertz & Andersen 2016, 4) Myös sosiaali- ja terveyspalvelujen rakenteellisilla tekijöillä voi olla vaikutusta huostaanottojen aktivoitumiseen. Avohuollon tukitoimien riittämättömyys voi johtua vanhemmuudessa ilmenevien ongelmien ratkaisemattomuuden lisäksi siitä, ettei perheen tarvitsemia palveluja ole tarjolla. (Hiltunen 2015, 27). Sosiaalityön ja lapsiperheiden palvelujen rakenteellisia ongelmia kuitenkin harvoin pidetään huostaanoton perimmäisenä syynä. Palvelutarjonnan riittämättömyys tai tehottomuus voivat kuitenkin osaltaan heikentää perheen pärjäämistä ja vahvistaa ongelmallista maaperää (Hiltunen 2015, 27).

Suurelle osalle huostaanotetuista sijaishuoltoaika on mahdollistanut positiivisia asioita ja yhdenvertaisuutta muuhun väestöön verratessa. Lapsen positiiviseen kokemukseen vaikuttaa vahvasti oman biologisen vanhemman kokemus huostaanotosta ja lapsen sijoittamisesta. Tutkimuksissa on todettu, että kuulluksi tuleminen, luottamuksellisuus, yhteinen ymmärrys ja arvostaminen lieventävät vanhempien huostaanottoon liittyviä negatiivisia tuntemuksia. Vanhempien ja työntekijöiden välinen luottamuksellinen ja avoin vuorovaikutus mahdollistaa myönteisen kokemuksen syntymisen. (Pulkkinen 2011, 19; Välimaa 2016, 12 & 51; Healy 2011, 286–287; Ghaffar ym. 2012, 902–903.) Sijaishuollossa kasvaneiden lasten kertoman mukaan myönteisen kokemuksen mahdollistaa aikuisten arvostava ja huomioiva toiminta, kuulluksi tuleminen, rajat ja mahdollisuus ilmaista omia mielipiteitään (Kainulainen 2012, 40; Laiho 2013, 54–55). Myönteinen kokemus sijaishuollossa kasvamisesta mahdollistaa sosiaalisten taitojen ja omanarvontunteen vahvistumisen, uusien tietojen ja taitojen si-

säistämisen ja sosiaalisten taitojen karttumisen (Reinikainen 2009, 194). Vanhempien ja sijaishuollossa kasvavien lasten kertomien kokemusten perusteella voidaan vetää johtopäätös siitä, että lastensuojelun työntekijöiden toiminnalla ja suhtautumisella on ensisijainen vaikutus siihen, minkä laatuiseksi kokemus huostaanotosta muodostuu.

Vaikka huostaanotto ei poista kaikkia lapsen elämässä olevia negatiivisia tekijöitä, voidaan huostaanotolla vaikuttaa merkittävästi lapsen kehitykseen. Huostaanotolla on positiivisia vaikutuksia muun muassa lapsen fyysiseen ja emotionaaliseen hoivaan, turvalliseen kasvuympäristöön ja terveyden tilaan. (Eronen 2013, 68.) Huostaanotto voidaan kokea pelastuksena ja uutena mahdollisuutena, jolloin sijoittamisen lähtökohdat ovat hedelmälliset. Sijaisperheessä asuminen voi tuoda elämään uudenlaisia ulottuvuuksia ja mahdollisuuksia, joita syntymäperheessä ei ole ollut. Myös sijaishuollon muoto voi vaikuttaa positiivisen kokemuksen syntymiseen. Ruotsalainen tutkimus on vahvistanut aikaisempaa käsitystä siitä, että sukulaissijoituksessa olevat nuoret saavat luotua vahvemmat sosiaaliset siteet sijaisperheeseen, kuin nuoret, jotka ovat sijoitettuna vieraaseen perheeseen (Hedin 2011, 2285). Tähän liittyy myös nuoren mahdollisuus vaikuttaa sijaisperheen valintaan. Samassa tutkimuksessa todetaan, että sosiaalisia siteitä nuoren ja sijaisperheen välillä vahvistavat yhdessä tekeminen, keskusteleminen, vitsailu ja hauskanpito (Hedin 2011, 2287).

Tuki koulunkäyntiin ja harrastuksiin antaa mahdollisuuden itsevarmuuden ja positiivisen minäkuvan vahvistumiselle. Nuoruudessa koettu kannustava ja positiivinen kasvuympäristö heijastelee aikuisuuden valinnoissa. Parhaimmillaan lapsi ottaa sijaisperheen omakseen ja saa syntymäkodin rinnalle toisen vaihtoehtoisen mielikuvan kodista. Lapsuuden aikana rakentunut minäkuva ja käsitys itsestä osana ympäröivää yhteiskuntaa mahdollistavat parhaimmillaan tasapainoisen ja hyvinvointia ylläpitävän aikuisuuden. (Samuels 2008, 1208.)

3.3 Huostaanoton vaikutus omaan vanhemmuuteen

Vaikka riittävän turvallista vanhemmuutta voidaan pitää yhtenä merkittävänä lapsen hyvinvointia ja selviytymistä mahdollistavana ja huostaanottoa estävänä tekijänä, vanhemmuu-

dessa on kuitenkin paljon muita piirteitä ja elementtejä, jotka siirtyvät sosiaalisessa toiminnassa osaksi lapsen resursseja (Conger ym. 2009, 1276). Tutkimuksissa on todettu vanhemman sosiaalisen ja taloudellisen aseman yhteydestä lapsen vastaaviin aikuisuudessa (Wiborg & Hansen 2008; 392; Alm 2011, 11). Vanhempien heikko toimeentulo ja perheen köyhyys voivat olla yhteydessä lapsen kaltoinkohteluun (Zielinski 2009, 674). Yhteys vanhemman mielenterveyden ongelmien ja lapsen koulutuksen ja aikuisuuden toimeentulon välillä on myös olemassa (Johnston ym. 2013, 1086). Myös lapsuuden perheen ristiriidoilla voidaan nähdä olevan yhteys aikuisuuden kodin ilmapiirin rakentumiseen (Pekkarinen 2016, 174).

Huostaanoton negatiiviset vaikutukset aikuisuudessa voivat juontaa juurensa sijaishuollosta itsenäistyvien eriarvoisesta asemasta, riskialttiudesta mielenterveysongelmiin ja haasteista opiskelu- ja työelämässä ja siten myös taloudellisista vaikeuksista (Heino & Johnson 2010, 286; Forssen 1991; Airio & Niemelä 2002, 211). Brännström ym. (2017, 1–5) toteavat, että huostaanotetuilla on keski-iässä kaksi kertaa useammin edellä mainittuja haasteita elämässään kuin väestössä yleensä. Samankaltaisen tuloksen ovat saaneet Mark Courtney ym. (2007, 83–84) selvittäessään huostaanotettujen sijoittumista yhteiskuntaan 19–21-vuotiaina. Saman ikäiseen väestöön verrattuna sijaishuoltotaustaisilla on useammin matala koulutustaso, taloudellisia vaikeuksia ja/tai avioliiton ulkopuolinen lapsi. Lisäksi he harvemmin kykenevät ansaitsemaan elantonsa ja joutuvat useammin tekemisiin rikosoikeuden kanssa. Huostaanoton aiheuttamista riskitekijöistä huolimatta on huomioitava, ettei huostaanotto automaattisesti johda syrjäytymiseen, vaan osa huostaanotetuista pärjää hyvin elämässään (Kataja ym. 2014, 47).

Tutkimuksien mukaan omalla lastensuojelutaustalla on yhteys siihen, millaiseksi oma vanhemmuus rakentuu ja miten ihminen mieltää omat kykynsä ja voimavaransa suoriutua vanhemmuudesta (Goerge ym. 2008, 257; Geiger ym. 2013, 31). Sijaishuollossa kasvaneiden on todettu saavan heikommat eväät vanhemmuuteen muuhun väestöön verrattuna (Heino & Johnson 2010, 286). Ruotsalaisessa rekisteritutkimuksessa (Brännström ym. 2015, 44–47) todetaan, että suurimmalla osalla vähintään viisi vuotta syntymäkodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden tyttöjen vanhemmista oli rekisterimerkintöjä päihteiden käytöstä. Lisäksi 56 prosentilla näiden tyttöjen äideistä oli todettu useita mielenterveysongelmia. 41 prosentilla näistä tytöistä oli muuhun saman ikäiseen väestöön verrattuna heikompi koulumenestys.

Huostaanotetuilla ja sijaishuollossa kasvaneilla todetaan olevan myös korkeampi todennäköisyys tulla varhain vanhemmaksi (Dworsky & Courtney 2010, 1351; Fallon ym. 2011, 373). Marshall ym. (2011, 1024) esittävät, että toisen sukupolven lastensuojeluasiakkaat tulevat ensimmäistä sukupolvea nuoremmassa iässä vanhemmiksi, ovat alemmin kouluttautuneita ja ovat harvemmin olleet naimisissa. Teinivanhemmuus ja sijaishuollon aikana heikosti sisäistetyt vanhemmuuden mallit vahvistavat lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuden kausaalisuutta (Goerge ym. 2008, 283). Nuorena vanhemmaksi tuleminen lisää riskiä ajautua heikompaan sosiaaliseen asemaan molempien sukupolvien osalta. (Serbin & Karp 2004, 340). Vaikka koulun keskeyttämisen on todettu olevan kaikissa ryhmissä riskitekijä teininä raskaaksi tulemiselle, tutkimuksessa on todettu koulun keskeytymisen olevan erityisen merkittävä tekijä sijaishuollossa kasvavien tyttöjen varhaiseen vanhemmuuteen (Brännström ym. 2015). Tehdyn tutkimuksen perusteella voidaan päätellä, että tukemalla huostaanotettuja tyttöjä peruskoulun suorittamisessa, voidaan vaikuttaa myös ennalta ehkäisevästi teinivanhemmuuteen ja sen myötä tulevien riskitekijöiden vähentämiseen ja siten vaikuttaa lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuden ehkäisemiseen.

Amerikkalaisessa tutkimuksessa (Aparicio 2015) todetaan sijaishuollossa asuvien teinivanhempien kokevan vanhemmuuden uutena alkuna ja että vanhemmaksi tuleminen voi tuoda elämään tarkoituksen ja sitä myöten motivaatiota suoriutua myös vanhemmuudesta. Omalle lapselle halutaan tarjota niitä asioita, joista itse on lapsuudessaan jäänyt paitsi. Oman lapsen syntyminen on myös vaikuttanut siihen, että omat biologiset vanhemmat ja muut sukulaiset, jotka eivät ole olleet sijaishuoltoaikana yhteydessä, osoittavat suurta kiinnostusta ja haluavat osallistua lapsen elämään. (Aparicio 2015, 51.) Toisaalta lapsen syntymä voi olla kimmoke rakentaa uudelleen aikaisemmin katkennut suhde omien vanhempien kanssa. Tämä voi mahdollistaa hyvinvointia tukevien läheisverkostojen tuen, mutta myös johtaa negatiivisten vanhemmuuden mallien vahvistumiseen omassa vanhemmuudessa. (Kretchmar & Jacobvitz 2002, 367.) Isovanhempien vaikutus sijaishuoltotaustaisen vanhemman ja lapsen välisen suhteen rakentumiseen näkyy myös toiminnan tasolla. Isoäitien osoittamalla kiintymyksellä on yhteys isien vanhemmuuden positiivisten puolien vahvistumiseen, kun taas isoäidin kontrolloiva läsnäolo näkyy äitien heikompana sitoutumisena. Isoisien toiminnalla ei näytä olevan vastaavanlaista vaikutusta vanhempien käyttäytymiseen. (Madden ym. 2015, 1032.) Sijaishuoltotaustaiset vanhemmat kokevat myös suhteen puolisoon vahvistuvan lapsen myötä.

Raskaaksi tulemisen on todettu mahdollistavan sosiaalisten verkostojen laajentumisen, varsinkin puolison vanhempiin. Erityisesti lapsen isän vanhempien tarjoama tuki koetaan merkittävänä positiivisena läheisverkoston muutoksena. Lapsen saamisen on nähty olevan mahdollisuus luoda pysyvä side lapsen isään ja isovanhempiin. (Aparicio 2015, 49.)

Vaikka huostaanotolla todetaan olevan vaikutuksia myöhemmin omaan vanhemmuuteen, on itse kaltoinkohtelua kokeneilla ja sijoitettuna olleilla vanhemmilla usein vahva halu tarjota omille lapsilleen parempi ja turvallisempi kasvuympäristö kuin itsellään on ollut. Lähtökohtana vanhemmuuteen on halu antaa omalle lapselle paremmat eväät pärjätä elämässä. (Laitinen & Puurunen 2016, 217.) Kuitenkin käsittelemättömät kaltoinkohtelun ja huostaanoton aiheuttamat traumat voivat vaikuttaa lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen kehittymiseen ja laatuun ja siten pohjustaa lastensuojelutarpeen ylisukupolvistumista. Tutkimuksissa on todettu, että lapsuudessa koettu hyväksyntä ja itsenäisyyteen kannustaminen tukevat sensitiivisen huolenpidon ja turvallisen lapsi-aikuissuhteen ylisukupolvista jatkumoa (Biringen, 1990, 279; Ricks 1985, 227). Omien vanhempien toiminta ja reagointimallit siirtyvät seuraavalle sukupolvelle vuorovaikutteisissa suhteissa, vanhemman ja lapsen välisen suhteen rakentuessa (Kretchmar & Jacobvitz 2002, 368). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan vanhempien kokemuksia perheiden suojaavista vahvuuksista, joiden tunnistamisella voi olla osaltaan yhteys positiivisten ylisukupolvisten siirtymien mahdollistumiseen.

4 Ylisukupolvisuus ja hyvinvointi

4.1 Ylisukupolvisuus käsitteenä

Käsite ylisukupolvisuus on viime vuosikymmeninä vakiintunut sosiaalityön ja lastensuojelun toimintakentällä. Lastensuojelutarpeen ylisukupolvisten ilmiöiden tunnistaminen ja sukupolvienvälisten, hyvinvointia heikentävien ketjujen tarkasteleminen nähdään yhtenä keinona vaikuttaa sosiaaliturvan kasvavien kustannuksien pysäyttämiseen. Palvelujen kehittämistä ja vaikuttavuutta arvioidaan nykypäivänä entistä tarkemmin ja pidemmällä perspektiivillä. Pal-

velujen näkeminen osana ihmisen elämänkaarta siten, että tässä hetkessä tapahtuvia toimenpiteitä arvioidaan suhteessa tulevaan, voi vaikuttaa tulevaisuuden asiakkuuksien laatuun ja määrään. (Heinonen ym. 2012, 2–3).

Ylisukupolvisuutta voidaan määritellä ja kuvata jatkuvuuden, siirtymän, ketjun tai polun käsitteiden kautta (ks. Schofield & Merrick 2013; Serbin & Karp 2004). Käytetystä käsitteestä riippumatta ylisukupolvisuuden tarkastelu kohdentuu usein negatiivisten, hyvinvointia heikentävien ilmiöiden tutkimiseen. Ylisukupolvisuus käsitteenä sisältää ajatuksen siitä, että taidot, tiedot, kulttuuri ja hyvinvointi siirtyvät sukupolvien välillä. Tämä käsitys edellyttää, että ilmiötä tarkastellaan eri tieteenalojen ja näkemysten valossa. Ylisukupolviset siirtymät voidaan nähdä biologisina, kulttuurisina, sosiaalisina ja institutionaalisina (Alanen 2005, 99).

Ylisukupolvisuuden ilmiöön liittyy käsitys sukupolvesta. Sukupolvi voidaan nähdä määrittyvän tietyn ikäkauden tai ikäryhmän muodostamana yhteisöllisenä joukkona. Toisaalta kokemus tiettyyn sukupolveen kuulumisesta sisältää yhteisen jaetun kokemuksen (Marin 2005, 40–42). Ylisukupolvisten ilmiöiden tarkasteleminen institutionaalisella tasolla on siten perusteltua (Alestalo 2007, 146–148). Mikrotasolla perheenjäsenten välisenä ilmiönä sukupolvi ei välttämättä tarkoita tiivistä yhteyttä yhteiskunnalliseen sukupolveen. Perheenjäsenten välillä sukupolvi saa yksilöllisemmän merkityksen tehden rajan esimerkiksi vanhemmuuden ja lapsuuden välille sisältäen näkemyksen sukupolvien välisyydestä (Raitano 2015, 293). Ylisukupolvisten siirtymien nähdäänkin usein toteutuvan perheen sisäisen vuorovaikutuksen ja sosiaalisen toiminnan prosesseissa (Lahikainen 2005, 348–349). Kuitenkin käsityksemme vanhemmuudesta ja lapsuudesta liittää myös perheissä olevat sukupolvet yhteiskunnan sukupolviajatteluun. Tässä tutkimuksessa sukupolvilla tarkoitetaan perheen kolmea peräkkäistä sukupolvea: isovanhempi, vanhempi ja lapsi. Ylisukupolvisuus käsitteenä nähdään tässä tutkimuksessa osaltaan lastensuojelun interventioiden myötä rakentuvana ja sitä tarkastellaan suhteessa vanhempien kuvaamiin perheiden vahvuuksiin, vaikeuksiin ja saatuun tukeen.

4.2 Ylisukupolvisuus ja riskitekijät

Ylisukupolvisuutta tarkastellaan usein huono-osaisuuden siirtymisenä sukupolvilta toisille. Vauhkonen ym. (2017, 45) toteavat, että vanhemman työttömyys, kouluttamattomuus ja sosiaalisen tuentarve ovat yhteydessä lapsen elämässä esiintyviin haittapuoliin. On myös todettu, että perhepiirissä tapahtuvien ylisukupolvisten siirtymien lisäksi yhteiskunnalla ja sen rakenteilla on merkittävä osa yksilöllisten käyttäytymismallien siirtymisessä sukupolvien välillä (Conger ym. 2009, 1282). Kuitenkaan esimerkiksi yhteiskunnan tarjoama ilmainen koulutus ja opiskelun taloudellinen tukeminen eivät kokonaan poista perheen sisäisten ylisukupolvisten siirtymien vaikutuksia. (Tverborgvik 2013, 553.)

Ekonomisen ja sosiaalisen aseman sekä hyvinvoinnin sukupolvien väliset siirtymät ovat myös yhteiskunnallisen kiinnostuksen kohteena (ks Raitano 2015; Burke ym. 2013; Berlin ym. 2011). Huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta voidaan tarkastella muun muassa taloudellisen ahdingon, päihteiden ongelmakäytön, mielenterveysongelmien ja matalan koulutuksen näkökulmista. (ks. esim. Kataja ym. 2014; Burke ym. 2013). Huono-osaisuuden ylisukupolviset taustatekijät ovat usein myös lastensuojelutarpeen ja lastensuojelussa todentuvien ylisukupolvisten siirtymien taustalla (Korhonen 2013, 15). Perheen, yhteiskunnan ja yksilön välisissä suhteissa ja niiden välityksellä toteutuva lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuus ja sen taustalla olevat tekijät ovat siten vaikea erottaa huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden tekijöistä.

Lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuden ilmiössä tarkastellaan perhettä yksikkönä, eikä ilmiötä, toisin kuin huono-osaisuutta, voida selittää ilman perheinstituution läsnäoloa. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus voidaan nähdä yleiskäsitteenä negatiivisten sukupolvien välisten siirtymien kokonaisuudessa. Tähän kattokäsitteeseen sisältyy lastensuojelun lisäksi muun muassa mielenterveysongelmien ja kaltoinkohtelun ylisukupolviset ilmiöt. Kuitenkin lähtökohtaisesti huostaanotolla ja sitä seuraavalla sijoittamisella pyritään poikkeuksetta lisäämään hyvinvointia, eli huono-osaisuuden vähenemistä. Koska lastensuojelun tarkoituksena on turvata lapsen kasvu ja kehitys hänen edunmukaisesti, lapsen näkökulmasta tarkasteltuna huostaanotto tulisi aina mieltää myönteiseksi tapahtumaksi. Normien näkökulmasta tarkasteltuna huostaanotto voidaan nähdä kuitenkin yhtenä yhteiskunnan keinona kontrolloida sitä, että

kansalaiset sopeutuvat ja noudattavat normeja. Tämä käsitys on vahvasti sidottu huostaanoton historiallisiin lähtökohtiin (Laitinen & Puuronen 2016, 227). Voidaan siis todeta, että näkökulmasta ja vertailukohdasta riippuen lastensuojelun ylisukupolvisuuden ilmiötä tulisi tarkastella myönteisten ja kielteisten tekijöiden kokonaisuutena, kuten tässä tutkimuksessa pyritään tekemään.

5 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämä tutkimus selvittää lastensuojeluperheiden vahvuuksia, vaikeuksia ja huostaanoton taustatekijöitä vanhempien kertomana. Tutkimuksella haetaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Minkälaisia ovat perheiden suojaavat vahvuudet lastensuojeluasiakkaina olleiden vanhempien kuvaamina?
2. Millaisina perheiden vaikeudet ja huostaanoton riskitekijät näyttäytyvät vanhempien kuvaamina?
3. Millaista tukea vanhemmat kokevat perheiden saaneen?

Tutkimus tuottaa tietoa niistä tekijöistä, joiden seurauksena lapsi päätyy huostaan ja niistä, jotka suojaavat huostaanotolta. Tarkastelemalla perheiden vaikeuksia ja vahvuuksia, saadaan ymmärrystä lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuutta aiheuttavista tekijöistä. Tutkimus on kiinnitetty huostaanoton kontekstiin, siihen liittyvien ja sitä ehkäisevien taustatekijöiden selvittämiseen.

Tutkimusaineisto on kerätty lastensuojelun asiakkaina olleille vanhemmille suunnatulla kyselyllä. Kysely tavoitti vanhempia, jotka itse ovat lapsuudessaan olleet huostaanotettuina ja vanhempia, joilla on kokemus oman lapsen huostaanotosta. Kysely tavoitti pääosin vanhempia, joiden kohdalla lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuus ei ole toteutunut. Vahvuuksien selvittäminen ja tarkasteleminen suhteessa koettuihin vaikeuksiin ja huostaanoton taustatekijöihin nostaa esille niitä suojaavia tekijöitä, joiden voidaan ajatella vaikuttavan lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuteen. Tutkimus antaa tietoa sijaishuoltotaustaisten vanhempien ja

oman lapsen huostaanoton kokeneiden vanhempien perheiden tapahtumista lastensuojelun kontekstissa. Tutkimuksessa käytetään peräkkäisissä sukupolvissa ilmenevästä lastensuojelun sijaishuollon tarpeesta käsitettä lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuus. Vaikka lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuus on ilmiönä tunnistettu sosiaalityön kentällä ja tutkimuksissa, eroja huostaanoton taustatekijöistä eri väestöryhmien välillä ei ole juurikaan selvitetty. Tutkimus on keskittynyt pitkälti selvittämään taustatekijöitä yleisellä tasolla (Heino ym. 2016). Tämä tutkimus ottaa osaa sosiaalityön ja lastensuojelun tutkimuskeskusteluun. Tutkimus nostaa keskusteluun vanhempien kuvaamia perheiden suojaavia vahvuuksia, joita tunnistamalla voidaan vaikuttaa lastensuojelutarpeen vähenemiseen. Tämä tutkimus ei ota kantaa siihen, millä menetelmillä tutkimuksessa esitetyt perheiden suojaavat vahvuudet tunnistetaan ja miten niitä hyödynnetään osana lastensuojelun interventioita.

6 Tutkimusprosessin kuvaus

6.1 Tutkimusasetelma ja aineisto

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on selvittää vanhempien kokemuksiin perustuen suojaavia vahvuuksia, vaikeuksia ja huostaanoton taustatekijöitä perheissä, joissa huostaanotto on toteutunut vähintään yhdessä sukupolvessa. Tutkimuksessa hyödynnetään sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia menetelmiä. Teoreettinen viitekehys toimii ilmiötä pohjustavana ja johtopäätöksiä tukevana ja haastavana elementtinä. Analyysitavan ja aineiston käsittelyn perusteella tämä tutkimus pohjautuu kvantitatiiviseen tutkimusasetelmaan varsinkin analyysin osalta, kutenkin siten, että analyysissä on läsnä laadullisia piirteitä.

Kyselytutkimuksessa on perinteisesti kerätty määrällistä tietoa, mutta sen avulla voidaan kerätä myös laadullista tietoa. Yleisesti kysely soveltuukin hyvin mielipiteiden kartoitukseen, palautteen keräämiseen ja kokemustiedon selvittämiseen. Tutkimuksellisesta näkökulmasta tarkasteltuna kyselytutkimus antaa mahdollisuuden selvittää yhteiskunnassa tapahtuvien ilmiöiden ja toimenpiteiden vaikutusta yksilöihin ja yhteisöihin. Vastaajien tuottama aineisto antaa kuvan yksilöiden välisistä eroista, asenteista ja arvoista. Tutkijan on määriteltävä käyttämänsä aineiston keruu ja analysointimenetelmät tutkimuskohteen asettamien vaatimuksien

kautta. (Vehkalahti 2008, 11–13.) Tässä tutkimuksessa selkeästi numeerinen määrällinen aineisto koostuu taustatiedoista, vastaajan ja lapsen ikään liittyvistä vastauksista. Lastensuojelutaustaan ja perheen vaikeuksiin huostaanoton aikana liittyvissä kysymyksissä oli etukäteen määritellyt vastausvaihtoehdot. Perheiden vahvuuksia selvittävissä kysymykset perustuivat avoimiin vastauksiin. Avoimia kysymyksiä hyödyntämällä kyselylomake mahdollisti myös laadullisen aineiston keräämisen ja siten laadullisen analyysin hyödyntämisen.

Tutkimuksen aineistonkeruuseen käytetty sähköinen kysely (Liite 4) oli avoinna lokakuusta 2017 tammikuun 2018 loppuun, ja se jaettiin sosiaalisen median välityksellä kohderyhmälle. Kysely toteutettiin täysin anonyymisti, eikä aineistoon kertynyt vastaajien tunnistetietoja. Kyselyyn vastaaminen kesti keskimäärin 13 minuuttia. Kahden ensimmäisen kuukauden aikana aineistoa kerättiin rajatusti yhteistyötahojen internetsivuilla. Aineiston kartuttamiseksi kyselyä jaettiin vielä tammikuussa 2018 laajemmin sosiaalisessa mediassa. Sosiaalisen median tilastojen mukaan kysely tavoitti noin 10 000 henkilöä. Voidaan todeta, että kysely ja sen kautta myös sosiaalityöntutkimus saavuttivat suhteellisen merkittävää hetkellistä näkyvyyttä sosiaalisen median kanavissa.

Nykypäivänä sähköiset kyselylomakkeet ovat merkittävässä roolissa kyselytutkimuksia tehdessä. Sähköisten kyselyjen haasteena on tavoitettavuuden lisäksi luotettavuuden todentaminen. Varsinkin anonyymeissä kyselyissä ei voida aukottomasti todentaa sitä, että vastaaja todella edustaa haettua kohderyhmää. Luotettavuutta voidaan vahvistaa kohdentamalla kysely suoraan kohderyhmälle esimerkiksi eri yhteistyötahojen kautta. (Vehkalahti 2008, 48.) Kokemusta selvittävää tutkimusta tehdessä on ensisijaisen tärkeää, että osallistujilla on mahdollisimman laaja käsitys ja kokemus tutkittavasta asiasta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Tässä tutkimuksessa käytettyä sähköistä kyselylomaketta jaettiin halutulle kohderyhmälle valittujen yhteistyötahojen avulla. Lapsiperhepalveluja tarjoavat yhteistyötahot välittivät kyselyn huostaanotettujen lasten vanhemmille. Itse kysely rakentui siten, että siihen vastaaminen vaati asiaan paneutumista. Suurimpaan osaan kysymyksiä vastaaminen oli määritelty pakolliseksi. Kyselylomakkeen suhteellisen vaativalla täyttämisellä ja pakollisilla vastauksilla pyrittiin minimoimaan muiden kuin haetun kohderyhmän vastausten määrää.

Sähköisten alustojen käyttäminen antaa mahdollisuuden tehdä kyselylomakkeista graafisesti ja visuaalisesti näyttäviä. Vaikka voidaan kriittisesti tarkastella sitä, minkälaista lisäarvoa visuaalisuus tuo tutkimuksen näkökulmasta, on todennäköistä, että tyylikäs ja puoleensavetävä lomake kerää enemmän kiinnostuneita vastaajia. (Ronkainen & Karjalainen 2008, 7). Tutkimuksellisesta näkökulmasta tarkasteltuna visuaalisuus voi siis rikastuttaa aineistoa. Tässä tutkimuksessa käytetyn sähköisen lomakkeen visualisointi ja graafinen ilmaisu perustuivat Microsoft Forms -ohjelmiston perusasetuksiin. Yleisilmeeltään yksinkertainen ja levollinen lomake sopi hyvin sensitiiviseen aiheeseen.

Kyselytutkimusta suunniteltaessa on tarkasteltava sitä, saadaanko kyselytutkimuksen kautta tietoa määriteltyyn ongelmaan. Toisekseen tutkijan on määriteltävä menetelmä, jolla kysely toteutetaan. (Vehkalahti 2008, 48.) Selvitettäessä huostaanotettujen lasten vanhempien kokemuksia huostaanoton taustatekijöistä, tulee arvioida sitä, saadaanko kyselyllä riittävästi ja tarpeeksi luotettavaa tietoa. Toisaalta kokemuksen selvittäminen perustuu siihen, että tutkijalla on uskomus vastaajan rehellisyyteen vastaushetkellä. Kokemus on ilmiönä kuitenkin muuttuva. Huostaanoton taustatekijöitä selvitettäessä vastaajan kokemus voi olla vuosien takaa, joten vastaus voi olla erilainen kuin se mahdollisesti huostaanoton aikaan olisi ollut. Alkuperäiseen tunteeseen tai kokemukseen ei voida palata, joten kokemus heijastelee aina tulkintaa tilanteesta (Smith ym. 2009, 200). Tämän takia kyselylomakkeessa kysyttiin myös huostaanottopäätöksessä olevia tietoja. Tämä saattoi ohjata vastajaa palaamaan huostaanottopäätökseen ja siten tavoittaa sen hetkisen kokemuksen huostaanoton taustatekijöistä.

Kyselylomakkeen rakennetta suunniteltaessa tulee huomioida kysymysjärjestys. Raskaiden ja vaativien kysymysten sijoittaminen lomakkeen keskivaiheen jälkeen on perusteltua vastaamisorientaation kannalta, mutta voi johtaa joskus myös vastaamisinnon tai jaksamisen heikentymiseen. Riskinä on se, että osa vastauksista jää uupumaan. Kyselylomakkeen tulee edetä loogisesti ja teemoitettuna siten, että vastaajalle syntyy nopeasti käsitys kysymysten kontekstista ja niiden välisyydestä. Loogisuuden takaamiseksi lomakkeen alkuun on perusteltua sijoittaa taustatietoihin liittyvät kysymykset. Tämän jälkeen siirrytään helppojen ja vastaajalle selkeäksi oletettujen kysymysten esittämiseen. (Ronkainen ym. 2008, 36.) Tässä tutkimuksessa käytetty kyselylomake (Liite 4) sisälsi poissulkevia kysymyksiä, monivalintakysymyksiä ja avoimia kysymyksiä. Kyselylomakkeen alussa oli muutamia perustietoihin

ja vastaajan omaan lastensuojeluasiakkuuteen liittyviä kysymyksiä. Näillä kysymyksillä selvitettiin vanhemman lapsuudenaikaisia mahdollisia sijais- ja avohuollon asiakkuuksia. Käytetyssä kyselylomakkeessa siirryttiin perus- ja taustatietojen jälkeen keräämään aineistoa perheiden suojaaviin vahvuuksiin, vaikeuksiin ja huostaanoton taustatekijöihin liittyvistä asioita. Tästä muodostui perustellusti kyselyn laajin osio.

Vaikka kysymyslomaketta laatiessa vastausvaihtoehdot määrittyvät tutkittuun tietoon perustuen, on todennäköistä, ettei vastauspatteristo kata kaikkia esille tulevia taustatekijöitä. Teknisesti poissulkevien vastauksien antaminen on nopeampaa kuin avoimiin kysymyksiin vastaaminen, mutta tutkittavan ilmiön kannalta myös avoimen vastausvaihtoehdon mahdollisuus on välttämätöntä. (ks. esim. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tässä tutkimuksessa käytetyn kyselyn vastausvaihtoehdot sisältävät kysymykset oli määritelty siten, että useampi vastausvaihtoehto saattoi muodostua relevantiksi vastaajan näkökulmasta. Tämän takia perheen vaikeuksia selvittävien kysymysten kohdalla vastaaja saattoi valita rajoittamattomasti haluamansa vaihtoehdot. Ennalta määritellyt vastausvaihtoehdot määrittyivät lastensuojelun huostaanoton oletetuista taustatekijöistä (Heino ym. 2016, 6–9). Vastaaja pystyi tarvittaessa kirjoittamaan vapaaseen kenttään vaihtoehdoista puuttuvia vastauksia. Perheiden suojaavia vahvuuksia ja huostaanoton taustatekijöitä selvittäviin kysymyksiin vastattiin avoimella vastauksella. Kyselyn lopussa vastaajan oli vielä halutessaan mahdollisuus tuoda esille asioita, joita ei asetettujen kysymysten kautta muutoin voinut tuoda esille. Nämä avoimet, monipuolisesti palautettakin sisältäneet vastaukset täydensivät vahvuuksien ja huostaanoton taustatekijöitä selvittävien vastausten antia.

6.2 Aineiston kokoaminen ja analysointi

Tässä tutkimuksessa analysoitavaksi aineistoksi kertyi yhteensä 62 vastausta. Tutkimuksen kyselyn vastaukset koottiin tutkimusaineistoksi IBM SPSS –ohjelmistoon. Tutkimusaineiston kokoaminen vaati vastausten tulkintaa ja luokittelua. Virheellisten ja puutteellisten lomakkeiden ja vastausten suhteen tulee tehdä päätös siitä, otetaanko niitä mukaan analyysiin. Väärin ymmärrettynä tai puutteellisena vastaus ei tuota analysoinnissa oikeanlaista tietoa, vaan vääristää tuloksia. (Vehkalahti 2008, 81–82.) Tämän tutkimuksen kohdalla vastaukset

sisälsivät pääosin analyysin kannalta kaikki tarvittavat tiedot. Lomakkeen puutteet tulivat kuitenkin näkyviin yhden vastauksen kohdalla, jossa ikää selvittävien kysymysten vastaukset olivat kirjattu sekä numeerisesti että sanallisesti siten, ettei vastauksen perusteella voinut päätellä tarkkoja ikiä. Näitä ikään liittyviä vastauksia ei otettu mukaan analyysiin.

Vanhemmuuden voimavaroja ja huostaanoton taustatekijöitä selvitettiin avoimilla kysymyksillä, joten vastaukset eivät suoraan muodostaneet määrällisesti tulkittavaa aineistoa. Tästä syystä kyselyn kaikkia vastauksia ei voitu suoraan siirtää SPSS –ohjelmistoon. Avointen vastausten luokittelu tapahtui siten, että perheen vahvuuksia ja vanhemmuuden vahvuuksia selvittävät vastaukset koottiin samaan tiedostoon. Nämä vastaukset käytiin systemaattisesti läpi siten, että jokaisen vastaajan kohdalla kuvatut vahvuudet sisällytettiin tiettyyn perheen suojaavien vahvuuksien luokkaan. Samoin toimittiin huostaanoton taustatekijöitä selvittävien avointen vastausten kohdalla. Luokista muodostettiin suojaavien vahvuuksien, vaikeuksien ja huostaanoton taustatekijöiden vertailemiseksi yläluokat. Analyysi toteutettiin siten, että näiden avointen vastausten luokittelun jälkeenkin vastaukset olivat johdettavissa alkuperäiseen vastaukseen.

Vahvuuksien luokittelu

Taulukossa 1 on esitelty vahvuuksien luokittelun periaate. Taulukossa esitetty suojaavien vahvuuksien luokittelu rakentui kahden kysymyksen avoimista vastauksista. Vanhemmilta kysyttiin perheen vahvuuksista perheen ja vanhemmuuden näkökulmista. Osa vastaajista vastasi molempiin kysymyksiin, osan vastatessa vain toiseen. Sisällönanalyysissä näitä vastauksia tarkasteltiin yhdessä.

Taulukko 1. Sisällönanalyysiin perustuva luokittelu

Perheemme vahvuuksia on ollut:	Vanhemmuuttani vahvistavia tekijöitä on/ovat olleet:	Perheen vahvuus	Suojaava vahvuus
Taloudellinen tilanne. Kävin terapiassa.		Taloudellinen tilanne, Viranomaiset	Taloudellinen tilanne Kyky hakea ja vastaanottaa apua
Aika hyvin jaksettiinkin normaalia arkea, vaikka teinin kanssa oli tosi haastavaa.		Normaali arki, Sinnikkyys	Arjenhallinnan taidot Sinnikkyys
Yhteiset arvot ja halu selviytyä, sekä tietenkin valtava rakkaus toisiamme kohtaan. Päättäväisyys ja sitkeys.	Rakkaus lapsiani ja vaimoani kohtaan. Hyvät arvot.	Arvot, rakkaus, sitkeys	Sinnikkyys Kyky rakastaa Elämänarvot
Avioliiton ja parisuhteen vakaus, vaikeat ajat eivät horjuta parisuhdetta eivätkä aiheuta riitoja. Arvostamme toinen toisiamme. Keskustelemisen taito.	Hyvät ystävät, mies ja arjen rutiinit. Myös koulun, päiväkodin ja kodin yhteistyön sujuvuus tukee vanhemmuuttani.	Parisuhteen vakaus Arvostus Arjen rutiinit Yhteistyö viranomaisten kanssa	Elämänarvot Kyky ylläpitää suhteita läheisverkkoon Kyky reflektoida omaa vanhemmuuttaan Kyky hakea ja vastaanottaa apua Kyky ymmärtää lapsen edun ensisijaisuus
Oma äitini ja siskoni, ystävät, lapseni sijaisperheen äiti ja lastensuojelun työntekijät		Läheisverkosto, viranomaiset	Kyky ylläpitää suhteita läheisverkostoon Kyky hakea ja vastaanottaa apua
Niitä ei ollut.		Ei vahvuuksia	Ei nimettyä suojaavaa vahvuutta

Vahvuuksia kuvaavista vastauksista määrittyi yhteensä 13 alaluokkaa (taulukko 2). Näistä alaluokista johdettiin viisi yläluokkaa. Yhdeksi alaluokaksi muodostui *Ei nimettyä suojaavaa vahvuutta* alaluokka sekä niistä vastauksista, joissa ei ollut mainintaa perheen vahvuuksista, että niistä, jossa oli suoraan ilmaistu, ettei perheellä ole ollut vahvuuksia ja voimavaroja. Tämä alaluokka määrittyi sellaisenaan myös yläluokaksi.

Taulukko 2. Perheen vahvuuksien ala- ja yläluokat

Alaluokka	Yläluokka
Ei nimettyä suojaavaa resurssia	Ei suojaavaa vahvuutta
Kyky reflektoida omaa vanhemmuutta Kyky ymmärtää lapsen edun ensisijaisuus Sinnikkyys Kyky rakastaa Elämänarvot	Psyykkiset vahvuudet
Elämänkokemus Kyky ylläpitää suhteita läheisverkostoon	Sosiaaliset vahvuudet
Kyky hakea ja vastaanottaa apua Vanhemmuuden taidot Arjenhallinnan taidot	Toimintakyvyn vahvuudet
Taloudellinen tilanne Hyvä kunto	Muut vahvuudet

Alaluokkaan *Kyky ylläpitää suhteita läheisverkostoon* koottiin vastaukset, joissa mainittiin perhepiiriin lisäksi yhteistyösuhteet omaan ja lapsen viranomaisverkostoon sekä muihin läheisiin. Vastauksissa korostuivat kuitenkin perheen sisäiset voimaannuttavat suhteet. Elämänarvoja esittävään alaluokkaan liitettiin vastauksia, joissa mainittiin välittäminen, avoimuus ja arvot. Avun hakemista ja vastaanottamista vahvuutena kuvattiin muun muassa rohkeutena hakea apua ja liittyä vanhemmuutta tukeviin rakenteisiin, kuten terapiaan. Myös sinnikkyys koettiin vanhemmuutta ja perheen tilannetta vahvistavaksi tekijäksi. Tähän alaluokkaan nimettyjä vahvuuksia olivat periksi antamattomuus, sitkeys, sinnikkyys, jaksaminen ja tahto selvitä. *Lapsen edun ensisijaisuuden* alaluokka sisältää mainintoja muun muassa lapsen edun vaalimisesta ja lapsen terveyden huomioimisen. Oman vanhemmuuden reflektointi rakentui omaksi alaluokaksi sellaisista vastauksista, joissa vanhemmuuden kehittymistä oli kuvattu oman myönteisen vanhemmuuden prosessin kautta. Tästä johtuen *Kyky reflektoida omaa vanhemmuuttaan* on alaluokista tulkinnanvaraisin.

Selkein suojaavien vahvuuksien alaluokka kertyi vastauksista, joissa vahvuudeksi mainittiin rakkaus. Rakkaus mainittiin yhteensä seitsemän kertaa vanhemmuutta ja perhettä tukevaksi vahvuudeksi. Alaluokka *Elämänkokemus* kokoaa yhteen vanhempien maininnat omasta elämänhistoriastaan vahvistavana tekijänä. Tähän alaluokkaan on koottu ne vastaukset, joissa mainitaan lapsuuden, nuoruuden tai aikuisuuden kokemuksien rakentavan perheiden voimavaroja. Usea vastaaja kuvasi lapsuuden ja nuoruuden kokemuksien olleen merkittävä vanhemmuutta vahvistava tekijä. Vähiten mainintoja sai vanhemmuuden ja arjenhallinnan taitoihin sekä taloudelliseen tilanteeseen liittyvät koetut vahvuudet. Yhden maininnan sai myös hyvä kunto, joka ei suoraan liity mihinkään aikaisemmista luokista.

Suojaavat vahvuuksien alaluokista johdettiin viisi yläluokkaa; *Ei nimettyä suojaavaa vahvuutta, Psyykkiset vahvuudet, Sosiaaliset vahvuudet, Toimintakyvyn vahvuudet, ja Muut vahvuudet* (ks. taulukko 2). Näistä suurimmaksi yläluokaksi muodostui psyykkiset vahvuudet, johon sisältyy 32 vanhemman vastauksia. Tähän yläluokkaan sisältyivät alaluokat *Kyky reflektoida omaa vanhemmuuttaan, Kyky ymmärtää lapsen edun ensisijaisuus, Sinnikkyys, Kyky rakastaa ja Elämänarvot*. Sosiaaliset vahvuudet yläluokkaan liitettiin alaluokat *Elämänkokemus ja Kyky ylläpitää suhteita läheisverkostoon*. Konkreettista toimintaa kuvaavat luokat yhdistettiin yläluokaksi *Toimintakyvyn vahvuudet.* Vahvuuksia kuvaavissa vastauksissa oli

myös tyhjiä vastauksia ja vastauksia, joissa ilmaistiin vahvuuksien puutetta. Nämä vastaukset koottiin molemmissa luokitteluissa saman otsikon alle *Ei nimettyä suojaavaa vahvuutta.*

Vaikeuksien luokittelu

Perheiden vaikeuksia selvittävään kysymykseen oli määritelty valmiit vastausvaihtoehdot. Vastaajan oli mahdollisuus valita näistä vaihtoehdoista useita sekä määritellä myös vapaaseen kenttään vaihtoehdoista eroava vastaus. Valmiiksi määriteltyjä vastausvaihtoehtoja oli 12 (taulukko 3). Näiden lisäksi avoimen kentän vastauksista koostui neljä alaluokkaa: *Fyysinen sairaus, Lapsi ei saanut tukea koulunkäyntiin, Kodin epäsiisteys* ja *Häätöuhka.* Osa vastaajista ilmoitti myös, ettei perheessä ole ollut ongelmia.

Samoin kuin suojaavien vahvuuksien kohdalla, vaikeudet luokiteltiin yläluokkiin (taulukko 3). Näitä yläluokkia muodostui neljä; *Psyykkiset vaikeudet, Sosiaaliset vaikeudet, Toimintakyvyn vaikeudet* ja *Muut vaikeudet*. *Psyykkiset vaikeudet* yläluokka muodostui alaluokista uupumus ja mielenterveysongelmia. *Sosiaaliset vaikeudet* yläluokkaan sisältyi kaikki kolme vuorovaikutusongelmiin viittaavaa alaluokkaa sekä ongelmat parisuhteessa, riidat ja väkivalta. Väkivalta ilmiönä olisi voinut sisältyä myös *Psyykkiset vaikeudet* yläluokkaan, mutta muu tutkimusaineisto tuki sen sijoittumista tähän *Sosiaaliset vaikeudet* yläluokkaan. *Toimintakyvyn vaikeudet* yläluokka muodostui perheen jäsenten toimintaan liittyvien vaikeuksien alaluokista, kuten haasteista vanhemmuudessa, päihdeongelmista, huumeiden käytöstä ja kodin epäsiisteydestä. Yläluokkaan *Muut vaikeudet* sisältyivät alaluokat taloudelliset vaikeudet, ei tukea lapsen koulunkäyntiin, häätöuhka ja fyysinen sairaus. Alaluokka *fyysinen sairaus* sisällytettiin yläluokkaan *Muut vaikeudet*, koska tässä tutkimuksessa fyysinen sairaus määrittyy yksilön ominaisuudeksi, eikä toimintatapojen myötä muodostuvaksi vaikeudeksi.

Taulukko 3. Perheen vaikeuksien ala- ja yläluokat

Alaluokka	Yläluokka
Uupumusta	Psyykkiset vaikeudet
Mielenterveysongelmia	
Vuorovaikutuksen haasteita aikuisten kesken	Sosiaaliset vaikeudet
Vuorovaikutuksen haasteita aikuisten ja lasten välillä	
Vuorovaikutuksen haasteita lasten kesken	
Ongelmia parisuhteessa	
Riitoja	
Väkivaltaa	
Haasteita vanhemmuudessa	Toimintakyvyn vaikeudet
Päihdeongelmia	
Huumeiden käyttöä	
Kodin epäsiisteys	
Taloudellisia vaikeuksia	Muut vaikeudet
Ei tukea lapsen koulunkäyntiin	
Häätöuhka	
Fyysinen sairaus	

Huostaanoton taustatekijöitä selvittävät vastaukset kerättiin avoimilla kysymyksillä (taulukko 3). Analyysivaiheessa huostaanotettujen lasten vanhempien kertomat lastensa huostaanottojen taustatekijät luokiteltiin aineistolähtöisesti 20 alaluokkaan, joista johdettiin 5 yläluokkaa. Analysointi logiikka oli sama kuin edellä kuvatussa vahvuuksien luokittelussa. Huomioitavaa on, että huostaanoton taustatekijöiden analyysiin otettiin aineistosta ne vastaukset, jotka oli annettu huostaanotettujen lasten vanhempien toimesta. Näitä vastauksia aineistossa oli 41. Huostaanoton taustatekijöiden alaluokat luokiteltiin viiteen yläluokkaan: *Psyykkiset tekijät*, *Sosiaaliset tekijät, Toimintakyvyn tekijät, Muut tekijät* ja *Ei saanut tukea palveluista*. Eniten mainintoja sisältyi yläluokkaan *Sosiaaliset vaikeudet* ja vähiten mainintoja sisältyi yläluokkaan *Ei saanut tukea palveluista*.

Taulukko 4. Huostaanoton taustatekijöiden ala- ja yläluokat

Alaluokka	Yläluokka
Vanhemman uupumus	Psyykkiset tekijät
Lapsen mielenterveysongelma	
Vanhemman mielenterveysongelma	
Kehityksen turvaaminen	
Vanhempien ero	Sosiaaliset tekijät
Vuorovaikutusongelmat perheessä	
Lapsen koulunkäynnin ongelmat	
Perheväkivalta	
Läheisen kuolema	
Vanhemman menneisyys	
Lapsen ongelmakäyttäytyminen	
Vanhemmuuden taitojen puute	Toimintakyvyn tekijät
Vanhempien arjen hallinta ongelmat	
Lapsen päihteiden käyttö	
Vanhemman päihteiden käyttö	
Kodin epäsiisteys	
Ei tietoa	Muut tekijät
Fyysinen sairaus	
Lapsi kieltäytynyt avohuollon palveluista	
Ei saanut tukea palveluista	Ei saanut tukea palveluista

Koska kyselyssä selvitettiin näitä taustatekijöitä kahdella kysymyksellä, vanhemman omaan kokemukseen perustuen ja vanhemman kertomana huostaanottopäätökseen kirjattujen syiden kautta, analyysin lähtökohtana oli luokitella ensin kysymysten vastaukset itsenäisinä. Tässä kohtaa vanhemman omaa elämänhistoriaa, siis mahdollista sijaishuoltotaustaa ei käytetty erottelevana tekijänä, vaan vastaukset käsiteltiin kokonaisuutena. Huostaanoton taustatekijöiden selvittämiseen liittyvien kysymysten vastauksien analysointi toteutettiin selvittämällä vastauksien samankaltaisuutta muun muassa siten, että alaluokka *Vanhemman uupumus* sisältää vanhemman omaan väsymykseen, jaksamattomuuteen ja loppuun palamiseen viittaavat vastaukset. Samoin alaluokka *Perheväkivalta* yhdistää maininnat eri perheen jäsenten tuottamasta väkivallasta toista perheenjäsentä kohtaan.

Eniten vastauksissa oli mainintoja alaluokkaan *Lapsen ongelmakäyttäytyminen*. Seuraavaksi eniten mainintoja saivat alaluokat *Lapsen koulunkäynnin ongelmat* ja *Vanhemman uupuminen*. Usea vastaajista mainitsi myös lapsen päihteidenkäytön huostaanoton taustatekijäksi. *Kodin epäsiisteys* ja *lapsen kieltäytyminen avohuollonpalveluista* alaluokkiin viitattiin vain yhden kerran, mutta niiden luokittelu omiksi alaluokiksi oli laadullisesti perusteltua. Huostaanoton taustalla vaikuttavina tekijöinä kodin epäsiisteys ja lapsen kieltäytyminen avohuollon palveluista ovat merkittäviä yksittäisiä huostaanoton taustatekijöitä, joiden summaaminen johonkin toiseen alaluokkaan olisi jättänyt piiloon nämä ilmiöt. Nämä molemmat esiintyivät huostaanottopäätökseen viittaavan kysymyksen vastauksissa. Osalla vanhemmista ei ollut tietoa huostaanoton taustatekijöistä, joten nämä vastaukset yhdistettiin alaluokaksi *Ei tietoa*.

Huostaanoton taustatekijöitä kuvaavat alaluokat luokiteltiin viiteen yläluokkaan (taulukko 4. Eniten alaluokkia sisältyy yläluokkaan *Sosiaaliset tekijät*. Tähän yläluokkaan sisältyi yhteensä seitsemän alaluokkaa. Psyykkisiin tekijöihin liittyvät alaluokat; *Vanhemman uupumus, Lapsen mielenterveysongelma, Vanhemman mielenterveysongelma* ja *Kehityksen turvaaminen* koottiin yläluokkaan *Psyykkiset tekijät* yläluokkaan. Toimintakyvyn tekijät yläluokkaan sisällytettiin alaluokat, jotka kuvaavat selkeästi perheen sisäiseen dynamiikkaan liittyvää toimintaa. Yläluokkaan *Muut tekijät* sisältyi alaluokat *Ei tietoa, Fyysinen sairaus* ja *Lapsi kieltäytynyt avohuollon palveluista.* Fyysinen sairaus luokiteltiin tähän yläluokkaan samoin perustein, kuin vaikeuksien luokittelun kohdalla.

Tilastollinen analyysi

Tilastolliseen analyysiin siirryttäessä vastauksien alkuperäisen järjestyksen palauttamisen mahdollistamiseksi ensimmäiseen sarakkeeseen määriteltiin vastausten järjestysnumerot. Ikään ja perheen jäsenten lukumäärään liittyvien kysymysten vastaukset siirrettiin suoraan SPSS –ohjelmistoon. Kysymykset, joihin vastaaminen tapahtui kyllä ja ei –vaihtoehdoilla siirrettiin systemaattisesti SPSS –tiedostoon siten, että *kyllä* sai aina arvon yksi ja *ei* arvon kaksi. Kysymys, jossa selvitettiin perheen haasteita huostaanoton aikaan, sisälsi valmiiksi määritellyt vastausvaihtoehdot sekä avoimen kohdan. Nämä valmiit vastausvaihtoehdot ja avoimista kysymyksistä kertyneet vastaukset eroteltiin tiedostoon itsellisiksi muuttujiksi. Jokaisen muuttujan kohdalla määriteltiin *kyllä* vastaukselle arvo yksi ja *ei* vastaukselle arvo kaksi. Analyysissä käytettiin pääosin menetelmänä ristiintaulukointia, jonka avulla perheen vahvuuksien ja vaikeuksien ilmenemistä suhteessa vanhemman taustaan voitiin nostaa näkyväksi.

Perustietojen, vahvuuksien ja vaikeuksien esiintyvyyttä, tapausten lukumäärää ja prosenttiosuutta suhteessa koko aineistoon selvitettiin *jakaumataulukon* avulla. Huostaanoton taustatekijöiden esiintyvyyttä ja jakautumista tutkittiin niiden vastausten osalta, joissa ilmoitettiin lapsen huostaanotosta. Vastaajien ilmoittamiin perustietoihin liittyvät *keskiarvot* ja *hajontaluvut* selvitettiin tilastollisten tunnuslukujen laskennalla. Vahvuuksien ja vaikeuksien esiintymistä ja riippuvuutta suhteessa vanhemman taustaan ja lapsen huostaanottoon tutkittiin *ristiintaulukointia* hyödyntämällä. Riippuvuuden osoittamiseksi hyödynnettiin *khiin-neliön* tilastollisen merkitsevyyden testiä. Saatu khiin-neliön testin tulos vahvistettiin *Fisherin tarkan testin* perusteella. Tuloksista hyödynnettiin vain ne, joissa tilastollisten testien ehdot toteutuivat. Toisin sanoen, koska tässä analyysissä taulukot koostuivat pääsääntöisesti kahdesta sarakkeesta ja kahdesta rivistä, tilastollista merkitsevyyttä osoitettaessa kaikki ne taulukot, joissa oletettu frekvenssi oli alle viiden, jätetiin huomioimatta. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että läheskään kaikkia tilastollisen merkitsevyyden testien tuloksia ei tuotu tässä tutkimusraportissa esille. *Riippumattomien otosten* testiä hyödynnettiin vastaajien ilmoittamien omaa tai lapsen ikään liittyvien riippuvuuksien selvittämiseen. *T-testillä* selvitettiin, onko vanhemman taustan, lapsen huostaanoton ja lapsen tai vanhemman iän välillä riippuvuuksia

6.3 Tutkimuseettiset kysymykset

Suomen perustuslain 16 §:ssä (11.6.1999/731) on turvattu tieteen vapaus kaikelle tutkimukselle. Tätä vapautta on kuitenkin käytettävä siten, ettei se aiheuta ristiriitaa ihmisten perusoikeuksien kanssa (Nieminen 2011, 7). Lastensuojelussa tutkimuksellinen asetelma voi sisältää useiden eri tieteenalojen metodeja (Nieminen 2011, 6). Sosiaalityön tutkimusta koskee samat arvot kuin käytännön sosiaalityötä. Asiakkaan kunnioittaminen, itsemääräämisoikeus ja ihmisoikeudet, luottamuksellisuus, oikeudenmukaisuus ja syrjimättömyys sekä kulttuurisensitiivisyys ovat eettisen sosiaalityön ydinelementtejä. Nämä elementit ovat universaaleina läsnä myös eettisesti ja luotettavasti toteutetussa sosiaalityön tutkimuksessa. (Gray & Webb 2012, 20–23.) Tutkijan tulee noudattaa erityistä huolellisuutta ja tarkkuutta yleisesti hyväksyttyjen käytäntöjen toteutumiseksi. Tieteelle yhteisten eettisten periaatteiden ja sovittujen normien noudattaminen rakentaa tutkimuksen luotettavuutta. (Pietarinen 2002, 62–63; Nieminen 2011, 10–1.) Tämän tutkimuksen aihe, lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuus on erityisen sensitiivinen. Kyselylomaketta laatiessa tuli tarkastella kysymysten asettelemisen eettistä puolta.

Tutkimuksen tekemisen perustana on käsitys hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Luotettavuuden ja uskottavuuden mahdollistumiseksi ja turvaamiseksi hyvä tieteellinen käytäntö ja sen soveltaminen ovat välttämättömiä. Hyvä tieteellinen käytäntö asettaa tutkijalle raamit, joiden puitteissa tutkimus tulee suorittaa, jotta sillä voidaan saada luotettavaa tietoa yhteiskunnan hyödyksi. Näitä ovat muun muassa tutkijan toimintaan liittyvät ohjeistukset, kuten vaade rehellisyydestä, huolellisuudesta ja tarkkuudesta sekä tutkimusprosessiin liittyvät ohjeistukset, kuten aineiston keruuseen, säilyttämiseen ja raportointiin liittyvät asiat. (Kuula 2006, 34–35.) Vaikka tutkimusaineisto koostuikin anonyymeistä vastauksista, tutkimuksen aineistoa käsiteltiin luottamuksellisesti ja sitä säilöttiin salasanan takana tietokoneella. Anonymiteetti näytti olevan myös osalle vastaajista merkityksellinen tekijä:

> *” Kiitos että sain kertoa jollekin edes anonyyminä”*[56]

Hyvän tieteellisen käytännön noudattamisen lisäksi tutkijan tulee huomioida toiminnassaan tutkimuseettiset normit, jotka ihmistieteessä rakentuvat hyödyn, vahingon välttämisen, autonomian kunnioituksen ja oikeudenmukaisuuden periaatteiden kokonaisuudesta (Kuula 2006, 58–59). Yhtäältä kuin lakiin sitomattomat sosiaalityön eettiset ohjeistukset, nämä tutkimuseettiset normit eivät sido tutkijan toimintaa lakiin, vaan määrittelevät tutkijan toimintaa ammatillisesti (Gray & Webb 2010, 24; Kuula 2006, 58).

Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa ympäröivästä todellisuudesta ja sen sisäisistä ilmiöistä. Tutkijalla on eettinen vastuu saattaa tutkimuksensa ja esille nousseet tulokset yhteiskunnan hyödynnettäväksi. Tutkijan on arvioitava se, miten merkittävää tieto on yhteiskunnan kannalta ja varmistettava, että tutkimuksesta informointi tapahtuu oikeanlaisena ja että tutkimuksesta tullutta tietoa käytetään eettisten periaatteiden mukaisesti. Tulosten raportoinnista ja julkaisemisesta ilmoitettiin saatekirjeessä. Tämän perusteella voidaan olettaa, että jokainen kyselyyn vastannut on antanut luvan vastauksiensa hyödyntämiseen niin analyysissä kuin sen raportoinnissa.

Mikäli tutkijalle herää epäilys siitä, että tutkimus tuottaa sellaista tietoa, joka voi aiheuttaa vahinkoa on tutkijan luovuttava tutkimuksen toteuttamisesta. (Pietarinen 2002, 62–63.) Lastensuojelun kontekstissa tulee erityisesti tarkastella sitä, minkälaista tietoa tutkimuksella saadaan. Pääsääntöisesti lastensuojelun kentällä tapahtuva tutkimus perustuu epäkohtien ja negatiivisten tapahtumien selvittämiseen. Kuitenkin tutkijalla on eettinen vastuu tuoda näkyväksi myös tietoon tulleita positiivisia puolia ilmiöstä. Pelkästään tiettyä kohderyhmää koskevien negatiivisten tuloksien julkistaminen tuo mukanaan leimaavuutta ja voi asemoida ryhmän automaattisesti yhteiskunnan marginaaliin. (Nieminen 2011, 21.) Tämän tutkimuksen riskinä oli ajautua negatiivisten ilmiöiden raportointiin. Kuitenkin tutkimusasetelma, jonka ensisijaisena tarkoituksen oli selvittää negatiivisia asioita ehkäiseviä tekijöitä, tuki positiivisten asioiden jalustalle nostamista. Näitä positiivisia asioita tämän tutkimuksen kontekstissa ovat vanhempien ilmoittamat perheiden suojaavat vahvuudet.

Kuten tutkimusta tehdessä yleensäkin, lastensuojelun tutkimusta tehtäessä on sitouduttava suhtautumaan objektiivisesti tutkimus kohteeseen. Objektiivisuus luo pohjaa tutkimuksen tuloksien luotettavuudelle ja tutkimuksen toistettavuudelle. (Pietarinen 2002, 60; Karjalainen

2008, 123.) Vaikka tutkittavan kohteen valintaan vaikuttaa usein tutkijan oma kiinnostus ilmiöön, on puolueettomuus aiheen valinnassa, käsittelyssä ja raportoinnissa välttämätöntä (Rolin 2002, 102). Tutkimustulosten tulee perustua asianmukaisin menetelmin hankittuun aineistoon (Alkula ym. 2002, 297). Aineiston kokoamisen vaiheessa tulee kriittisesti tarkastella, mistä aineistoa hankitaan ja minkä laatuista se on.

Lastensuojelun kentällä aineiston kokoamista voidaan suorittaa erilaisista lähteistä (Nieminen 2011, 6). Aineiston lähteestä tai aineistonkeruun tavasta riippumatta tutkijan työskentelyn ominaisuuksina tulee olla tunnollisuus ja huolellisuus. Väärin perustein tai vilpillisesti kerätyllä ja virheellisesti analysoidulla aineistolla ei voi tuottaa pätevää tietoa, vaan tutkimus antaa lähinnä kuvan tutkijan epäeettisestä toiminnasta (Rolin 2002, 99). Lastensuojelua koskevissa tutkimuksissa on ensisijaisen tärkeää, että tutkimusmenetelmät ja aineistonkeruutavat valitaan siten, että saadaan mahdollisimman luotettavasti tietoa oikealta kohderyhmältä. Tämä haastaa tutkijan ymmärtämään ihmisten erilaisuutta ja sen suhdetta ihmisarvoon. Lastensuojelun ja huostaanoton taustatekijöiden tutkiminen tuo omanlaisia haasteita eettiseen tarkasteluun. Lastensuojelun tutkimus liittyy usein ihmisten yksityisten ja tunteita herättävien kokemusten tarkastelemiseen. Kenttä on eettisesti herkkä ja siihen liittyy paljon vaikeissa elämäntilanteissa ja ihmissuhteissa olevien ihmisten itsemääräämisoikeuteen puuttuvia interventioita. (Pekkarinen 2011, 10–11 & 30.) Tutkijan tulee suhtautua näihin ihmisten henkilökohtaisiin kokemuksiin tarvittavalla vakavuudella ja kunnioituksella.

Sähköisen kyselyn tekemisen ja kerättävään aineistoon suhtautumisen tulee siis noudattaa samoja eettisiä periaatteita kuin tieteellisessä tutkimuksessa yleensä. Kyselyn tekeminen kattaa samat henkilötietolain (22.4.1999/523) peruslähtökohdat kuin tutkimuksissa yleensä. (Karjalainen 2008, 125–126.) Sähköpostin tai internetsivun kautta välitetty kysely on harvoin itsessään riittävän informatiivinen. Tämän takia sähköiseen kyselyyn itseensä on lisättävä alkuun osio, jossa tutkija kertoo tärkeimmät asiat kyselyyn ja tutkimukseen liittyen. Näin toimittiin myös tämän tutkimuksen kyselylomakkeen kohdalla. Tämän tutkimuksen sähköiseen kyselyyn oli liitetty myös saatekirje, joka oli kaikkien luettavissa yhteistyötahojen internetsivuilla. Saatekirje lähetettiin myös aina kyselyyn liittyvän suoramarkkinoinnin yhteydessä. Tämä markkinointi tapahtui sähköpostin välityksellä yhteistyökumppaneille, mutta muutamia kertoja myös suoraan kohderyhmän edustajille.

Sähköisessä kyselyssä vastaajien tunnistaminen on haastavaa varsinkin, jos kyselyyn vastaaminen ei vaadi tunnistetietojen antamista. Tämän takia sähköisen kysely jakamiseen tulee kiinnittää huomiota. Tutkijan pitää määritellä ne kanavat, joiden kautta hänen on mahdollista tavoittaa suhteellisen luotettavasti haluttuja vastaajia. (Ruskoaho 2015, 281.) Kyselyn jakaminen internetin yleisillä keskustelufoorumeilla lisää riskiä siihen, että vastaajien joukossa on todellisuudessa henkilöitä, joilla ei ole mitään kosketuspintaa tutkittavaan ilmiöön (Kuula 2006, 174). Mikäli tutkija koostaa ja julkaisee tutkimusraporttinsa valheellisen tiedon pohjalta, se ei pelkästään tuo virheellistä tietoa yhteiskunnalliseen päätöksen tekoon vaan antaa eettisesti arveluttavan viestin ilmiön todellisen kohderyhmän edustajille heidän tilanteensa mitätöinnistä (Ruskoaho 2015, 281). Tämän takia tässä tutkimuksessa vastauksia kyselyyn haettiin ensisijaisesti kohderyhmää edustavien tahojen välityksellä. Myöhemmin kyselyä jaettiin myös avoimemmin sosiaalisen media kanavissa. Näitä sosiaalisessa mediassa tapahtuneen markkinoinnin myötä tulleita vastauksia vertailtiin aikaisemmin tulleisiin. Vertailu osoitti tarpeeksi luotettavasti, että myös nämä vastaukset ovat kohderyhmään kuuluvien vanhempien antamia.

7 Perheiden taustatiedot

Tutkimuksen kyselyyn vastasi yhteensä 62 vanhempaa, joista 53 oli naisia ja 9 miehiä (taulukko 5). Vastaajista 30 oli sijaishuoltotaustaisia vanhempia, heistä 23 oli naisia ja 7 miehiä. Ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 30 oli naisia ja 2 miehiä. Yhteensä 41 vastaajaa ilmoitti lapsensa olleen huostaanotettuna. Toisin sanoen yhdeksän vastaajan kohdalla huostaanotto oli toteutunut sekä vanhemman että lapsen kohdalla. Omasta lastensuojelun avohuollon asiakkuudesta mainitsi vain 12 kyselyyn vastannutta vanhempaa. Niin ikään 12 ilmoitti olleensa lastensuojelun jälkihuollon asiakkaana. Sijaishuoltotaustaisista vanhemmista yhdeksän ilmoitti myös oman vanhempansa olleen lastensuojelun tuen piirissä.

Taulukko 5. Taustatiedot perheistä suhteessa vanhemman taustaan, lkm (n=30–32)

Perheiden taustatiedot	Vanhemmalla sijaishuoltotausta (n=30)	Vanhemmalla ei sijaishuoltotausta (n=32)
Nainen	23	30
Mies	7	2
Keski-ikä (vuotta)	~40	~44
Oma avohuollon asiakkuus	9	3
Oma jälkihuollon asiakkuus	15	6
Lapsi huostaanotettu	9	32
Lapsen avohuollon asiakkuus	13	28

Vanhempien keski-ikä oli vastaus hetkellä 42-vuotta (ka=42,10, sd=8,702). Nuorin vastaajista oli 23-vuotias ja vanhin 58-vuotias. Sijaishuoltotaustaisten vanhempien ikä oman huostaanoton alkaessa vaihteli 0–15-vuoden välillä (ka=8,62, sd=4,387). Lapsen huostaanoton alkaessa vanhempien ikä oli keskimäärin 36 vuotta (ka=36,28, sd=8,029) ja lasten 9 vuotta (ka=9,220, sd=4,698). Tämän perusteella voidaan todeta, että kysely tavoitti vanhempia, joiden kohdalla lapsen huostaanotosta oli kulunut keskimäärin 8 vuotta (ka=7,90, sd=5,265). Tarkempi vastausten tarkasteleminen kuitenkin osoittaa, että viidesosalla vanhemmista lapsen huostaanotto on tapahtunut kahden vuoden sisällä. Vastaajista 38,0 prosentilla lapsen huostaanotosta oli kulunut yli 10 vuotta. Lapsen iät huostaanoton alkaessa sijoittuivat 0–16 ikävuoden välille. Huostaanotettujen lasten vanhempien keski-ikä oli 44 vuotta. Verrattuna vanhempien keski-ikään (38 vuotta), joiden lasta ei ole otettu huostaan, eroa on 6 vuotta. Ero osoittautui merkitseväksi riippumattomien otosten testillä (p=0.005).

Kyselyssä selvitettiin myös perheiden kokoa ja aikuisten ja lasten määrää huostaanoton alkaessa. Keskimäärin perheissä oli 4 jäsentä (ka=3,85). Kuviossa 1 on esitetty perheenjäsenten ja aikuisten ja lasten lukumääriä huostaanoton alkaessa vanhemman taustan mukaan. Näistä keskiarvoista luotettavinta tietoa tarjoaa perheenjäsenten kokonaislukumäärä, johon kertyi 61 vastausta. Aikuisten ja lasten lukumäärää mittaavia vastauksia kertyi 20, joista kuitenkin edustukseltaan suurempi osuus (n=14) kertyi ei-sijaishuoltotaustaisten vanhempien vastauksista.

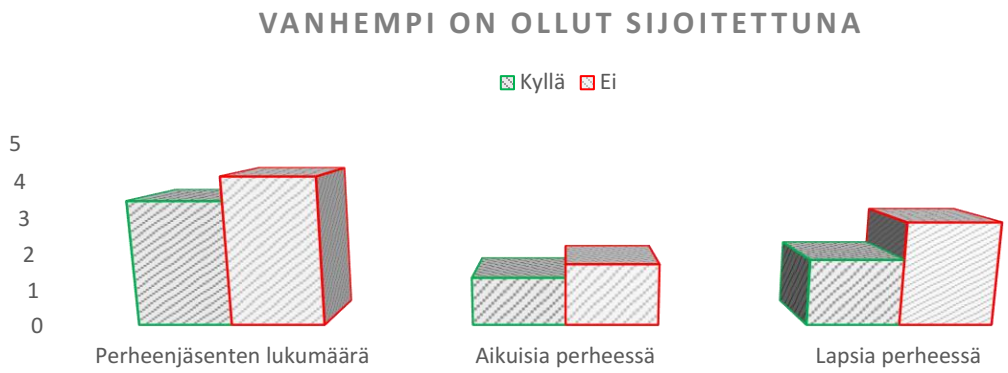

Kuvio 1. Perheenjäsenten lukumäärä huostaanoton alkaessa vanhempien sijaishuoltotaustan mukaan, lkm (n=20–61)

Perheiden kokoa ja aikuisten ja lasten lukumäärää tarkasteltaessa voidaan todeta, että sijaishuoltotaustaisten vanhempien perheissä oli huostaanoton aikaan keskimäärin yksi lapsi vähemmän kuin ei-sijaishuoltotaustaisten vanhempien perheissä. Aikuisten lukumäärä ja perheenjäsenten kokonaislukumäärä olivat sen sijaan lähes yhtä suuria, tosin ei-sijaishuoltotaustaisten vanhempien perheissä näyttäisi tämän analyysin perusteella olevan useammin kaksi aikuista (ka=1,71).

8 Perheiden suojaavat vahvuudet

8.1 Psyykkiset vahvuudet

Taulukossa 6 on esitetty perheiden suojaavat vahvuudet vanhempien sijoitustaustansa mukaan. Kaikkia vastauksia tarkasteltaessa eniten mainintoja sai luokka *Kyky ylläpitää suhteita läheisverkostoon*, jonka mainitsi 32,3 prosenttia vastaajista. Vanhemmista 24,2 prosenttia nimesi vastauksissaan sellaisia vahvuuksia, jotka sisältyivät luokkiin *Elämänarvot* ja *Kyky hakea ja vastaanottaa apua*. Sinnikkyyden mainitsi vahvuudeksi 21,0 prosenttia vanhemmista. Lapsen edun ensisijaisuus näyttäytyi vahvuutena 17,7 prosentissa perheistä. Oman vanhemmuuden reflektointiin liittyviä vastauksia tuli 12,9 prosentilta vanhemmista. Elämänkokemuksen ja kyvyn rakastaa koki vahvuutena 11,3 prosenttia vanhemmista.

Taulukko 6. Perheiden suojaavat vahvuudet vanhempien sijaishuoltotaustan mukaan, % (n=30–62)

	Kaikki vastaajat	Sijaishuoltotausta	Ei sijaishuoltotaustaa
Kyky ylläpitää suhteita läheisverkostoon	32,3	40,0	25,0
Elämänarvot	24,2	36,7	12,5
Kyky hakea ja vastaanottaa apua	24,2	33,3	15,6
Sinnikkyys	21,0	26,7	15,6
Kyky reflektoida omaa vanhemmuuttaan	12,9	26,7	0,0
Kyky ymmärtää lapsen edun ensisijaisuus	17,7	23,3	12,5
Elämänkokemus	11,3	23,3	0,0
Kyky rakastaa	11,3	13,3	9,4
Ei nimettyä suojaavaa vahvuutta	21,0	13,3	28,1
Vanhemmuuden taidot	8,1	10,0	6,3
Arjenhallinnan taidot	6,5	6,7	6,3
Hyvä kunto	1,6	3,3	0,0
Taloudellinen tilanne	4,8	0,0	9,4

Varsinkin eniten mainintoja saaneet vahvuudet näyttävät painottuvan eritavoin sijaishuoltotaustaisten ja ei-sijaishuoltotaustaisten vanhempien perheissä. Sen sijaan vähän mainintoja saaneiden vahvuuksien, kuten arjenhallinnan taitojen osuus näyttäisi molemmissa ryhmissä olevan suhteellisen sama. Vanhempien ilmoittamien vahvuuksien ristiintaulukointi on luettavissa kokonaisuudessaan liitteestä 2.

<u>Kyky reflektoida omaa vanhemmuuttaan</u>

Erityisesti sijaishuoltotaustaiset vanhemmat kokivat kyvyn oman vanhemmuuden reflektointiin perheen suojaavana vahvuutena (taulukko 7). Kun ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista kukaan ei maininnut tähän luokkaan liittyviä vahvuuksia, sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 26,7 prosenttia (n=8) koki kyvyn reflektointiin vahvuutena. Ero on tilastollisesti merkitsevä (p=0.002).

Taulukko 7. Kyky reflektoida omaa vanhemmuuttaan vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Kyky reflektoida omaa vanhemmuutta	Kyllä	N	8	8	0	0.002	8	0	8	0.000
		%	12,9 %	26,7 %	0 %		12,9 %	0 %	38,1 %	
	Ei	N	54	22	32		54	41	13	
		%	87,1 %	73,3 %	100 %		87,1 %	100 %	61,9 %	

Koska tähän suojaavaan vahvuuteen ei viitattu huostaanotettujen lasten vanhempien vastauksissa, voidaan tämän aineiston perusteella päätellä, että reflektointikyvyllä on lastensuojelutarpeen ylisukupolvisia ketjuja ehkäiseviä vaikutuksia. Tutkimukseen osallistunut vanhempi kuvasi kykyä reflektoida omaa vanhemmuuttaan seuraavasti:

> *”…ongelmakohdissa avoin keskustelu muiden vanhempien kanssa heidän kokemuksistaan samanlaisissa tilanteissa ja sitä kautta oman sopivan toimintatavan etsiminen, erilaisten tilanteiden kautta oppiminen ja kehittyminen vanhempana…”*[39]

Tässä sitaatissa vanhemmuuden reflektointikyky liittyy myös sosiaaliseen kanssakäymiseen. Sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla sosiaaliset vahvuudet (ks. Liite 1) voivat siten osaltaan mahdollistaa myös oman vanhemmuuden tarkastelemisen. Näin ollen sosiaalisten ja psyykkisten vahvuuksien tunnistaminen voi aktivoida rohkeuden tarkastella omaa vanhemmuuttaan myös kriittisesti ja mahdollistaa vertaistuen vastaanottamisen. Suhteen luominen muihin vanhempiin ja vertaistuen vastaanottaminen voivat vahvistaa omaa vanhemmuutta (ks. esim. McGuire-Schwartz 2007, 151).

Niiden sijaishuoltotaustaisten vanhempien kirjoitukset, joiden lasta ei oltu otettu huostaan, kohdentuivat myös vahvasti oman vanhemmuuden prosessointiin:

> *”Peilaan vanhemmuuttani oman lapsuuteni ja lapsieni kautta sopeuttaen sen yleisiin normeihin.”*[38]

Oman vanhemmuuden peilaaminen yhteiskunnan normeihin on jokaisen vanhemman kohdalla merkityksellistä. Vaikka lastensuojelulaissa ei suoraan listata riittämättömän vanhemmuuden osatekijöitä, määritellään siinä selkeästi lapsen elinolosuhteisiin liittyviä epäkohtia, jotka antavat kuvan myös vanhemmuuden kriteereistä (LSL, 40 §). Yleisten vanhemmuuden toimintatapojen suhteuttamista omaan toimintaan voidaan pitää yhtenä riittävän vanhemmuuden kriteerinä. Vanhemman kykyyn peilata ja reflektoida oman lapsen herättämiä tuntemuksia siten, että hän pystyy reagoimaan niihin lapsen kehityksen kannalta turvallisella ta-

valla, vaikuttaa vanhemman lapsuuden aikaiset kokemukset. Kyky reflektoida omia traumakokemuksia ehkäisee vanhemman lapsuudessa kokeman kaltoinkohtelutrauman siirtymistä ylisukupolvisesti (Berthelot ym. 2015, 203–204).

Kyky ymmärtää lapsen edun ensisijaisuus

Sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 23,3 prosenttia mainitsi lapsen edun ensisijaisuuden huomioimiseen liittyviä vahvuuksia (taulukko 8). Huomioitavaa on se, ettei yhdenkään näiden perheiden lasta oltu otettu huostaan. Ei-sijaishuoltotaustaista vanhemmista 12,5 prosenttia koki lapsen edun ensisijaisuuden ymmärtämisen vahvuutena. Sen sijaan huostaanotettujen lasten vanhemmista vain 9,8 prosenttia viittasi tähän vahvuuteen vastauksessaan. Ero suhteessa perheisiin, joiden lasta ei ole otettu huostaan on tilastollisesti merkitsevä (p=0.021).

Taulukko 8. Kyky ymmärtää lapsen edun ensisijaisuus vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Kyky ymmärtää lapsen edun ensisijaisuus	Kyllä	N	11	7	4	0.264	11	4	7	0.021
		%	17,7 %	23,3 %	12,5 %		17,7 %	9,8 %	33,3 %	
	Ei	N	51	23	28		51	37	14	
		%	82,3 %	76,7 %	87,5 %		82,3 %	90,2 %	66,7 %	

Yhtä lailla kuin vanhemmuuden reflektointiin ja elämänkokemukseen viittaavien vahvuuksien kohdalla, lapsen edun ensisijaisuuden ymmärtämisen voidaan siten nähdä olevan yksi mahdollinen tekijä ylisukupolvisen lastensuojelutarpeen ehkäisemisessä. Vanhemmat kuvasivat lapsen edun ensisijaisuuden ymmärtämisen tärkeyttä myös tilanteissa, joissa vanhemman oma kokemus lastensuojelun toiminnasta on ollut kielteinen:

> *” Lastensuojelun toiminta minun huostaanoton aikaan on ollut todella traumatisoi vaa minulle mutta lapseni kohdalla kaikki meni todella hyvin ja juuri niin kuin itse halusin.”*[34]

Omien vaikeiden lapsuudenkokemuksien myötä sijaishuoltotaustaisilla vanhemmilla on usein vahva halu tarjota omalle lapselleen parempaa kuin itse on osakseen saanut. Toisin

sanoen lapsuudessa koetun kaltoinkohtelun seurauksena todentuneen huostaanoton ja sijaishuollossa asumisen voidaan osaltaan nähdä vaikuttaneen siihen, että omassa vanhemmuudessaan asettaa lapsen tarpeet omien tarpeiden edelle. Vanhemman kuvaileman tilateen voidaan myös nähdä liittyvän lastensuojelussa todentuviin tuen ja kontrollin teemoihin. Huostaanotto näyttäytyy usein kontrolloivana ja dominoivana. Huostaanotossa konkretisoituvat vahvasti lakiin ja institutionaalisuuteen pohjaavat reunaehdot. Yhteiskunnan arvot ja normit kyseenalaistavat niiden vastaisesti toimivan yksilön. Huostaanottotilanteeseen päätyminen vaatii yhteiskunnan asettamien normien vastaista toimintaa joko vanhemmalta tai lapselta. Tämä lähtökohta selittää pitkälti kokemusta huostaanoton dominoivasta roolista. (Laitinen & Puuronen 2016, 78–79.) Kuten edellinen sitaatti osoittaa, vanhemman kokemus lastensuojelun kontrolloivasta interventiosta ei kuitenkaan aina estä näkemästä tuen positiivisia vaikutuksia lapsen kannalta. Kontrolli on siten voinut toimia tuenantamisen muotona.

Sinnikkyys, Kyky rakastaa, Elämänarvot

Sinnikkyys, kyky rakastaa tai elämänarvot tunnistetaan harvoin nykypäivän lastensuojelussa sellaisiksi teemoiksi, joiden tarkastelemisen miellettäisiin vaikuttavan perheiden hyvinvoinnin lisääntymiseen ja siten ylisukupolvisten negatiivisten siirtymien vähenemiseen. Vertaillessa sinnikkyyden ilmenemistä suhteessa lapsen huostaanottoon voidaan todeta, että niissä perheissä, joissa lapsi oli huostaanotettu, oli harvemmin sinnikkyyteen viittaavia vahvuuksia (taulukko 9). Yhteys on tilastollisesti merkitsevä (p=0.018).

Taulukko 9. Sinnikkyys, kyky rakastaa ja elämänarvot vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Sinnikkyys	Kyllä	N	13	8	5	0.286	13	5	8	0.018
		%	21 %	26,7 %	15,6 %		21 %	12,2 %	38,1 %	
	Ei	N	49	22	27		49	36	13	
		%	79 %	73,3 %	84,4 %		79 %	87,8 %	61,9 %	
Kyky rakastaa	Kyllä	N	7	4	3	0.623	7	3	4	0.167
		%	11,3 %	13,3 %	9,4 %		11,3 %	7,3 %	19 %	
	Ei	N	55	26	29		55	38	17	
		%	88,7 %	86,7 %	90,6 %		88,7 %	92,7 %	81 %	
Elämänarvot	Kyllä	N	15	11	4	0.026	15	4	11	0.000
		%	24,2 %	36,7 %	12,5 %		24,2 %	9,8 %	52,4 %	
	Ei	N	47	19	28		47	37	10	
		%	75,8 %	63,3 %	87,5 %		75,8 %	90,2 %	47,6 %	

Sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 26,7 prosenttia ilmoitti sinnikkyyden perheen vahvuudeksi. Ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista sen sijaan vain 15,6 prosenttia ilmoitti sinnikkyyden perheen vahvuudeksi. Tämän perusteella voidaan päätellä, että sinnikkyys voi näyttäytyä sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla lapsen huostaanoton riskiä vähentävänä tekijänä. Kuten lapsen edun esisijaisuuden ymmärtämiseen, myös sinnikkyyteen liittyy vastausten perusteella halu tarjota omalle lapselleen jotain parempaa kuin mitä itse on lapsuudessaan saanut. Eräs vanhemmista kuvasi tätä seuraavasti:

” Meidän lapset ei joudu kokemaan mitä me vanhemmat jouduimme.”[34]

Vaikka suurin osa vanhemmista ei kuvaillut kykyä rakastaa perheen vahvuutena, 13,3 prosenttia sijaishuoltotaustaista vanhemmista mainitsi kuitenkin rakkauden suojaavaksi tekijäksi (taulukko 9). Myös sitä, että haluaa lapselleen parempaa kuin itse on saanut, voidaan pitää merkittävä rakkauden osoituksena. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan päätellä, että huostaanotto ja kasvaminen sijaishuollossa ovat jollain tavalla mahdollistaneet rakkauden kohteena olemisen ja siten vahvistaneet kykyä osoittaa ja vastaanottaa rakkautta myös aikuisuudessa. Vaikka ero ei-sijaishuoltotaustaisiin vanhempiin ei ole tilastollisesti merkitsevä, huomion arvoista on kuitenkin se, että sijaishuoltotaustaiset vanhemmat kuvailivat useammin kyvyn rakastaa vahvuudeksi. Rakkaus näyttäytyi myös suhteessa puolisoon:

”Vahvistusta tuo myös rakastava parisuhde.”[61]

Parisuhteen merkitystä voi vahvistaa muun muassa se, että 36,7 prosenttia sijaishuoltotaustaisista vanhemmista ilmoitti vahvuudeksi elämänarvot. Ei-sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla elämänarvoista mainitsi 12,5 prosenttia. Kokemuksella elämänarvoista perheen suojaavana vahvuutena näyttäisi olevan tilastollisesti merkitsevä riippuvuus suhteessa vanhemman taustaan ($p=0.026$). Yhtä lailla ne vanhemmat, joiden lapsi ei ole ollut huostassa mainitsivat useammin elämänarvot perheen vahvuudeksi. Verrattuna huostaanotettujen lasten vanhempiin ero on tilastollisesti merkitsevä ($p=0.000$). Yksi sijaishuoltotaustainen vanhempi kuvasi omia elämänarvojaan seuraavasti:

”Olen antanut lapsilleni kaiken sen henkisen hyvän (tuen, turvan, mielikuvituksen, naurun, leikin, rajat, lapsuuden), jota olisin itse tarvinnut. Se on ollut suurin ohjenuorani vanhempana.”[39]

Elämänarvot sijaishuoltotaustaisten vanhempien vahvuutena ohjaa siten myös perheiden arjentoimintaa ja vanhemmuuden valintoja. Siinä missä lapsen edun ensisijaisuuden ymmärtämisen voidaan nähdä tukevan sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla pyrkimystä toimia siten, että lapsi saa osakseen rakkautta, voidaan elämänarvojen nähdä osaltaan tukevan halua ylläpitää pari- ja muita perhesuhteita. Sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla elämänarvot voivat rakentaa turvallisuutta ja pysyvyyttä ja siten ehkäistä lastensuojelun ylisukupolvisia siirtymiä (esim. Lönnqvist ym. 2018, 50).

8.2 Sosiaaliset vahvuudet

Elämänkokemus

Sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 23,3 prosenttia mainitsi elämänkokemukseen viittavia vahvuuksia (taulukko 10). Ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista kukaan ei mieltänyt elämänkokemusta vahvistavana tekijänä. Ero on tilastollisesti merkitsevä (p=0.004).

Taulukko 10. Elämänkokemus vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Elämänkokemus	Kyllä	N	7	7	0	0.004	7	0	7	0.000
		%	11,3 %	23,3 %	0 %		11,3 %	0 %	33,3 %	
	Ei	N	55	23	32		55	41	14	
		%	88,7 %	76,7 %	100 %		88,7 %	100 %	66,7 %	

Oman elämänkokemuksen merkitys näyttäisi korostuvan sijaishuollossa kasvamisen myötä. Usein sijaishuollossa kasvaminen nähdään riskinä myöhemmälle elämälle, mutta tämän tutkimuksen perusteella ainakin sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla omat elämänkokemukset näyttäisivät toimivan suojaavina vahvuuksina. Omien elämänkokemusten voidaan

nähdä sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla liittyvän myös lapsen edun ensisijaisuuden tunnistamiseen, sinnikkyyteen ja elämänarvoihin. Elämänkokemus voi ohjata sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla pyrkimystä ylläpitää parisuhdetta ja perhettä, johon ei ole itse lapsuudessaan ollut oikeutettu.

Sijaishuoltotaustaiset vanhemmat kuvaavat tässä tutkimuksessa omien elämänkokemuksien merkittävyyttä vanhemmuuden reflektointiin. Voidaankin nähdä, että heidän kohdallaan psyykkiset vahvuudet tukevat myös elämänkokemusten suhteuttamista yleisiin normeihin perheen hyvinvointia tukevasti.

Kyky ylläpitää suhteita läheisverkostoon

Kaikista vanhemmista 32,3 prosenttia mainitsi kyvyn ylläpitää suhteita läheisverkostoon perheen suojaavana vahvuutena (taulukko 11). Sijaishuoltotaustaisista vanhemmista tästä vahvuudesta mainitsi 40,0 prosenttia ja ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 25,0 prosenttia. Toisaalta sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 53,3 prosenttia ilmoitti perheessä olleen sosiaalisia vaikeuksia (Liite 3). Tämä voi kertoa siitä, että sijaishuoltotaustaisilla vanhemmilla perheen sosiaaliset vaikeudet eivät kuitenkaan estä liittymästä ja ylläpitämästä läheisiä suhteita perheen ulkopuolella.

Taulukko 11. Kyky ylläpitää suhteita läheisverkostoon vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Kyky ylläpitää suhteita läheisverkostoon	Kyllä	N	20	12	8	0.207	20	11	9	0.201
		%	32,3 %	40 %	25 %		32,3 %	26,8 %	42,9 %	
	Ei	N	42	18	24		42	30	12	
		%	67,7 %	60 %	75 %		67,7 %	73,2 %	57,1 %	

Huostaanotettujen lasten vanhemmista peräti 73,2 prosenttia ei viitannut perheen vahvuudeksi kykyä ylläpitää suhteita läheisverkostoon. Tämä osaltaan vahvistaa sitä mahdollisuutta, että läheisverkostojen tuki voi toimia voimavarana omassa vanhemmuudessa ja siten vähentää riskiä lapsen huostaanottoon.

”Keskustelu mahdollisuus oli hyvä läheisverkoston kanssa.”[60]

Kuten edellisestä sitaatista voidaan päätellä, läheisverkoston tuki voi toteutua konkreettisen auttamisen lisäksi myös keskusteluissa. Kyky ylläpitää suhteita läheisverkkoon alkaa kehittyä varhaislapsuudessa. Sijaishuollossa kasvaminen vaikuttaa tähän kehitykseen muun muassa lapsen ja sijaisvanhemman suhteen kautta. Varhaisissa suhteissa rakennetaan kykyä luoda ja ylläpitää vuorovaikutteisia läheissuhteita myös aikuisuudessa. Lapsuudessa koettujen suhteiden laatu vaikuttaa osaltaan siihen, minkälaiset ihmissuhteet aikuisuudessa kokee omakseen.

Kyselyyn vastanneista vanhemmista muutamat ilmoittivat huumorin perheen selviytymistä edistävänä tekijänä. Huumorin ja perhekeskeisyyden voidaan nähdä vahvistavan perheenjäsenten välisiä suhteita, kuten yksi sijaishuoltotaustainen vanhempi kuvaa:

”Periksiantamattomuus, huumori ja "yhdessä tästä selvitään"-asenne.”[30]

Periksi antamattomuus nivoutuu tiukasti myös vanhempien kuvailemiin psyykkisiin vahvuuksiin. Kuitenkin, kuten edellisestäkin sitaatista on havaittavissa, myös perheen sisäinen dynamiikka voi toimia merkittävänä voimavarana. Elämänhallinnan ja voimavarojen kehittyminen rakentuvat pitkälti perheen sisäisessä dynamiikassa, vuorovaikutuksessa ja sisäisissä ja ulkoisissa olosuhteissa. Sosiaaliset, psyykkiset ja fyysiset voimavarat rakentavat ihmisten elämässä selviytymistä ja positiivisia ylisukupolvisten siirtymien ketjuja. (Kärkkäinen 2004, 32.)

8.3 Toimintakyvyn vahvuudet

<u>Kyky hakea ja vastaanottaa apua</u>

33,3 prosenttia sijaishuoltotaustaisista vanhemmista tunnisti kyvyn hakea ja vastaanottaa tukea vahvuutena (taulukko 12). Ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista vain 15,6 prosenttia koki tämän vahvuutena. Huostaanotettujen lasten vanhemmista sen sijaan 19,5 prosenttia

koki avun hakemisen ja vastaanottamisen vahvuutena. Tämä voi kertoa siitä, että niissä perheissä, joissa huostaanotto on toteutunut vain vanhemman kohdalla avun hakeminen ja vastaanottaminen voi olla jonkin verran yleisempää, kuin perheissä, joissa huostaanotto on toteutunut vain lapsen kohdalla.

Taulukko 12. Kyky hakea ja vastaanottaa apua vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Kyky hakea ja vastaanottaa apua	Kyllä	N	15	10	5	0.104	15	8	7	0.229
		%	24,2 %	33,3 %	15,6 %		24,2 %	19,5 %	33,3 %	
	Ei	N	47	20	27		47	33	14	
		%	75,8 %	66,7 %	84,4 %		75,8 %	80,5 %	66,7 %	

Tutkimus osoitti, että kyky hakea ja vastaanottaa apua linkittyy myös koettuihin elämänarvoihin. Vanhemmat kuvailivat elämänarvojen sisältävän perhekeskeistä ajattelua ja ajatuksen perheen hyvinvoinnin rakentumisesta myös tarvittaessa ulkopuolisen avun turvin. Kyky avun hakeminen voi olla seurausta vanhemman omista lapsuuden kokemuksista:

> *” Oman lapsuuden kokemusten perusteella päätin, ettei minun lapseni tarvitse elää alkoholisti perheessä ja tämä on pitänyt. -- Ei ne geenit kaikkea määrittele.”*[49]

Kuten tämän vanhemman kuvaamasta tilanteesta voidaan nähdä, avun hakemista peilataan myös omiin lapsuuden kokemuksiin. Päätös siitä, ettei halua siirtää omia negatiivisia lapsuuden kokemuksia omalle lapselle voi motivoida hakeutumaan avun piiriin (ks. esim. Punamäki & Isosävi 2013, 424). Sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla luottamuksellisen suhteen rakentaminen viranomaiseen ei ole yksioikoista. Toisaalta omat kokemukset voivat heikentää luottamusta viranomaisiin, toisaalta ne voivat johtaa siihen, että apua ei osata hakea muualta kuin viranomaisilta (esim. Mertz & Andersen 2016). Omalla sijaishuoltotaustalla voi olla vaikutusta siihen, mistä itse kokee ensisijaisesti saavansa tukea haastavassa tilanteessa. Omakohtainen kokemus lastensuojelusta voi ohjata hakemaan herkästi apua lastensuojelun palveluista myös omien lasten kanssa.

Vanhemmuuden taidot

Vain 10,0 prosenttia sijaishuoltotaustaisista ja 6,3 prosenttia ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista koki vanhemmuuden taidot perheen vahvuutena (taulukko 13). Suoria viittauksia vanhemmuuden taitoihin ei tullut myöskään avoimissa vastauksissa.

Taulukko 13. Vanhemmuuden taidot vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Vanhemmuuden taidot	Kyllä	N	5	3	2	0.588	5	3	2	0.763
		%	8,1 %	10 %	6,3 %		8,1 %	7,3 %	9,5 %	
	Ei	N	57	27	30		57	38	19	
		%	91,9 %	90 %	93,8 %		91,9 %	92,7 %	90,5 %	

Kokemus olemassa olevista vanhemmuuden taidoista näyttäisikin liittyvän vanhempien kuvailuissa muihin vanhemmuuden vahvuuksiin. Vanhemmuutta ja siitä suoriutumista tukee muun muassa kokemus siitä, että vaikeuksista huolimatta kykenee tarpeen mukaan tukeutumaan läheisiin. Voidaankin nähdä, että vanhemmuuden taidot rakentuvat konkreettisen toiminnan kuten esimerkiksi arjen hallinnan ja fyysisen huolenpidon lisäksi myös psyykkisistä ja sosiaalisista kyvyistä. Kuten yksi vanhemmista kuvasi, vanhemmuuden taidot rakentuvat erilaisten osa-alueiden ja vahvuuksien kautta:

> *”Rakastamme toisiamme, puhumme asioista, näytämme tunteemme, kunnioitamme toistemme erilaisuutta, viihdymme yhdessä ja teemme kaikenlaista mm. läksyt, harrastukset, pelailut, elokuvat. Kun tulee välillä riitaa, puhumme asian läpi ja osaamme pyytää anteeksi.”*[61]

Voidaan todeta, että tässä tutkimuksessa vanhemmuuden taitojen olemassaolo näyttäisi todentuvan välillisesti muiden vahvuuksien kautta. Perheen sisäisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvana vanhemmuuden taitojen ja lapsen kehitystä turvaavan toiminnan voidaan nähdä mahdollistavan hyvinvointia lisääviä ylisukupolvisia siirtymiä (esim. Lahikainen 2005, 348–349).

8.4 Perheiden suojaavat vahvuudet yläluokittain

Vanhempien ilmoittamien vahvuuksien tarkasteleminen yläluokissa osoittaa psyykkisten ja sosiaalisten vahvuuksien olevan merkittävässä roolissa perheiden hyvinvoinnin turvaamisessa (ks. liite 1). Tämän tutkimuksen aineistossa korostuivat varsinkin psyykkiset vahvuudet, joista mainitsi 51,6 prosenttia kaikista vanhemmista (taulukko 14). Huomioitavaa on, että psyykkisiin vahvuuksiin liittyviä mainintoja tuli yhteensä 69. Tämä viittaa siihen, että vanhemmat ovat kokeneet perheissä olevan samanaikaisesti useampia psyykkisiä vahvuuksia. Verrattuna sosiaalisten vahvuuksien mainintoihin, psyykkisiä vahvuuksia näyttäisi ilmenevän perheissä yli kaksinkertainen määrä. Vanhemmista 40,3 prosenttia ilmoitti perheen sosiaalisista vahvuuksista. Toimintakyvyn vahvuuksia oli 37,1 prosentissa perheitä. Lisäksi 21,0 prosenttia ilmoitti, ettei perheissä ole ollut suojaavaa vahvuutta.

Taulukko 14. Perheiden suojaavien vahvuuksien yläluokat, %, lkm (n=62)

	%	Vastaajien lkm	Mainintojen lkm*
Psyykkiset vahvuudet	51,6	32	69
Sosiaaliset vahvuudet	40,3	25	27
Toimintakyvyn vahvuudet	37,1	23	24
Muut vahvuudet	6,4	4	4
Ei nimettyä suojaavaa vahvuutta	21	13	13

*vastaaja on voinut ilmoittaa useamman vahvuuden

Perheissä ilmenneiden suojaavien vahvuuksien määrä tarkastellessa, voidaan todeta, että yhteensä 61,3 prosenttia vanhemmista (n=38) mainitsi perheessä olleen maksimissaan kaksi suojaavaa vahvuutta (kuvio 2). Niitä perheitä, joissa nähtiin olevan kaksi suojaavaa vahvuutta, oli lukumäärällisesti eniten (37,1 % vastaajista, n=23).

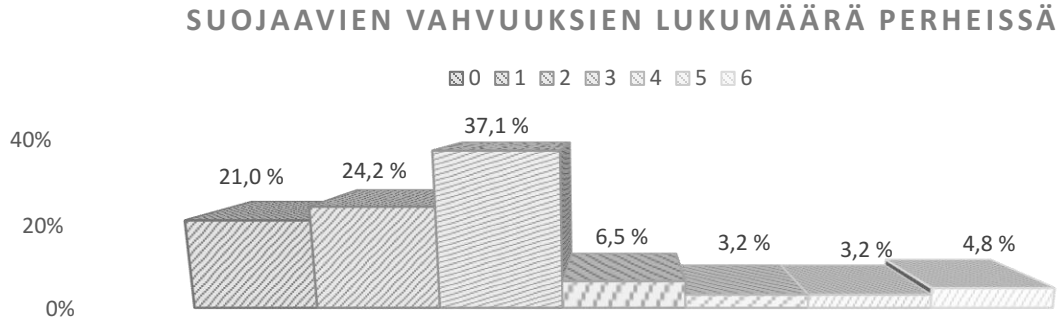

Kuvio 2. Vanhempien ilmoittamien suojaavien vahvuuksien määrä perheessä (n=62)

Tarkastelu suhteessa vanhemman taustaan osoittaa, että tämän tutkimuksen aineistossa sijaishuoltotaustaiset vanhemmat kokevat perheissä olevan useammin useita suojaavia vahvuuksia. Tutkimus osoittaa, että ei-sijaishuoltotaustaisten vanhempien perheissä on useammin yksi tai kaksi suojaavaa tekijää, kun taas sijaishuoltotaustaisten perheissä niitä on useammin 3–6. Sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 33,3 prosenttia (n=10) ja ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 40,6 prosenttia (n=13) ilmoitti perheessään olevan kaksi suojaavaa vahvuutta. Sen sijaan kolmesta tai useammasta vahvuudesta ilmoittivat ainoastaan sijaishuoltotaustaiset vanhemmat.

Tulokset psyykkisten, sosiaalisten ja toimintakyvyn vahvuuksien ristiintaulukoinnista vanhemman sijaishuoltotaustan mukaan ovat luettavissa taulukosta 15. Psyykkiset vahvuudet näyttäytyvät vahvuutena sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla. 60,0 prosenttia sijaishuoltotaustaisista vanhemmista nimesi perheessä olleen psyykkisiä vahvuuksia. Ei-sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla osuus oli 43,8 prosenttia. Vielä suurempi ero löytyy sosiaalisia vahvuuksia tarkasteltaessa. Sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 56,7 prosenttia (n=17) mainitsi sosiaalisista vahvuuksista, kun ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista vain 25,0 prosenttia (n=8) mainitsi niistä. Ero on tilastollisesti merkitsevä (p=0.011). Samansuuntainen näiden kahden ryhmän välinen ero näkyy myös toimintakyvyn vahvuuksia tarkasteltaessa. Ero ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä.

Taulukko 15. Perheiden psyykkisten, sosiaalisten, toimintakyvyn ja muiden vahvuuksien esiintyminen vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Psyykkiset vahvuudet	Kyllä	N	32	18	14	0.201	32	14	18	0.000
		%	51,6 %	60 %	43,8 %		51,6 %	34,1 %	85,7 %	
	Ei	N	30	12	18		30	27	3	
		%	48,4 %	40 %	56,3 %		48,4 %	65,9 %	14,3 %	
Sosiaaliset vahvuudet	Kyllä	N	25	17	8	0.011	25	11	14	0.002
		%	40,3 %	56,7 %	25 %		40,3 %	26,8 %	66,7 %	
	Ei	N	37	13	24		37	30	7	
		%	59,7 %	43,3 %	75 %		59,7 %	73,2 %	33,3 %	
Toimintakyvyn vahvuudet	Kyllä	N	23	14	9	0.131	23	13	10	0.220
		%	37,1 %	46,7 %	28,1 %		37,1 %	31,7 %	47,6 %	
	Ei	N	39	16	23		39	28	11	
		%	62,9 %	53,3 %	71,9 %		62,9 %	68,3 %	52,4 %	
Muut vahvuudet	Kyllä	N	4	1	3	0.333	4	4	0	0.139
		%	6,5 %	3,3 %	9,4 %		6,5 %	9,8 %	0 %	
	Ei	N	58	29	29		58	37	21	
		%	93,5 %	96,7 %	90,6 %		93,5 %	90,2 %	100 %	
Ei nimettyä suojaavaa vahvuutta	Kyllä	N	13	4	9	0.153	13	12	1	0.025
		%	21 %	13,3 %	28,1 %		21 %	29,3 %	4,8 %	
	Ei	N	49	26	23		49	29	20	
		%	79 %	86,7 %	71,9 %		79 %	70,7 %	95,2 %	

Psyykkisiä ja sosiaalisia vahvuuksia näyttäisi olevan useammin perheissä, joista lasta ei ole otettu huostaan. Nämä erot ovat tilastollisesti merkitseviä. Tulos on oletuksen mukainen eli perheissä, joissa on riittävästi suojaavia vahvuuksia, on pienempi riski ajautua lapsen huostaanottoon. Huomionarvoista on, että vanhemmista, joiden lasta ei oltu otettu huostaan vain yksi ilmoitti, ettei perheessä ole ollut suojaavaa vahvuutta. Sen sijaan huostaanotettujen lasten vanhemmista 29,3 prosenttia (n=12) ilmoitti, ettei perheessä ole ollut suojaavaa vahvuutta. Ero on tilastollisesti merkitsevä (p=0.025).

9 Huostaanoton riskiä nostavat vaikeudet perheissä

9.1 Psyykkiset vaikeudet

Vanhempien kuvailemien huostaanoton taustatekijöiden tarkastelu osoittaa, että vanhemman ja lapsen mielenterveydenongelmat eivät korostu huostaanottopäätösten taustatekijöinä (taulukko 16). Sen sijaan päätöksissä näyttäisi korostuvan lapsen toimintaan liittyvät taustatekijät. Vanhemman oma kokemus huostaanottoon johtaneista taustatekijöistä on useammin ollut perheeseen ja vanhemmuuteen liittyvä.

Taulukko 16. Huostaanoton taustatekijät vanhemman kokemana ja huostaanottopäätöksessä vanhemman kertomana, % (n=41)

	Vanhemman kokemus	Huostaanottopäätöksessä vanhemman kertomana
Ei saanut tukea palveluista	26,8	
Perheväkivalta	17,1	9,8
Vanhemman uupuminen	17,1	9,8
Lapsen päihteiden käyttö	14,6	17,1
Lapsen koulunkäynninongelmat	14,6	17,1
Lapsen ongelmakäyttäytyminen	14,6	22,0
Vuorovaikutusongelmat perheessä	12,2	
Lapsen mielenterveysongelmat	6,5	7,3
Läheisen kuolema	7,3	
Vanhemman mielenterveysongelmat	7,3	7,3
Vanhemmuuden taitojen puute	7,3	7,3
Vanhemman päihteiden käyttö	4,9	9,8
Lapsen kehityksen turvaaminen		7,3
Vanhempien ero	4,9	7,3
Lapsen tai vanhemman fyysinen sairaus	4,9	2,4
Vanhemman arjenhallinnan ongelmat		4,9
Vanhemman menneisyys	2,4	2,4
Kodin epäsiisteys		2,4
Lapsen kieltäytyminen avohuollonpalveluista		2,4
Ei tietoa	2,4	17,1

Vanhemman omaan vointiin liittyviä huostaanoton taustatekijöitä olivat vanhemman mielenterveysongelmat, vanhemmuuden taitojen puute, vanhemman päihteiden käyttö ja vanhempien ero. Lapsen käyttäytymiseen ja terveyteen liittyviin tekijöihin viitattiin mielenterveysongelmien, ongelmakäyttäytymisen, päihteiden käytön ja koulunkäynninongelmien osalta.

17,1 prosenttia vastaajista ei tiennyt tai muistanut huostaanottopäätökseen kirjattuja tekijöitä. Omaan kokemukseen perustuen vain yksi vanhemmista ilmoitti, ettei tiedä mikä oli huostaanoton taustatekijänä.

> *”En muista ja en ole koskaan tainnut sitä edes kunnolla tutkia, oli liian kipeä asia silloin ja on edelleen...”*[11]

Tietämättömyys voi aineiston perusteella johtua vanhemman omasta lapsen huostaanoton aikaisesta terveyden tilasta, huostaanoton aiheuttamasta kriisistä ja traumasta tai siitä, etteivät viranomaiset ole varmistaneet sitä, että vanhempi on ymmärtänyt huostaanoton perusteet. Vanhempien ilmoittamien vaikeuksien ristiintaulukointi on kokonaisuudessaan luettavissa liitteestä 3.

Vanhemman uupumus

Perheiden vaikeuksia tarkasteltaessa voidaan huomata, että suuri osa kaikista tähän kyselyyn vastanneista vanhemmista oli kokenut uupumusta (taulukko 17). 56,5 prosenttia ilmoitti uupumuksen aiheuttaneen vaikeuksia perheessä. 50,0 prosentissa sijaishuoltotaustaisten vanhempien ja 62,5 prosentissa ei-sijaishuoltotaustaisten vanhempien perheitä on koettu olleen uupumusta. Kun edelleen tarkastellaan uupumuksen ilmenemistä perheissä, joissa lapsi on huostaanotettu, nähdään, että näissä perheissä 63,4 prosentissa on ilmennyt uupumusta. Tuloksia vanhemman uupumuksesta huostaanoton riskitekijänä tukee aikaisempi tutkimus (ks. esim. Heino ym. 2016, 71).

Taulukko 17. Uupumus vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Uupumusta	Kyllä	N	35	15	20	0.321	35	26	9	0.122
		%	56,5 %	50 %	62,5 %		56,5 %	63,4 %	42,9 %	
	Ei	N	27	15	12		27	15	12	
		%	43,5 %	50 %	37,5 %		43,5 %	36,6 %	57,1 %	

Kukaan vastaajista ei kuitenkaan määritellyt uupumusta perheen ainoaksi haasteeksi, vaan se nivoutui muiden mainittujen haasteiden kanssa yhteen. Tämän perusteella voidaan todeta, ettei uupumuksen vähentäminen voi olla yksittäisenä tavoitteena tuki-interventioissa, vaan niissä on myös tarkasteltava uupumuksen taustalla olevia tekijöitä.

Lapsen ja/tai vanhemman mielenterveysongelmat

Mielenterveyteen liittyvistä ongelmista ilmoitti 30,6 prosenttia vanhemmista (taulukko 18). Mielenterveyden ongelmat näyttäytyivät kuitenkin suhteellisen harvoin huostaanoton taustatekijänä. Yhteensä 9,7 prosenttia vanhemmista ilmoitti lapsen ja 6,5 prosenttia vanhemman mielenterveysongelmien olevan huostaanoton taustalla (ks. taulukko 16). Tarkastelu suhteessa vanhemman taustaan osoittaa, että mielenterveyden vaikeuksia on koettu useammin ei-sijaishuoltotaustaisten perheissä. Ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 37,5 prosenttia ilmoitti mielenterveysongelmista, kun sijaishuoltotaustaisten kohdalla mielenterveysongelmien osuus oli 23,3 prosenttia.

Taulukko 18. Mielenterveysongelmat vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Mielenterveysongelmia	Kyllä	N	19	7	12	0.227	19	15	4	0.156
		%	30,6 %	23,3 %	37,5 %		30,6 %	36,6 %	19 %	
	Ei	N	43	23	20		43	26	17	
		%	69,4 %	76,7 %	62,5 %		69,4 %	63,4 %	81 %	

Osa vanhemmista kuvaili omien mielenterveysongelmien olleen lapsen huostaanoton taustalla:

”Oma jaksaminen yksilönä ja vanhempana, mielenterveysongelmat --, ylisukupolvisten raskaiden sosiaalisten ongelmien tiedostaminen ja lapsuuden traumojen aktivoituminen”[37]

Kuten tästä sitaatistakin voidaan todeta, mielenterveydenongelmat nivoutuvat usein muihin perheessä koettuihin vaikeuksiin kuten uupumukseen. Sijaishuoltotaustaisten vanhempien kertomuksissa välittyi myös kokemus omien lapsuuden aikaisten kokemusten vaikutuksista aikuisuuden mielenterveysongelmiin. Vanhempien mielenterveysongelmien on todettu olevan merkittävä huostaanoton taustatekijä (Heino ym. 2016, 69). Tämän perusteella lapsuudessa koetulla kaltoinkohtelulla ja siitä aiheutuneilla aikuisuuden mielenterveysongelmilla voidaankin nähdä olevan yhteys lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuteen. Toisin sanoen lastensuojelun interventioilla ei ole näissä tapauksissa kyetty riittävällä tavalla antamaan tukea lapsuudenaikaisten kaltoinkohtelukokemusten käsittelyyn. Vanhemman mielenterveysongelmien seurauksena toteutuneen lapsen huostaanoton voidaan siten nähdä osaltaan aiheutuneen institutionaalisista tekijöistä.

Lapsen kehityksen turvaaminen

Lapsen kehityksen turvaamisen voidaan nähdä liittyvän lapsen edun huomioimiseen. Huomion arvoista on, että 17,7 prosenttia kaikista vanhemmista (n=11) kuvasi lapsen edun ensisijaisuuden ymmärtämisen suojaavana vahvuutena, mutta huostaanotettujen lasten vanhemmista kukaan ei ilmoittanut lapsen kehityksen turvaamisen olleen omasta mielestään huostaanoton taustalla. Sen sijaan 7,3 prosenttia vanhemmista (n=3) kertoi lapsen kehityksen turvaamisen olleen kirjattu huostaanoton taustatekijäksi päätöksessä. Tämä voi toisaalta viitata siihen, etteivät vanhemmat näe huostaanottoa keinona turvata lapsen kehitystä, mutta toisaalta myös siihen, että vanhemmat kokevat vaikeuksistaan huolimatta mahdollistavan lapselleen riittävän turvan ja hyvinvoinnin, myös tilanteissa, joissa huostaanottoon on päädytty. Lapsen kehityksen turvaaminen huostaanoton taustatekijänä näyttäytyi myös lapsen omasta toiminnasta johtuvana:

”Väärät kaverit niiden myötä alkoholi, huumeet ja lääkkeet tulivat kuvioihin”[13]

Tutkimuksessa ei selvitetty perheiden tilanteita yksityiskohtaisesti, joten sen perusteella ei voida tehdä luotettavia johtopäätöksiä siitä, mitkä kaikki tekijät ovat vaikuttaneet siihen, että lapsen kehitys on vaarantunut. Yksi vanhemmista kuvasi kasvuolosuhteisiin viittaavaa huostaanottopäätöksen kirjausta seuraavasti:

”kotitilanne vaaraksi lapsen kehitykselle”[16]

Tämä voi osaltaan kuvata niin fyysistä, psyykkistä kuin sosiaalistakin tilannetta kotona. Lapsen kehittyminen ja kasvamien mahdollistuvatkin näiden eri ulottuvuuksien kautta (ks. esim. Nurmi ym. 2018). Lapsen kotitilanteella on siten kokonaisvaltainen vaikutus siihen, miten lapsi kehittyy ja asemoituu aikuisena yhteiskuntaan. Ihmisen vahvuuksien kartuttaminen vanhempien ja yhteiskunnan tukemana mahdollistaa usein sijoittumisen hyvään sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen asemaan. Kokemuksen omasta hyvinvoinnista ja terveydestä voidaan nähdä osaltaan rakentuvan yhteiskunnallisten tekijöiden ja yhteiskuntaan sijoittumisen kautta. (Niemelä 2010, 17–21.) Lapsen huostaanotto nähdään siten usein perusteltuna institutionaalisena toimenpiteenä lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuden ehkäisemiseksi. Lapsen edun mukainen huostaanotto ja sijoitus vaativat kuitenkin yhteisen ymmärryksen syntymisen vanhempien kanssa.

9.2 Sosiaaliset vaikeudet

Vuorovaikutusongelmat perheessä

Tutkimukseen osallistuneista vanhemmista 45,2 prosenttia ilmoitti perheessä olleen vuorovaikutuksen ongelmia aikuisten ja lasten välillä (taulukko 19). Vuorovaikutusongelmat aikuisten ja lasten välillä koettiin kolmanneksi merkittävimmäksi haasteeksi. Yli puolet seitsemästä eniten mainintoja saaneesta perheen vaikeudesta viittasi jonkin asteisiin vuorovaikutusongelmiin (ks. Liite 3). 38,7 prosenttia vanhemmista ilmoitti vuorovaikutusongelmista aikuisten välillä. Lasten väliseen vuorovaikutukseen liittyvistä haasteista kertoi 16,1 prosenttia vanhemmista. Suurin ero suhteessa vanhemman taustaan on vuorovaikutuksen haasteissa ai-

kuisten ja lasten välillä. Ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 56,3 prosenttia on ilmoittanut vuorovaikutuksen haasteista aikuisten ja lasten välillä, kun vastaavasti sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 33,3 prosenttia ilmoitti tästä. Yhtä lailla perheissä, joissa lapsi on otettu huostaan, on ollut useammin vuorovaikutuksen haasteita vanhempien ja lasten välillä. Ero perheisiin, joissa lasta ei ole otettu huostaan on tilastollisesti merkitsevä (p=0.016).

Taulukko 19. Vuorovaikutuksen ongelmat vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Vuorovaikutuksen ongelmia aikuisten kesken	Kyllä	N	24	10	14	0.400	24	19	5	0.085
		%	38,7 %	33,3 %	43,8 %		38,7 %	46,3 %	23,8 %	
	Ei	N	38	20	18		38	22	16	
		%	61,3 %	66,7 %	56,3 %		61,3 %	53,7 %	76,2 %	
Vuorovaikutuksen haasteita aikuisten ja lasten välillä	Kyllä	N	28	10	18	0.070	28	23	5	0.016
		%	45,2 %	33,3 %	56,3 %		45,2 %	56,1 %	23,8 %	
	Ei	N	34	20	14		34	18	16	
		%	54,8 %	66,7 %	43,8 %		54,8 %	43,9 %	76,2 %	
Vuorovaikutuksen haasteita lasten kesken	Kyllä	N	10	4	6	0.562	10	8	2	0.312
		%	16,1 %	13,3 %	18,8 %		16,1 %	19,5 %	9,5 %	
	Ei	N	52	26	26		52	33	19	
		%	83,9 %	86,7 %	81,3 %		83,9 %	80,5 %	90,5 %	

Yksi vanhemmista kuvasi sosiaalisten vaikeuksien vaikutuksia lapsen huostaanottoon johtavassa prosessissa seuraavasti:

> *”Lasten isän lapsia kohtaan käyttämä väkivalta sekä oma jaksamattomuus ristiriitaisessa parisuhteessa ja sairastuminen, jonka vuoksi työkyvyttömyys.”*[7]

Vuorovaikutuksen ongelmat voivat toisaalta olla esimerkiksi uupumuksen taustalla oleva hyvinvointia heikentävä tekijä. 32,3, prosenttia vanhemmista ilmoitti parisuhdeongelmiin liittyvistä haasteista (ks. Liite 3). Aikaisemmissa tutkimuksissa vanhempien parisuhteeseen liittyvien vaikeuksien on todettu vaikuttavan huostaanottojen taustatekijänä (ks. esim. Heino ym. 2016, 7; Lounavaara-Rintala 1998, 5–6). Vaikeuksien vertailu suhteessa vanhemman taustaan osoittaa kuitenkin, että parisuhteen ongelmissa tai riidoissa ei näyttäisi olevan merkittävästi eroa suhteessa vanhemman taustaan. Koetulla uupumuksella voi olla merkittävä osuus siihen, miten parisuhteen ongelmat vaikuttavat perheen kokonaistilanteeseen ja lasten hyvinvointiin ja siten huostaanoton konkretisoitumiseen.

Lapsen koulunkäynnin ongelmat ja ongelmakäyttäytyminen

14,6 prosenttia vanhemmista (n=6) koki lapsen ongelmakäyttäytymisen olleen huostaanoton perusteena (ks. taulukko 16). Lapsen ongelmakäyttäytyminen oli vanhempien mukaan kuitenkin useammin ilmoitettu huostaanoton taustatekijäksi virallisessa päätöksessä (22,0 %, n=9). Samoin vanhemmat kokivat lapsen koulunkäynninongelmien näyttäytyvän useammin huostaanottopäätösten perusteissa (17,1 %). 14,6 prosenttia vanhemmista kertoi itse kokevansa koulunkäynninongelmien olleen huostaanoton taustalla. Vanhempien ilmoittamissa perheiden vaikeuksissa nämä lapsen koulunkäynninongelmat eivät kuitenkaan korostu. Vain yksi vastaajista on nähnyt perheen vaikeudeksi sen, ettei lapsi ole saanut tukea koulunkäyntiin. Tämän takia koulunkäynninongelmien voidaan nähdä osaltaan johtuvan muista sosiaalisista ongelmista, kuten yksi vastaajista kuvaa:

> *”[Lapsen] Koulunkäynti ei kiinnostanut, käytös oli huonoa ja säännöt eivät t[e]uhonneet.”*[25]

Edellä olevassa sitaatissa viitataan myös perheen vuorovaikutuksen haasteisiin ja vanhemmuuden taitojen puutteeseen. Lapsen koulumenestyksen voidaankin nähdä osaltaan olevan riippuvaista vanhemman omasta toiminnasta sekä kyvystä liittyä ympäröiviin yhteisöihin (esim. Niemelä 2010, 17).

Perheväkivalta

Perheväkivaltaa oli koettu 13,3 prosentissa sijaishuoltotaustaisten ja 21,9 prosentissa ei-sijaishuoltotaustaisten vanhempien perheitä (taulukko 20). 12,9 prosentissa perheitä väkivalta näyttäytyi huostaanoton taustatekijänä. Vanhemman oma kokemus oli useammin se, että perheväkivalta oli huostaanoton perusteena (17,1 %) (taulukko 16). Huostaanottopäätökseen perheväkivalta oli vanhempien mukaan kirjattu 9,8 prosentissa perheitä. Tämä voi kertoa siitä, ettei perheväkivalta ole tullut viranomaisten tietoon tai sitä ei ole nähty huostaanoton ensisijaisena perusteena.

Taulukko 20. Perheväkivalta vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Perheväkivalta	Kyllä	N	11	4	7	0.379	11	10	1	0.056
		%	17,7 %	13,3 %	21,9 %		17,7 %	24,4 %	4,8 %	
	Ei	N	51	26	25		51	31	20	
		%	82,3 %	86,7 %	78,1 %		82,3 %	75,6 %	95,2 %	

Perheväkivalta näyttäytyi tässä tutkimuksessa niin vanhempien kuin vanhemman ja lasten että lasten välisenä väkivaltana:

”Lasten isän lapsia kohtaan käyttämä väkivalta…”[7]

”[lapsi] Ei käynyt koulua, valvoi yöt, käyttäytyi väkivaltaisesti kotona.”[27]

Kuten sitaateista on todettavissa, perheväkivalta voi toteutua erimuotoisena ja eri suhteissa. Tämä voi aiheuttaa ammattilaisille haasteita tunnistaa perheväkivaltaa, mikä johtaa siihen, ettei perheväkivaltaan kyetä puuttumaan lastensuojelun interventioilla (esim. Douglas & Walsh 2010, 492–493). Koettu perheväkivalta on liitoksissa myös vanhemman psyykkiseen hyvinvointiin ja jaksamiseen. Tuleekin kriittisesti tarkastella kuinka paljon piiloon jäänyt perheväkivalta johtaa muihin, päätöksen perusteissa korostuneisiin huostaanoton tekijöihin kuten vanhemman uupumukseen ja lapsen koulunkäynninongelmiin. Voidaanko näihin vaikeuksiin ja ongelmiin vaikuttamista pitää mahdollisena, mikäli perheväkivalta on todellinen juurisyy? Perheväkivallan tunnistaminen ja siihen puuttuminen vaatii lastensuojelun ja muiden toimijoiden välistä yhteistyötä (ks. esim. Cross ym. 2012, 214).

9.3 Toimintakyvyn vaikeudet

<u>Puutteita vanhemmuuden taidoissa</u>

35,5 prosenttia vastanneista koki haasteita vanhemmuudessa. Sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 23,3 prosenttia ja ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 46,5 prosenttia kertoi vanhemmuuden haasteista (p=0.053) (taulukko 21).

Taulukko 21. Puutteita vanhemmuuden taidoissa vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Puutteita vanhemmuuden taidoissa	Kyllä	N	22	7	15	0.053	22	21	1	0.000
		%	35,5 %	23,3 %	46,5 %		35,5 %	51,2 %	4,8 %	
	Ei	N	40	23	17		40	20	20	
		%	64,5 %	76,7 %	53,1 %		64,5 %	48,8 %	95,2 %	

Edelleen tarkastelu suhteessa lapsen huostaanottoon osoittaa, että vanhemmuuden haasteita näyttäisi olleen huostaanotettujen lasten perheissä useammin. Ero ryhmien välillä oli tilastollisesti merkitsevä (p=0.000). Kokemuksella vanhemmuuden taitojen puutteesta näyttäisi tässä tutkimuksessa olevan yhteys koettuihin vahvuuksiin vanhemmuuden taitojen osalta (ks. taulukko 13).

Vaikka vanhemmuuden taitojen puuteen voidaan nähdä olevan suhteellisen yksiselitteisesti määriteltävissä, myös elämäntilanteiden muutokset voivat vaikuttaa vanhemman toimintakykyyn ja siten perheiden toimeen tulemiseen. Mikäli vanhemmalla ei ole kykyä tai voimia käsitellä kriisiä ja tehdä ratkaisuja tulevaisuuden suhteen, heijastaa se väistämättä vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen. Vanhempi ei todennäköisesti kykene suoriutumaan vanhemmuudesta, mikäli hänellä ei ole kykyä ja kapasiteettia tai häntä ei tueta kriisistä selviytymisessä.

Lapsen tai vanhemman päihteiden käyttö

Päihde- ja huumeongelmista ilmoitti yhteensä 38,7 prosenttia vastanneista. Sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 26,7 prosenttia ilmoitti päihdeongelmista ja 16,7 prosenttia huumeiden käytöstä (taulukko 22). Ei-sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla perheistä 25,0 prosentissa on ollut päihdeongelmia ja 9,4 prosentissa huumeiden käyttöä.

Taulukko 22. Päihdeongelmat ja huumeiden käyttö vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Päihdeongelmia	Kyllä	N	16	8	8	0.881	16	13	3	0.138
		%	25,8 %	26,7 %	25 %		25,8 %	31,7 %	14,3 %	
	Ei	N	46	22	24		46	28	18	
		%	74,2 %	73,3 %	75 %		74,2 %	68,3 %	85,7 %	
Huumeiden käyttöä	Kyllä	N	8	5	3	0.392	8	5	3	0.816
		%	12,9 %	16,7 %	9,4 %		12,9 %	12,2 %	14,3 %	
	Ei	N	54	25	29		54	36	18	
		%	87,1 %	83,3 %	90,6 %		87,1 %	87,8 %	85,7 %	

Huostaanotettujen lasten vanhemmista 31,7 prosenttia ilmoitti perheessä olleen päihdeongelmia. 12,9 prosenttia heistä ilmoitti lapsen päihdeongelman olleen huostaanoton taustatekijä (ks. taulukko 16). Sen sijaan vanhemman päihteidenkäyttö oli huostaanoton taustatekijänä 9,7 prosentissa perheitä. Osa vanhemmista kertoi päihdeongelmia olleen perheen kahdessa sukupolvessa:

”Lapsen alkoholin ja kannabiksen käyttö. Lapsen isän alkoholiongelma.”[15]

Päihdeongelmien siirtymisen sukupolvelta toiselle voidaan nähdä toisaalta aiheutuvan perinnöllisistä tekijöistä, mutta myös sosiaalisista tekijöistä. Vanhempien päihteiden käyttö vaikuttaa väistämättä kykyyn suoriutua vanhemmuudesta. Vanhempien päihteiden käytön myötä lapset altistuvat herkemmin perheväkivallalle ja muulle kaltoinkohtelulle (Vilhula 2007, 15). Vanhemman päihteiden käytön on todettu olevan myös lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuden taustalla (esim. Brännström ym. 2015, 44 & Marshall ym. 2011, 1026). Vaikka huostaanoton perusteena on lapsen päihteiden käyttö ja sen katkaisemisen varmistaminen, ei lastensuojelun interventioilla kuitenkaan saada aina vaikutettua lapsen päihteiden käytön loppumiseen (Pekkarinen 2016, 167). Nämä tekijät voivat osaltaan mahdollistaa lastensuojelutarpeen ylisukupolvisia siirtymiä.

9.4 Muut vaikeudet

Taloudelliset vaikeudet

Taloudelliset vaikeudet osoittautuivat tämän tutkimuksen perusteella negatiivisesti perheiden arkeen vaikuttavana tekijänä. Sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 60,0 prosenttia ja ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 46,9 prosenttia ilmoitti perheessä olleen taloudellisia vaikeuksia (taulukko 23).

Taulukko 23. Taloudelliset vaikeudet vanhemman tausta ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Taloudellisia vaikeuksia	Kyllä	N	33	18	15	0.301	33	21	12	0.658
		%	53,2 %	60 %	46,9 %		53,2 %	51,2 %	57,1 %	
	Ei	N	29	12	17		29	20	9	
		%	46,8 %	40 %	53,1 %		46,8 %	48,8 %	42,9 %	

Vanhemmista kukaan ei ilmoittanut taloudellisten ongelmien olleen huostaanoton taustatekijänä (taulukko 16). Kuitenkin huostaanotettujen lasten vanhemmista 51,2 prosentti ilmoitti perheessä olleen taloudellisia vaikeuksia. Tutkimuksessa ei selvitetty tarkemmin taloudellisten vaikeuksien laatua. Kuitenkin osa vastaajista viittasi siihen, että perheen vaikeudet johtuivat siitä, ettei perhe saanut tarvitsemiaan palveluita tai taloudellista tukea:

> *”Ei annettu tarpeellisia avohuollon tukitoimia eikä avustajaa kouluun. Eikä tuettu taloudellisesti kuntoutusta.”*[9]

Sukupolvien väliset siirtymät määrittelevät osaltaan sitä, minkälaisia valintoja ja ratkaisuja elämänvarrella tehdään. Tutkimuksissa on osoitettu muun muassa yhteys vanhemman varakkuuden ja lapsen kouluttautumisen välillä. Vaurauden myötä lapsen elinympäristössä on tekijöitä, jotka tukevat menestymistä aikuisuudessa. (Kärkkäinen 2004, 281; Karagiannaki 2017, 235.)

Ei saanut tukea palveluista

Vanhemmat ilmoittivat yhdeksi huostaanoton taustatekijäksi palvelujen ja niistä saatavan tuen puutteen. 17,7 prosenttia kaikista vanhemmista koki, ettei perhe ole saanut tarvitsemaansa tukea (taulukko 24). Huostaanotettujen lasten vanhemmista 26,8 prosenttia ilmoitti, ettei perhe ole saanut apua palveluista. Huomioitavaa on, että kukaan niistä vanhemmista, joiden lasta ei oltu otettu huostaan ei ilmoittanut tukipalvelujen puutteesta. Toisin sanoen kaikki ne vanhemmat, joiden lasta ei ole otettu huostaan ovat kokeneet saaneensa apua palveluista. Ero on tilastollisesti merkitsevä (p=0.009).

Taulukko 24. Kokemus ettei perhe ole saanut tukea palveluista vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Ei saanut tukea palveluista	Kyllä	N	11	2	9	0.027	11	11	0	0.009
		%	17,7 %	6,7 %	28,1 %		26,8 %	26,8 %	0,0 %	
	Ei	N	51	28	23		30	30	21	
		%	82,3 %	93,3 %	71,9 %		73,2 %	73,2 %	41,2 %	

Vanhemmat kuvasivat palvelujen ja tarpeen kohtaamattomuutta seuraavasti:

> *” Avohuollon tukitoimet pitäävät olla yksilöllisiä ja pitkäjänteisiä. … Sosiaalityöntekijä sanoi palaverissa, että tämä asia ei kuulu sinulle. Olet vain äiti.”*[9]

> *” Minua ei ole missään kohdeltu niin huonosti kuin lastensuojelussa, koin että minua pidettiin vähempiarvoisena ihmisenä.”*[14]

Negatiivinen kokemus lastensuojelun toimenpiteistä voi heikentää kokemusta saadun avun vaikuttavuudesta (ks. esim. Tilbury & Ramsay 2018, 145). Normien ja luottamuksen puuteen yksilön ja yhteiskunnan välillä voidaan nähdä osaltaan institutionaalisen lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuden aiheuttajana. Vallan elementin tunnistaminen ja sen käyttämisen kriittinen tarkastelemin lastensuojelun interventioissa voivat olla keino positiivisten interventioiden rakentumisessa ja luottamuksen syntymisessä (Alhanen 2014, 4).

9.5 Perheiden vaikeudet ja huostaanoton taustatekijät yläluokittain

Suojaavien vahvuuksien yläluokkien lisäksi tutkimuksessa selvitettiin perheiden psyykkisiä, sosiaalisia, toimintakyvyn vaikeuksia yläluokissa (ks. liite 1). Lisäksi kyselyssä ilmeni vaikeuksia, jotka määrittyivät tässä tutkimuksessa yläluokkaan *Muut vaikeudet* (taulukko 25). Sosiaalisista vaikeuksista mainitsi yhteensä 67,7 prosenttia kaikista vastaajista. 64,5 prosenttia vanhemmista ilmoitti perheessä olleen psyykkisiä vaikeuksia. 53,2 prosenttia vanhemmista ilmoitti perheessä olleen toimintakyvyn vaikeuksia. Yhtä lailla muita vaikeuksia ilmoitettiin olleen 53,2 prosentissa perheitä. Vaikeuksien mainintojen lukumäärät kuitenkin osoittavat, että perheissä on koettu useammin toimintakyvyn vaikeuksia. Selvässä vähemmistössä olivat vanhemmat, jotka kokivat, ettei perheessä ole ollut lainkaan vaikeuksia (8,1 %).

Taulukko 25. Perheiden vaikeuksien yläluokat, %, vastaajien ja mainintojen lkm, (n=62)

	%	Vastaajien lkm	Mainintojen lkm*
Sosiaaliset vaikeudet	67,7	42	111
Psyykkiset vaikeudet	64,5	40	54
Toimintakyvyn vaikeudet	53,2	33	49
Muut vaikeudet	53,2	33	36
Ei vaikeuksia	8,1	5	5

*vastaaja on voinut ilmoittaa useamman vaikeuden

Koetuilla sosiaalisilla vaikeuksilla näyttäisi tämän tutkimuksen perusteella olevan tilastollinen riippuvuus suhteessa vanhemman taustaan siten, että ei-sijaishuoltotaustaisten vanhempien perheissä ilmeni useammin sosiaalisia vaikeuksia (taulukko 26). Ero on tilastollisesti merkitsevä ($p=0.019$). Myös toimintakyvyn vaikeuksia esiintyi useammin näissä perheissä ($p=0.043$). Toimintakyvyn vaikeuksia esiintyi useammin myös niissä perheissä, joissa lapsi oli huostaanotettu ($p=0.001$). Perheessä ilmenevien toimintakyvyn vaikeuksien voidaan siten nähdä olevan yhteydessä lapsen huostaanottoon. Toimintakyvyn vaikeuksia voi lisätä myös perheissä koetut sosiaaliset vaikeudet.

Taulukko 26. Perheiden vaikeuksien yläluokat vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Psyykkiset vaikeudet	Kyllä	N	40	18	22	0.472	40	28	12	0.385
		%	64,5 %	60 %	68,8 %		64,5 %	68,3 %	57,1 %	
	Ei	N	22	12	10		22	13	9	
		%	35,5 %	40 %	31,3 %		35,5 %	31, 7 %	42,9 %	
Sosiaaliset vaikeudet	Kyllä	N	42	16	26	0.019	42	31	11	0.064
		%	67,7 %	53,3 %	81,3 %		67,7 %	75,6 %	52,4 %	
	Ei	N	20	14	6		20	10	10	
		%	32,3 %	46,7 %	18,8 %		32,3 %	24,4 %	47,6 %	
Toimintakyvyn vaikeudet	Kyllä	N	33	12	21	0.043	33	28	5	0.001
		%	53,2 %	40 %	65,6 %		53,2 %	68,3 %	23,8 %	
	Ei	N	29	18	11		29	13	16	
		%	46,8 %	60 %	34,4 %		46,8 %	31,7 %	76,2 %	
Muut vaikeudet	Kyllä	N	33	18	15	0.301	33	21	12	0.658
		%	53,2 %	60 %	46,9 %		53,2 %	51,2 %	57,1 %	
	Ei	N	29	12	17		29	20	9	
		%	46,8 %	40 %	53,1 %		46,8 %	48,8 %	42,9 %	

Sosiaaliset tekijät näyttäisivät tämän tutkimuksen perusteella olleen useimmin lapsen huostaanoton taustalla (taulukko 27). Verrattuna toimintakyvyn tekijöihin, sosiaalisia taustatekijöitä näyttäisi ilmenneen huostaanotettujen lasten perheissä yli kaksin kertaisesti. Sen sijaan psyykkiset tekijät näyttäisivät tutkimuksen perusteella olevan harvemmin huostaanoton taustalla.

Taulukko 27. Lapsen huostaanottoon liittyvät taustatekijät, %, vastaajien ja mainintojen lkm (n=41)

	%	Vastaajien lkm	Mainintojen lkm*
Sosiaaliset tekijät	65,9	27	54
Toimintakyvyn tekijät	43,9	18	24
Psyykkiset tekijät	39,0	16	25
Muut tekijät	24,4	10	12
Ei saanut tukea palveluista	26,8	11	11

*vastaaja on voinut ilmoittaa useamman taustatekijän

Kun tarkastellaan vanhemman ilmoittamia omaan kokemukseen ja huostaanottopäätökseen perustuvia taustatekijöitä sosiaalisten vaikeuksien merkitys korostuu edelleen. Vanhempien omien kokemusten ja heidän ilmoittamien huostaanottopäätöksessä olevien sosiaalisten taustatekijöiden riippuvuus on tilastollisesti merkitsevä (p=0.000). Toisin sanoen niissä perheissä, joissa huostaanottoa on perusteltu päätöksessä sosiaalisilla tekijöillä, myös vanhempi itse on kokenut sosiaalisten tekijöiden olleen huostaanoton taustalla.

10 Vanhempien kuvaus perheiden saamasta tuesta

10.1 Perheiden saama tuki

Vanhemmat kuvailivat myös perheiden saamaa tukea. Sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 80,0 prosenttia oli jossain vaiheessa ollut sijoitettuna lastensuojelulaitokseen. 23,3 prosenttia vanhemmista ilmoitti olleensa jossain vaiheessa sijoitettuna sijaisperheeseen. Oma lapsuuden aikainen lastensuojelun avohuollon asiakkuus oli toteutunut useammin sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla (taulukko 28). Heistä 30,0 prosenttia ilmoitti omasta avohuollon asiakkuudesta, kun vastaavasti ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista vain 9,4 prosenttia ilmoitti tästä. Ero ei ole kuitenkaan tilastollisesti merkitsevä. Vanhemmista 66,1 prosenttia (n=41) ilmoitti lapsensa olleen lastensuojelun avohuollon asiakas. Näistä 22 vanhempaa kertoi lapsen asiakkuuden sisältäneen ennalta ehkäisevää työskentelyä. Huostaanotettujen lasten vanhemmista 56,3 prosenttia kertoo saaneensa apua ennen huostaanottoa ja/tai huostaanoton jälkeen.

Taulukko 28. Lastensuojeluasiakkuudet vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

Perheen saama tuki (n=62)			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Vanhempi on ollut avohuollon asiakkaana	Kyllä	N	12	9	3	0.055*	12	6	6	0.189
		%	19,4	30,0	9,4		19,4	14,6	28,6	
	Ei	N	50	16	29		50	35	15	
		%	80,6	70,0	90,6		80,6	85,4	71,4	
Vanhempi on ollut jälkihuollon asiakkaana	Kyllä	N	21	15	6	0.009	21	8	13	0.001
		%	33,9	50,0	18,8		33,9	19,5	61,9	
	Ei	N	41	15	26		41	33	8	
		%	66,1	50,0	81,3		66,1	80,5	38,1	
Lapsi on ollut avohuollon asiakkaana	Kyllä	N	41	13	28	0.000	41	35	6	0.000
		%	66,1	43,3	87,5		66,1	85,4	28,6	
	Ei	N	21	17	4		21	6	15	
		%	33,9	56,7	12,5		33,9	14,6	71,4	

Khiin neliö -testi, * Fisherin tarkka testi

Sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 66,7 prosenttia ilmoitti saaneensa apua perheen vaikeuksiin tai omaan vanhemmuuteen (taulukko 29). Ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 81,3 prosenttia ilmoitti perheen saaneen tukea vaikeuksiin ja vanhemmuuteen. 59,7 prosenttia kaikista vanhemmista oli saanut suoraa tukea omaan vanhemmuuteensa. Sijaishuoltotaus-

taisista vanhemmista tukea vanhemmuuteen koki saaneensa 53,3 prosenttia ja ei-sijaishuoltotaustaisista 65,6 prosenttia. Perheistä 32,3 prosenttia on saanut tukea kaikkiin vaikeuksiinsa. Kuitenkin peräti 43,3 prosenttia sijaishuoltotaustaisista ja 31,1 ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista koki, ettei perhe ole saanut tukea. Tämä voi johtua osaltaan siitä, ettei perheessä ole välttämättä ilmennyt tuentarpeita.

Taulukko 29. Perheiden saama tuki suhteessa vanhemman taustaan, % (n=30–32)

	Sijaishuoltotausta	Ei sijaishuoltotaustaa
Perhe on saanut tukea vaikeuksiin ja vanhemmuuteen	66,7	81,3
Vanhempi on saanut tukea vanhemmuuteen	53,3	65,6
Perhe saanut tukea kaikkiin vaikeuksiin	43,3	21,9
Perhe ei saanut tukea vaikeuksiinsa	43,3	31,3
Saimme apua vain osaan vaikeuksista	13,3	46,9
Perhe saanut avohuollon perhetyön tukea	33,3	59,4
Perheellä ollut tukihenkilö tai –perhe	6,6	15,7

Vaikka negatiiviset kokemukset omalle lapselle kohdistetuista lastensuojelun interventioista korostuivat, oli aineistossa myös viittauksia tyytyväisyydestä suhteessa lastensuojelun toimintaan:

> *”Sijoitus oli minusta hyvä ratkaisu.”*[24]

> *”Annoin lapseni omasta halusta sillä en jaksanut hänen kanssaan. Nyt hän on reipas ja kiltti nuorimies.”*[27]

Yhtäältä niin negatiivinen kuin positiivinen kokemus saatujen palvelujen vaikuttavuudesta ja laadusta rakentuu usein monialaisesti eri ulottuvuuksissa (esim. Tilbury & Ramsay 2018, 145). Sijaishuoltotaustaiset vanhemmat kokivat useammin perheen saaneen useammin tukea kaikkiin vaikeuksiin (43,3 %). Ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista vain 21,9 prosenttia ilmoitti perheen saaneen kaikkiin vaikeuksiin tukea. Kuitenkin sijaishuoltotaustaiset vanhemmat ilmoittivat harvemmin perheen saaneen tukea ylipäätään vaikeuksiinsa. Tämä voi osaltaan selittyä sillä, että sijaishuoltotaustaiset vanhemmat kokivat myös useammin, ettei perheessä ole ollut vaikeuksia.

Kokemukseen liittyy myös vahvasti saadun tuen laatu. Osa vanhemmista kertoi, että lastensuojelun toiminta ei ole ollut vanhemman hyvinvointia tukevaa, vaikka vanhemman kokemuksen mukaan lapsen etu on toteutunut:

> *”Lastensuojelun toiminta minun huostaanoton aikaan on ollut todella traumatisoi vaa minulle mutta lapseni kohdalla kaikki meni todella hyvin ja juuri niin kuin itse halusin.”*[34]

Saadun tuen vaikuttavuutta voi vahvistaa esimerkiksi vanhemman luottamus suhteessa viranomaisiin, yhteinen tiedon muodostaminen ja kuten edellisessäkin sitaatissa todetaan, mahdollisuus vaikuttaa. Yhtä lailla negatiivista kokemusta pohjustaa vanhemman kokemus leimautumisesta ja työntekijän epäpätevyydestä. (Tilbury & Ramsay 2018, 145.) Työntekijän ammattitaito ja toimintatavat nousevatkin tämän tutkimuksen perusteella merkittäviksi tekijöiksi, sillä tärkeimmäksi tuen antajaksi määrittyi tässä tutkimuksessa useimmin sosiaali- tai terveyspalvelujen ammattilainen (53,2 % vastaajista). Huomioitavaa on, että 65,6 prosenttia ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista ilmoitti ammattilaisen tärkeimmäksi tuenantajaksi, kun sijaishuoltotaustaisista vanhemmista vain 40,0 prosenttia ilmoitti tästä (taulukko 30).

Taulukko 30. Tuenantaja vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Tärkein tuenantaja on ollut sukulainen	Kyllä	N	7	4	3	0.623	7	4	3	0.594
		%	11,3	13,3	9,4		11,3	9,8	14,3	
	Ei	N	55	26	29		55	37	18	
		%	88,7	86,7	90,6		88,7	90,2	85,7	
Tärkein tuenantaja on ollut muu läheinen	Kyllä	N	7	3	4	0.756	7	4	3	0.594
		%	11,3	10,0	12,5		11,3	9,8	14,3	
	Ei	N	55	27	28		55	37	18	
		%	88,7	90,0	87,5		88,7	90,2	85,7	
Tärkein tuenantaja on ollut ammattilainen	Kyllä	N	33	12	21	0.074*	33	24	9	0.242
		%	53,3	40,0	65,6		53,2	58,5	53,2	
	Ei	N	29	18	11		29	17	29	
		%	46,8	60,0	34,4		46,8	41,5	46,8	

Khiin neliö -testi, * Fisherin tarkka testi

Vaikka vanhemman taustalla ja ammattilaistuen vastaanottamisella näyttäsi olevan tilastollinen riippuvuus, Fisherin tarkka testi kuitenkin osoittaa, että ero ei ole tilastollisesti merkitsevä. On kuitenkin merkittävää, että molemmissa ryhmissä ammattilaisten osuus tuenantajana on merkittävästi suurempi kuin sukulaisten ja läheisten.

10.2 Perheiden saama perhetyön tuki

Yleisin institutionaalisen tuen antamisen muoto tämän tutkimuksen perusteella on ollut avohuollon perhetyö. Perhetyötuesta ilmoitti 46,8 prosenttia vanhemmista. Huomioitavaa on, että ei-sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 59,4 prosentti ilmoitti perheen saaneen avohuollon perhetyön tukea (taulukko 31). Sijaishuoltotaustaisista vanhemmista 33,3 prosenttia ilmoitti perheen saaneen avohuollon perhetyön tukea. Ero on tilastollisesti merkitsevä (p=0.040).

Taulukko 31. Perhetyö vanhemman taustan ja lapsen huostaanoton mukaan (n=62)

Perheen saama tuki (n=62)			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Perhe saanut perhetyön tukea	Kyllä	N	29	10	19	0.040	29	24	5	0.009
		%	46,8	33,3	59,4		46,8	58,5	23,8	
	Ei	N	33	20	13		33	17	16	
		%	53,2	66,7	40,6		53,2	41,5	76,2	

Verrattuna esimerkiksi tukihenkilö ja -perhetoimintaan, joista mainitsi 11,2 prosenttia vanhemmista, perhetyö näyttää tämän tutkimuksen perusteella olleen selkeästi ensisijainen tuenantamisen muoto. Perhetyötä on tarjottu eri elämänvaiheissa ja eri muotoisena:

> *”Perhetyötä esikoisen syntymästä lähtien.”*[7]

> *”Avohuollon tukitoimin sijoittaminen lastensuojelulaitokseen ja sieltä kotiin tehtävä perhetyö, joka sisälsi keskusteluja vanhempien kanssa.”*[8]

Kun perhetyön tukea tarkastellaan suhteessa lapsen huostaanottoon, voidaan todeta, että perhetyötä on ollut useammin huostaanotettujen lasten perheissä. 58,5 prosenttia huostaanotettujen lasten vanhemmista ilmoitti perheen saaneen perhetyön tukea. Muista perheistä 23,8 prosentissa ilmoitettiin saadun perhetyön tukea. Ero on tilastollisesti merkitsevä (p=0.009). Tulos on oletuksen mukainen, sillä huostaanottoa edeltää usein avohuollonasiakkuus. Kuten sitaateista voidaan päätellä avohuollon asiakkuus voi alkaa heti lapsen syntymästä tai vasta myöhemmin. Viimeisin avohuollollinen tuki on määräaikainen kodin ulkopuolelle sijoitta-

minen. Huomioitavaa on, että tässä tutkimuksessa huostaanotettujen lasten perheissä vanhemmalla on harvemmin kokemus omasta huostaanotosta. Toisin sanoen ei-sijaishuoltotaustaisten vanhempien perheissä on useammin päädytty huostaanottoon.

Perhetyötä on tarjottu eniten niille perheille, joissa on ollut lukumäärällisesti vähiten suojaavia vahvuuksia (taulukko 9). Perhetyön asiakkuus on toteutunut 37,9 prosentilla niistä perheistä, joissa on koettu olevan yksi suojaava vahvuus. Seuraavaksi eniten perhetyön asiakkuuksia on ollut perheillä, joilla ei ole ollut yhtään suojaavaa vahvuutta. Tämä voi kertoa siitä, että lastensuojelun interventioilla pyritään tukemaan ensisijaisesti perheitä, joilla ei joko ole tai he eivät ole tunnistaneet perheen sisäisiä suojaavia vahvuuksia. Tarkasteltaessa perheiden vaikeuksien lukumäärää voidaan todeta, että perhetyön asiakkuus on toteutunut useammin perheissä, joissa on samanaikaisesti ollut kolme vaikeutta.

Taulukko 32. Perhetyön tukea saaneiden perheiden osuus suhteessa perheessä ilmenneiden suojaavien vahvuuksien ja vaikeuksien lukumäärään, %, lkm (n=62)

Suojaavien vahvuuksien lkm	%	lkm
0	**31,0**	**9**
1	**37,9**	**11**
2	20,7	6
3	3,4	1
4	0,0	0
5	3,4	1
6	3,4	1

Vaikeuksien lkm	%	lkm
0	3,4	1
1	10,3	3
2	3,4	1
3	**27,6**	**8**
4	6,9	2
5	10,3	3
6	3,4	1
7	17,2	5
8	6,9	2
9	3,4	1
10	0,0	0
11	6,9	2

Perheiden vaikeuksien määrällä ja kokemuksella avun saamisesta näyttäisi olevan tilastollisesti merkitsevä riippuvuus (p=0.044) siten, että niissä perheissä, joissa ilmoitettiin olevan kaksi tai useampi vaikeus, kokemus avun saamisesta oli todennäköisempää kuin muissa perheissä. Huomioitavaa on kuitenkin se, että niistä perheistä, joissa on ollut yhteensä seitsemän vaikeutta, 17,2 prosenttia on saanut perhetyön tukea. Muuten perhetyön asiakkuudet näyttävät jakautuvan suhteellisen tasaisesti perheiden vaikeuksien lukumäärän suhteen. Tämän perusteella voidaan perhetyön asiakkuuden määrittymisen nähdä olevan riippumatonta perheiden vaikeuksien lukumäärästä.

11 Pohdinta

Suomalainen lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuden tutkimus on vielä informaatiopainoltaan vähäistä. Todellista tietoa siitä, miten vanhemman lastensuojelutausta selittää oman lapsen huostaanoton tekijöitä, ei ole vielä käytettävissä. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli osaltaan rakentaa kuvaa niistä tekijöistä, jotka vanhempien kokemana näyttäytyvät lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuden kentässä.

Tutkimus toi näkyväksi perheissä ilmeneviä vahvuuksia, vaikeuksia ja perheiden saamaa tukea lastensuojelun kontekstissa. Tutkimuksessa tarkasteltiin perheiden suojaavia vahvuuksia, vaikeuksia ja saatua tukea suhteessa vanhemman omaan taustaan ja perheessä toteutuneeseen lapsen huostaanottoon vanhempien kuvaamana. Tutkimus vahvisti käsitystä myös siitä, minkälaisia huostaanotolta suojaavia vahvuuksia sijaishuoltotaustaisille vanhemmille on kertynyt ja miten nämä vahvuudet voivat osaltaan vaikuttaa lastensuojelutarpeen ylisukupolvisten ketjujen katkeamiseen. Tämän lisäksi tutkimuksen anti käytännön lastensuojelutyöhön perustuu perheiden huostaanotolta suojelevien vahvuuksien esille nostamiseen ja siten perheiden vahvuuksia korostavan näkökulman vahvistumiseen lastensuojelun interventioissa.

Koska tutkimuksessa kuvatut perheiden suojaavat vahvuudet perustuvat vanhempien kertomaan, voidaan niiden nähdä suhteellisen luotettavasti kuvaavan sijaishuoltotaustaisten vanhempien perheiden vahvuuksia yleisemmälläkin tasolla. Tämä tuo osaltaan laajempaa ymmärrystä lastensuojelun kentälle vanhemman oman sijaishuoltotaustan merkityksistä. Tutkimus antaa lastensuojelun ylisukupolvisuuden tutkimuksen kontekstiin perheiden vahvuuksia kuvaavaa tietoa. Vahvuuksia tarkastelevalla tutkimusotteella voidaan vaikuttaa ylisukupolvisuuden käsitteen ja tutkimuksen uudelleen asemoitumiseen tuomalla ilmiöstä mielletyn negatiivisen yleiskäsityksen rinnalle myös myönteiset ylisukupolviset näkökulmat (vrt. esim. Helliwell 2001). Tutkimuksen tulokset osoittivat, että sijaishuoltotaustaisilla vanhemmilla korostuvat sellaiset vahvuudet, jotka harvoin mielletään olevan lastensuojelun interventioiden ensisijaisessa fokuksessa. Siten tässä tutkimuksessa esiteltyjä vanhempien kuvaamia suojaavia vahvuuksia voidaan hyödyntää entistä paremmin lastensuojelun interventioissa perheiden voimavarojen lisäämiseksi.

Sijaishuoltotaustaisten vanhempien kyky oman vanhemmuuden reflektointiin ja lapsen edun ensisijaisuuden ymmärtäminen voivat tämän tutkimuksen perusteella nousta lapsen huostaanotolta suojaaviksi tekijöiksi. Sinnikkyys ja elämänarvot näyttäytyivät myös erityisinä vahvuuksina nimenomaan sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla. Sinnikkyyden puutteen voidaan tämän tutkimuksen perusteella nähdä lisäävän riskiä lapsen huostaanottoon. Sinnikkyys liittyi vanhempien kertomuksissa tiiviisti oman elämänhistorian reflektointiin ja haluun tarjota lapselleen paremmat elämän edellytykset kuin itse on saanut (ks. myös Laitinen & Puurunen 2016, 217). Reflektointikyky, rakkaus, elämänarvot tai sinnikkyys ovat harvoin lastensuojelun interventioiden keskeisenä tarkastelun kohteena. Tutkimus ei kuitenkaan tuo tietoa siitä, miksi vanhemmuuden reflektointikyky korostuu sijaishuoltotaustaisilla vanhemmilla. Tuloksen perusteella voidaan kuitenkin päätellä, että näille vanhemmille oma sijaishuoltoaika on osaltaan mahdollistanut reflektoivan vanhemmuuden taitojen kehittymisen. Tulos vahvistaa käsitystä, että kyky omien lapsuuden aikaisten traumojen käsittelyyn ehkäisee kaltoinkohtelun ylisukupolvisia siirtymiä (ks. Berthelot ym. 2015, 203-204; Kallio 2015, 108). Vanhempien kuvailun perusteella näiden vahvuuksien huostaanotolta suojaava merkitys on ilmeinen. Tulosten perusteella lastensuojelun interventioissa tulisi entistä useammin tarkastella asiakkaiden elämänhistorian mukanaan tuomia suojaavia vahvuuksia ja nostaa ne lastensuojeluprosessien fokukseen.

Yli puolet kaikista vanhemmista ilmoitti perheessä olleen uupumusta. Vuonna 2014 27,6 prosenttia suomalaisista oli kokenut unettomuutta ja/tai masennusta (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018). Lisäksi tutkimusten mukaan uupumus näyttäytyy yhtenä huostaanoton taustatekijänä (Heino ym. 2016, 71; Pekkarinen 2016, 171). Lastensuojelun avopalveluissa voidaan toisinaan ajatella, että perheen tilanne muuttuu parempaan, mikäli vanhempi saa levähdettyä ja kerättyä voimavaroja esimerkiksi lapsen avohuollon sijoituksen ajan. Tämä voi toki lisätä hetkellisesti vanhemman voimavaroja, mutta ei mahdollista suoraan pitkäkestoisten positiivisten muutosten syntymistä, sillä interventiolla ei pyritä vaikuttamaan uupumuksen taustalla oleviin, esimerkiksi mielenterveydellisiin tai toimintakyvyn vaikeuksiin. Mielenterveysongelmien ja niiden esiintyminen yhdessä muiden perheessä koettujen vaikeuksien kanssa on todettu olevan yksi merkittävä tekijä huostaanottojen taustalla (esim. Hiilamo & Saarikallion-Torp 2011; Marttunen 2008).

Koetun uupumuksen taustalla on näin ollen usein jokin muu vaikeus. Tämä vahvistaa ajatusta siitä, että uupumuksen vähentäminen ei voi olla lastensuojelullisten interventioiden ainoa tavoite. Kokemus uupumuksesta on kuitenkin todellinen, joten lastensuojelun toimijoiden kyvyttömyys nimetä uupumuksen taustalla olevia tekijöitä voi osaltaan selittää vanhempien negatiivista kokemusta huostaanotosta. Vanhemmalla voi olla kokemus siitä, että perheen tilanteeseen vaikuttaa ensisijaisesti oma uupumus ja viranomaisella näkemys, että huostaanottoa puoltaa uupumuksen taustalla tai siitä johtuva tekijä. Huostaanottoa ei tällöin perustella uupumuksella, vaan sen taustalla olevalla tekijällä, joka ei ole prosessin aikana tullut näkyväksi vanhemmalle. Tällaisessa tilanteessa vanhempi ei voi ennakoida viranomaisen huostaanoton perusteluja, jolloin niiden oikeellisuutta on vaikea ymmärtää ja hyväksyä. Tilanne voi näyttäytyä vanhemmalle ennemminkin kontrollointina kuin tuenantamisena (ks. esim. Siltainsuu 2016, 26–31).

Taloudelliset vaikeudet voivat osaltaan aiheuttaa uupumusta ja uupumus osaltaan vaikuttaa perheen jäsenten kireisiin väleihin ja vuorovaikutuksen haasteisiin. Taloudelliset vaikeudet näyttäytyvätkin tässä tutkimuksessa merkittävimmäksi vaikeudeksi sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla. Näin ollen aikaisempaan tutkimukseen peilaten taloudelliset vaikeudet voivat sijaishuoltotaustaisten vanhempien perheissä nostaa riskiä lapsen huostaanottoon (Pekkarinen 2016, 171).

Myös vanhemmuuden taitojen puute vaikuttaa merkittävästi perheiden koettuun hyvinvointiin. Tutkimus osoitti, että huostaanotettujen lasten perheissä on useammin ollut puutteita näissä taidoissa. Vaikka tulos on oletetun mukainen, tutkimus osoitti myös, että sijaishuoltotaustaiset vanhemmat ovat kokeneet muita harvemmin itsellään olevan puutteita vanhemmuudessa. Tämä tulos haastaa käsitystä siitä, että sijaishuoltotaustaisilla vanhemmilla olisi useammin heikommat taidot vanhemmuudesta suoriutumiseen (esim. Radey ym. 2016). Tutkimus osoitti myös, että vanhemmuuden taitojen puute ei ole sidoksissa pelkästään elämänkokemukseen, vaan ne voivat heikentyä esimerkiksi perhettä kohdanneen kriisin myötä. Tähän tutkimukseen osallistuneiden sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla esiintyneet psyykkiset voimavarat voivat osaltaan kompensoida ja mahdollistaa elämän kriiseistä selviytymisen ja siten ehkäistä lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuutta.

Kyky rakastaa nousi tutkimusaineistosta yhdeksi perheiden suojaavaksi tekijäksi. Vaikka merkittävää eroa suhteessa vanhemman taustaan ei tämän vahvuuden kohdalla ollut, voidaan kokemusta rakkaudesta vahvuutena pitää sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla tärkeänä tutkimuskohteena tulevaisuudessa. On tarkasteltava kriittisesti sitä, miten huostaanotto mahdollistaa lapselle rakastamisen kohteena olemisen, mitä rakkaus lastensuojelun kontekstissa tarkoittaa ja määrittyy. Tutkimusta siitä, miten lastensuojelun interventioissa toteutuu lapsen oikeus rakkauteen, ei ole laisinkaan saatavilla. Tulevaisuudessa tulisikin entistä aktiivisemmin tutkia miten rakkauden kokemusta ja antamista voitaisiin hyödyntää lastensuojelun interventioissa.

Tutkimus osoitti myös, että verrattuna ei-sijaishuoltotaustaisiin vanhempiin, sijaishuoltotaustaiset vanhemmat osaavat useammin nimetä perheen toimintaan liittyviä vahvuuksia. Tulos antaa ymmärryksen siitä, että kasvaminen sijaishuollossa voi joidenkin kohdalla vahvistaa omien kykyjen ja vahvuuksien tunnistamista ja ymmärtämistä. Huostaanoton taustalla on harvoin yhtä tekijää, joten sijaishuoltotaustaisten vanhempien vahvuus omien kykyjen ja vahvuuksien tunnistamiseen voi toimia heidän kohdallaan ylisukupolvisuutta estävänä tekijänä (de Godzinsky 2012, 41 & 58).

Huostaanotettujen lasten vanhemmilla näyttää olleen useammin kokemuksia vanhemmuuden taitojen kyseenalaistamisesta lastensuojelun ammattilaisten toimesta. On todennäköistä, että osassa perheistä on voinut olla suuriakin vanhemmuuteen liittyviä vaikeuksia, joiden tarkasteleminen on ollut lapsen edun mukaista. Lapsen tulevaisuuden kannalta on kuitenkin merkittävää, miten vanhempi sitoutuu tukipalveluihin. Kokemus omien vanhemmuuden taitojen mitätöinnistä voi heikentää vanhemman motivaatiota sitoutua tukipalveluihin.

Vanhempien kokemukset kertovat myös siitä, ettei lastensuojelun kohtaamisista osata aina luoda sellaisia, että vaikeidenkin asioiden käsitteleminen tapahtuisi tasavertaisella ja yksilöä arvostavalla tavalla. Yhtenä huostaanoton taustatekijänä voidaankin joissain tapauksissa pitää yksilön ja järjestelmän välisen suhteen toimimattomuutta (esim. Hiltunen 2016, 28). Kokemus tuen saamisesta näyttää tämän tutkimuksen perusteella olevan vanhemman taustasta tai lapsen huostaanotosta riippumatonta. Koetun tuen saamisen ja tuenantamisen tarkastelu taustamuuttujittain osoitti, että ei-sijaishuoltotaustaiset vanhemmat ovat saaneet useammin

tukea ammattilaisilta. Toisaalta myös useat sijaishuoltotaustaiset vanhemmat ilmoittivat ammattilaisen olleen ensisijainen tuenantaja. Voidaan siis todeta, että vanhemman taustasta riippumatta lastensuojelun asiakkaina olleet vanhemmat näkevät ammattilaisen avun ensisijaisena verrattuna läheisten tarjoamaan tukeen. Tämä tukee aikaisempaa tutkimuksen tuomaa käsitystä siitä, että oma sijaishuollon asiakkuus voi tukea ajatusta ammattilaisten antaman avun ensisijaisuudesta (ks. Mertz & Andersen 2016, 4). Tulos voi tukea myös käsitystä siitä, että lastensuojelun palveluissa pyritään entistä vahvemmin siirtymään ongelmakeskeisyydestä kohti vahvuuksia ja voimavaroja tunnistavaa työskentelyä (Lahtinen 2017, 19). Lastensuojelu mielletään nykypäivänä koko perhettä koskevaksi ja perheen toimintakykyä edistäväksi interventioksi (Gilbert ym. 2011, 131; Leviner 2018). Tämän takia tulisikin tutkia, miten nykypäivän koko perheen huomioiva lastensuojelu mahdollisesti rakentaa ammattilaisavun ensisijaisuuteen liittyviä ylisukupolvisia ilmiöitä.

Lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuteen vaikuttavia tekijöitä voidaan tarkastella myös tutkimuksessa esitettyjen avohuollon asiakkuuksien perusteella. Sijaishuoltotaustaisista vanhemmista useampi ilmoitti olleensa myös lapsuudessaan avohuollon asiakkuudessa. Sen sijaan näiden vanhempien lapsista harvempi oli ollut avohuollon asiakkuudessa. Tämän perusteella voidaan päätellä, että vanhemman omalla avohuollon asiakkuudella voi olla ylisukupolvisia ketjua estäviä vaikutuksia. Ylisukupolvisuutta tarkasteltaessa korostuvat usein negatiiviset ilmiöt, joten tulos tuo tähän tarkasteluun toisen näkökulman (esim. Berlin ym. 2011). Edelleen on kuitenkin muistettava lastensuojelun institutionaalisuus ja avo- ja sijaishuollon asiakkuuksien välinen suhde. Institutionaalisesta näkökulmasta perhetyön asiakkuus mielletään ylisukupolvisuutta estävänä toimenpiteenä.

Lastensuojelun tuki mielletään usein viimesijaisena tukimuotona haastavissa perhetilanteissa. Ehkä tämä asetelma rakentaa automaattisesti lastensuojelun interventioihin negatiivisen ja epätoivoisen latauksen. Voiko olla niin, että järjestelmä ohjaa viranomaisten ajattelua kielteiseen suuntaa ja siten heikentää myös asiakkaiden mahdollisuuksiin luottaa annetun tuen vilpittömyyteen? Tähän tutkimukseen osallistuneista kuitenkin noin neljäsosa kaikista vanhemmista ilmoitti avun hakemisen ja vastaanottamisen koetuksi suojaavaksi tekijäksi. Toisin sanoen usea vanhempi kokee suurella todennäköisyydellä, ainakin lähtökohtaisesti,

viranomaisten tarjoaman tuen suojaavana vahvuutena. Voitaisiinko tätä hyödyntää tulevaisuudessa paremmin luomalla myös lastensuojelun asiakastilanteista entistä vahvemmin yhteiseen tiedontuottamiseen nojaavia kohtaamisia, joissa tarkastellaan avoimesti molemminpuolista luottamuksen tilaa?

Tämän tutkimuksen perusteella ei voida luotettavasti osoittaa, mikä perhetyön asiakkuuden rooli on suhteessa ylisukupolvisuuteen. Tutkimus vahvisti kuitenkin oletuksen siitä, että huostaanottoa edeltää usein perhetyön asiakkuus. Toisaalta tuloksen voi myös tulkita siten, että perhetyön asiakkuus voi ennustaa tulevaa huostaanottoa ja siten mahdollistaa lastensuojelutarpeen ylisukupolviset siirtymät. Tulkintaa tulee kuitenkin tarkastella kriittisesti, sillä tutkimuksessa ei selvitetty perhetyön toimenpiteiden rakennetta ja sisältöä. Myöskään perheiden vaikeuksia ei tarkasteltu suhteessa perhetyön sisältöön. Tämän takia tutkimuksen perusteella ei voida selvittää, vaikuttavatko lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuden taustalla perhetyö interventioina vai perheiden vaikeudet, joiden ratkaiseminen ei ole mahdollistunut perhetyön avulla.

Esitettyjen perheiden vaikeuksien perusteella voidaan päätellä, että ei-sijaishuoltotaustaisten vanhempien perheissä oli useammin sosiaalisia ja toimintakyvyn vaikeuksia. Varsinkin perheissä, joissa lapsi on otettu huostaan, toimintakyvyn vaikeudet näyttivät vaikuttavan merkittävänä taustatekijänä. Huostaanoton taustalla näytti tämän tutkimuksen perusteella olevan useimmin sosiaaliset tekijät. Sijaishuoltotaustaisten vanhempien kokemien sosiaalisten ja psyykkisten vahvuuksien voidaan nähdä osaltaan vaikuttaneen siihen, että näissä perheissä vaikeudet eivät ole johtaneet huostaanottoon. Tutkimuksen tuloksia tarkastellessa voidaankin päätellä, että perheessä koetut vahvuudet toimivat vaikeuksien vaikutuksia vähentävinä. Tutkimuksen perusteella sijaishuoltotaustaisten vanhempien psyykkiset ja sosiaaliset vahvuudet näyttävät toimivan perheissä huostaanotolta suojaavina tekijöinä. Tulos tukee aikaisempien tutkimusten näkemyksiä siitä, että sosiaaliset, psyykkiset ja fyysiset voimavarat voivat toimia ylisukupolviselta lastensuojelutarpeelta suojaavina tekijöinä (esim. Kärkkäinen 2004, 32). Toisin sanoen sijaishuollossa kasvaminen voi mahdollistaa sellaisten sosiaalisten taitojen kehittymisen, jotka tukevat myöhemmin aikuisuudessa ja omassa vanhemmuudessa selviytymistä. Tämä haastaa edelleen käsitystä siitä, että sijaishuollossa kasvaneilla olisi heikommat

tiedot ja taidot suoriutua vanhemmuudesta (Heino & Johnson 2010, 286; Goerge ym. 2008, 283).

Lastensuojelututkimuksen asetelma, jossa tietoa kerätään sijaishuollosta aikuistuneilta haastaa tiedon kattavuuden. Tämän tutkimuksen fokuksessa oli tarkastella vanhemmuuden ja perheiden vahvuuksia ja vaikeuksia, joten tulokset antavat suhteellisen luotettavan käsityksen siitä, mitä suojaavat vahvuudet ovat niiden sijaishuoltotaustaisten vanhempien kohdalla, jotka pärjäävät vanhemmuudessaan. Tutkimuksen toteuttaminen sähköisellä kyselyllä ei kuitenkaan täysin aukottomasti takaa oikean kohderyhmän tavoittamista. Lastensuojelun kontekstissa sähköisellä kyselyllä toteutettu tutkimus tavoittaa todennäköisemmin heitä, jotka pärjäävät elämässään hyvin. Toisin sanoen on todennäköistä, ettei tässäkään tutkimuksessa kuulu niiden sijaishuoltotaustaisten vanhempien ääni, joille lapsuuden aikainen huostaanotto ei ole kyennyt tarjoamaan riittävää turvaa ja tukea kasvuun. Tämä on huomioitava tuloksia tulkitessa.

Myös tutkimusasetelma ja aineiston koko rajoittavat osaltaan tulosten yleistettävyyttä. Tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa on otettava huomioon myös aineistonkeruussa käytetyn kyselyn rakenne. Kyselyssä annettujen vastausten perusteella muuttuva vastausreitti on voinut kohdentaa vastaajien ajattelua eritavoin. Niiden vanhempien kohdalla, joilla omaa lasta ei ole otettu huostaan kyselystä jäi puuttumaan huostaanoton taustatekijöitä selvittävät, eli vaikeuksia korostavat kysymykset. Näistä vanhemmista suurimmalla osalla oli itsellään sijaishuoltotausta, mutta vain noin kolmasosalla kokemus lapsen huostaanotosta. Tämä on voinut kohdentaa näitä vastaajia enemmän vahvuuksien pohtimiseen. Huostaanotettujen lasten vanhempien kohdalla kysely on voinut ohjata pohtimaan enemmän huostaanoton taustatekijöitä, eli haasteita ja vaikeuksia. Aineiston keräämiseen, analysointiin ja ennen kaikkea raportointiin kiinnitettiin kuitenkin erityistä huomiota, jottei tutkimuksen kautta välitetä kohderyhmästä perusteettomasti negatiivista mielikuvaa. Erityisen eettisen tarkastelun kohteena olivat tutkimusraporttiin nostetut suorat aineistoviittaukset.

Tämän tutkimuksen vahvuutena voidaan pitää lastensuojelun ilmiöiden tarkastelun myönteistä näkökulmaa. Tutkimuksessa esitellyt vahvuudet avaavat uudenlaisen reitin tutkia las-

tensuojelun ylisukupolvisuuteen liittyviä tekijöitä. On tärkeää, että lastensuojelun tutkimuksen ja kehittämisen rajapinnoille nostetaan uudenalaisia, perhekokonaisuuksia moniulotteisesti tarkastelevia näkökulmia. Tulevaisuudessa tulisi tutkia myös niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, miksi perheiden suojaavat vahvuudet jäävät lastensuojelun ammattilaisten ja perheiden yhteisen tarkastelun ulottumattomiin. Lastensuojelun kontekstissa tulisi entistä aktiivisemmin tutkia, miten suojaavat vahvuudet saadaan interventioiden fokukseen. Tulevaisuudessa lastensuojelun kentältä tulisi tuottaa entistä vahvemmin tutkimustietoa perheissä koetuista vahvuuksista, kuten sinnikkyydestä ja elämänarvoista. Koska tutkimukseen osallistuneet vanhemmat kuvaavat rakkautta, sen kokemista ja antamista perheen suojaavana tekijänä, olisi myös merkityksellistä tutkia niitä tekijöitä, jotka rakentavat sijaishuollossa ja yleisesti lastensuojelun kontekstissa rakkauden antamisen ja vastaanottamisen maaperää omaan vanhemmuuteen. Tiedontuottaminen lastensuojelun kentällä ei ole yksiselitteistä, vaan ymmärrys lastensuojelun interventioiden yksilöön ja yhteiskuntaan kohdistuvista vaikutuksista rakentuu moniulotteisesti eritasoilla. Perheiden vahvuuksien tunnistaminen ja niiden mahdollisuuksien ymmärtäminen voivat toimia reittinä vaikuttavien interventioiden rakentumiseen, mutta ennen kaikkea positiivisen asiakaskokemuksen syntymiseen.

Lähteet

Airio, Ilkka & Niemelä, Mikko 2002: Periytyykö köyhyys? Köyhyyden ja toimeentulotukiasiakkuuden sukupolvinen liikkuvuus. Sosiologia 2, 211–226.

Alanen, Leena (2005) Polvesta polveen. Sukupolvi sosiologisena käsitteenä ja tutkimuskohteena. Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino. 97-115.

Alhanen, Kai 2014: Vaarantunut suojeluvalta. Tutkimus lastensuojelun uhkatekijöistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 24/2014. Tampere.

Alkula, Tapani & Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka 2002: Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. WS Bookwell Oy. Juva.

Anghel, Roxana & Herczog, Maria & Dima Gabriela 2013: The challenge of reforming child protection in Eastern Europe: The cases of Hungary and Romania. Psychosocial Intervention 22, 239-249.

Aparicio, Elizabeth & Pecukonis, Edward V. & O'Neale, Shalita 2015: "The love that I was missing": Exploring the lived experience of motherhood among teen mothers in Foster care. Children and Youth Services Review 51, 44–54.

Berg-le Clercq, Tijne & Bosscher, Nynke & Keltjens, Marjolein & Vink, Caroline 2014: Learning from Nordic municipal social workers. Netherlands Youth Institute.

Berlin, Lisa J. & Appleyard, Karen & Dodge, Kenneth A. 2013: Intergenerational Continuity in Child Maltreatment: Mediating Mechanisms and Implications for Prevention. Child Development, January/February 2011. Volume 82. Number 1, 162–176.

Berthelot, N., Ensink, K., Bernazzani, O., Normandin, L., Luyten, P. & Fonagy, P. (2015). Intergenerational transmission of attachment in abused and neglected mothers: The role of trauma-specific reflective functioning. Infant Mental Health Journal, 36(2), 200-212.

Biringen, Zeynep 1990: Direct Observation of Maternal Sensitivity and Dyadic Interactions in the Home: Relations to Maternal Thinking. Developmental Psychology Vol.26 (2), 278-284.

Brierea, John & Runtzb, Marsha & Eadiec, Erin & Bigrasd, Noémie & Godbout, and Natacha 2017: Disengaged parenting: Structural equation modeling with child abuse, insecure attachment, and adult symptomatology. Child Abuse & Neglect 67, 260–270.

Brännström, Lars & Vinnerljung, Bo & Forsman, Hilma & Almquist, Ylva B. 2017: Children Placed In Out-of-Home Care as Midlife Adults: Are They Still Disadvantaged or Have They Caught Up With Their Peers? Child Maltreatment, 1-10

Brännström, Lars & Vinnerljung, Bo & Hjernb, Anders 2015: Risk factors for teenage childbirths among child welfare clients: Findings from Sweden. Children and Youth Services Review 53, 44–51.

Burke, Tricia J. & Woszidlo, Alesia & Segrin, Chris 2013: The Intergenerational Transmission of Social Skills and Psychosocial Problems among Parents and their Young Adult Children. Journal of Family Communication, 13. Routledge. 77–91.

Children's Bureau 2017: The AFCARS Report. Preliminary, Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau. U.S. Department of Health and Human Services Estimates for FY 2016 as of Oct 20, 2017 (24), 1–6.

Conger, Rand D. & Belsky, Jay, & Capaldi, Deborah M. 2009: The intergenerational transmission of parenting: Closing comments for the special section. Developmental Psychology, 45(5), 1276–1283.

Courtney, Mark E. & Dworsky, Amy Lynn & Cusick, Gretchen Ruth & Havlicek, Judy & Perez, Alfred 2007: Midwest Evaluation of the Adult Functioning of Former Foster Youth: outcomes at age 21. Chapin Hall Center for Children at the University of Chicago. Social Work Faculty Publications and Presentations.

Cross, Theodore P., Mathews, Ben & Tonmyr, Lil & Scott, Debbie & Ouimet, Catherine 2012: Child welfare policy and practice on children's exposure to domestic. Child Abuse & Neglect 36, 210–216.

De Godzinsky, Virve-Maria 2012: Huostaanottoasiat hallinto-oikeuksissa. Tutkimus tahdonvastaisten huostaanottojen päätöksentekomenettelystä. Hakapaino Oy. Helsinki.

Department for Education 2016: Characteristics of children in need: 2015 to 2016. National Statistics. Crown. England.

Douglas, Heather & Walsh, Tamara 2010: Mother, Domestic Violence, and Child Protection. Violence Against Women 16(5), 489–508.

Dworsky, Amy 2015: Child welfare services involvement among the children of young parents in foster care. Child Abuse and Neglect, 45, 68–79.

Dworsky, Amy & Courtney, Mark E. 2010: The risk of teenage pregnancy among transitioning foster youth: Implications for extending state care beyond age 18. Child and Youth Services Review 32 (2010). Chicago, 1351–1356.

Eronen, Tuija 2013: Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportteja 4/2013. Tampere.

The European Union Agency for Fundamental Rights 2014: National legislative framework. http://fra.europa.eu/en/publication/2015/mapping-child-protection-systems-eu/national-law. Viitattu 3.3.2018.

Fallon, Barbara & Ma, Jennifer & Black, Tara & Wekerle, Chris 2011: Characteristics of Young Parents Investigated and Opened for Ongoing Services in Child Welfare. International Journal of Mental Health and Addiction 2011: 9(4), 365–381.

Forssen, Katja 1991: Asiakasperheet lastensuojelun sosiaalityössä. Sosiaalipolitiikan julkaisuja, sarja A:31. Turun yliopisto. Turku.

Gilbert, Neil & Parton, Nigel & Skiven, Marit 2011: Child Protection Systems: International Trends and Orientations. Oxford University Press.

Geiger, Jennifer M. & Schelbe, Lisa A. 2013: Stopping the Cycle of Child Abuse and Neglect: A Call to Action to Focus on Pregnant and Parenting Youth in and Aging Out of the Foster Care System. Journal of Public Child Welfare.

Ghaffar, Wendy & Manby, Martin & Race, Tracey 2012: Exploring the Experiences of Parents and Carers whose Children Have Been Subject to Child Protection Plans. British Journal of Social Work 42, 887–905.

Goerge, Robert, Harden, Allen, & Lee, Bong (2008). Consequences of teen childbearing for child abuse, neglect, and foster care placement. In S. Hoffman, & R. Maynard (Eds.), Kids having kids: Economic costs and social consequences of teen pregnancy (pp. 257–288). The Urban Institute Press. Washington, DC.

Gray, Mel & Webb, Stephen A. 2010: Ethics and Values Perspectives in Social Work. Palgrave Macmillan.

Healy, Karen & Darlington, Yvonne & Feeney, Judith A. 2011: Parent's Participation in Child Protection Practice: Toward Respect and Inclusion. Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services. Volume 92, No. 3, 282–288.

Hedin, Lena & Höjer, Ingrid & Brunnberg, Elinor 2011: Settling into a new home as a teenager: About establishing social bonds in different types of foster families in Sweden. Children and Youth Services Review 33, 2282–2289.

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika 2016: Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014-2015) päätulokset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 3/2016. Tampere.

Heino, Tarja 2009: Family Group Conference from a Child Percpective.National Institute for Health and Welfare. Report. 9/2009.

Heino, Tarja & Johnson, Marianne 2010: Huostaanotetut lapset nuorina aikuisina. Teoksessa (toim.) Sarkola,T. & Heino,T. & Hiilamo, H. & Hytti, H & Rajavaara, M: Perhepiirissä. Kela. Helsinki.

Heinonen, Hanna & Väisänen, Antti & Hipp, Tiia 2012: Miten lastensuojelun kustannukset kertyvät? Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.

Helavirta, Susanna & Laakso, Riitta & Pösö, Tarja 2014: Huostaanoton kuva suomalaisen tutkimuksen valossa. Janus, vol. 22 (3), 288–298.

Helliwell, John F. 2001: Social Capital, the Economy and Well-Being. The Review of Econimic Performance and Social Progress. Centre for the Study of Living Standards and the Institute for Research on Public Policy.McGill-Queen's University Press, 43– 60.

Henkilötietolaki (22.4.1999/523).

Hesse-Biber, Sharlene & Leavy, Patricia 2011: The Practice of Qualitative Research. Second Edition. SAGE Publications. United States of America.

Hiilamo, Heikki & Saarikallio-Torp, Miia 2011: Child custody placement outcomes for mothers. Children and Youth Services Review 33 (9), 1489-1496.

Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna 2009: Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko: Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Hiltunen, Tarja 2015: Äitiys, huostaanotto ja vanhemmuus. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 541. Jyväskylän yliopisto.

Ikäheimo, Salla 2016: Lastensuojelun asiakkaiden äitien elämäntilanne rekistereiden valossa. Teoksessa Nousiainen, Kirsi & Petrelius, Päivi & Yliruka, Laura (toim.): Puheista tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 20/2016, 103–116.

Johnston, David W. & Schurer, Stefanie & Shields, Michael A. 2013: Exploring the intergenerational persistence of mental health: Evidence from three generations. Journal of Health Economics, 32(6), 1077–1089.

Kainulainen, Mikko 2012: Lastenkodissa asuneen nuoren kokemuksia osallisuudesta ja ajatuksia tulevaisuusorientaatiosta ja lastenkodissa asumisesta. Tampereen yliopisto. Tampere.

Kallio, Kirsi Pauliina 2015: Ylisukupolvinen tunnustaminen lasten ja nuorten arkiympäristöissä. Teoksessa Häkli, Jouni & Kallio, Kirsi Pauliina & Korkiamäki, Riikka (toim.): Myönteinen tunnistaminen. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 171. Tampere.

Karagiannaki, Eleni 2017: The effect of parental wealth on children's outcomes in early adulthood. J Econ Inequal 15, 217–243.

Karjalainen, Anna 2008: Tutkimusetiikasta. Teoksessa Ronkainen, Suvi & Karjalainen, Anne (toim.): Sähköä kyselyyn! web-kysely tutkimuksessa ja tiedonkeruussa. Lapin yliopiston menetelmätieteiden laitoksen tutkimuksia 1. Tutkimusmenetelmät. Rovaniemi, 121–131.

Kataja, Kati & Ristikari, Tiina & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika 2014: Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä. Yhteiskuntapolitiikka 79/2014, 38–54.

Kindler, Heinz 2007: Developing Evidence-Based Child Protection Practice: A View From Germany. Research on Social Work Practice, 319–324.

Korhonen, Eva-Maria 2013: Sosiaalisten ongelmien ylisukupolvinen siirtyminen. Lasten suojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden näkökulmia. Tampereen yliopisto. Tampere.

Kretchmar, Molly D. & Jacovbvitz, Deborah B. 2002: Observing Mother-Child Relationships Across Generations: Boundary Patterns, Attachment, and the Trans mission of Caregiving. EBSCO Publishing. 352–374.

Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Tampere.

Kärkkäinen, Tuulikki 2004: Koulutuksen ja lapsi-vanhempisuhteen yhteys elämässä selviytymiseen Sosiaalinen perimä ja koulutuskulttuurisen pääoman periytyminen sukupolvesta toiseen. Helsingin yliopisto. Tutkimuksia 250. Helsinki.

Lahikainen, Anja Riitta 2005: Kontekstualisoitu perhe: Miten perheessä tapahtuva sosialisaatio muuttuu informaation aikakaudella? Teoksessa Anja-Maija Pirttilä-Backman & Marja Ahokas & Liisa Myyry & Susanna Lähteenoja (toim.) Arvot, moraali ja yhteiskunta. Sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen. Helsinki: Gaudeamus.

Lahtinen, Pia & Männistö, Leena & Raivio, Marketta 2017: Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 7/2017. Helsinki.

Laiho, Jenni 2013: Nuorten kokemus osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta kiireellisen sijoituksen aikana. Tampereen yliopisto. Tampere.

Laitinen, Marjo & Puuronen, Vesa 2016: Yhteiskunnan tahra? Koulukotien kasvattien vaietut kokemukset. Vastapaino. Tampere.

Lastensuojelulaki (13.4.417/2007).

Lastensuojelun Keskusliitto 2017: Miten lastensuojelusta puhutaan sosiaalisessa mediassa? http://lskl.e-julkaisu.com/lastensuojelu-ja-some/miten-lastensuojelusta-puhutaan-sosiaalisessa-mediassa/. Viitattu 4.11.2017.

Leviner, Pernilla 2018: Child participation in the Swedish child protection system: child-friendly focus but limited child influence on outcomes. The International Journal of Children's Rights, Vol.26(1),

Lokteff, Maegan & Piercy, KaTerveyden ja hyvinvoinnin laitoseen W. 2011: “Who Cares for the Children?” Lessons from a Global Percpective of Child Care Policy. Journal of Child & Family Studies (2012) 21:120–130.

Lounavaara-Rintala, Helena 1998: Lastensuojelua käyttävät perheet. Psykologia: Suomen psykologisen seuran julkaisu 1. Opiskelija kirjaston verkkojulkaisu 2003 Helsinki, 4–10.

Lönnqvist, Jan-Erik & Leikas, Sointu & Verkasalo, Markku 2018: Value change in men and women entering parenthood: New mothers' value priorities shift towards Conservation values. Personality and Individual Differences 120, 47–51.

Madden, Vaishnavee & Domoney, Jill & Aumayer, Katie & Sethna, Vaheshta & Iles, Jane & Hubbard, Isabelle & Giannakakis, Andreas & Psychogiou, Lamprini & Ramchandani, Paul 2015: Intergenerational transmission of parenting: findings from a UK longitudinal study. European Journal of Public Health. Vol. 25:6, 1030–1035.

Marin, Marjatta 2005: Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen. Teoksessa Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 17–44.

Marshall, Jane Marie & Huang, Hui & Ryan, Joseph P. 2011: Intergenerational families in child welfare: Assessing needs and estimating permanency. Children and Youth Services Review 33, 1024–1030.

Marttunen, Matti 2008: Nuorisorikosoikeus: Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki.

McGuire-Schwartz, Mary Ellen 2007: Relationships Between Family and Social Support and Mother-child Bonds. Journal of Children and Poverty 13:2, 133–156.

Mertz, Mikkel & Andersen, Signe Hald 2016: The hidden cost of foster care: New evidence on the intergenerational transmission of foster care experiences. The Rockwool Foundation Research Unit. Study Paper No. 106. Kööpenhamina.

Myers, John E.B. 2008: A Short History of Child Protection in America. Family Law Quarterly. Vol. 42. Issue 3.

Niemelä, Pauli 2010: Hyvinvointipolitiikka. WSOYpro Oy. Helsinki.

Nieminen, Liisa 2011: Lastensuojelun tutkimuksen etiikka. Oikeus 2011 (40); 1, 6–24.

Nousiainen, Kirsi & Petrelius, Päivi & Yliruka, Laura (toim.) 2016: Puheista tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. Työpaperi 20/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

Nurmi, Jan-Erik & Ahonen, Timo & Lyytinen, Heikki & Lyytinen, Paula & Pulkkinen, Lea & Ruoppila, Isto 2018: Ihmisen psykologinen kehitys. PS-Kustannus. Jyväskylä.

Pekkarinen, Elina 2011: Lastensuojelun tieto ja tutkimus. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 51.

Pekkarinen, Elina 2016: Arjen- ja elämänhallinnan ongelmat lapsuudenperheissä – lastensuojelun näkökulma. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.): Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015, 163–180.

Pietarinen, Juhani 2002: Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani: Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus. Tampere, 58–81.

Public Health Agency of Canada 2010: Canadian Incidence Study of Reported Child Abuse and Neglect. Her Majesty the Queen in Right of Canada.

Pulkkinen, Katri 2011: Asiakkaiden kokemuksia lastensuojelusta – asiakaspeili tiedon muodostuksen välineenä. Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsingin yliopisto.

Punamäki, Raija-Leena & Isosävi, Sanna 2012: Varhainen vuorovaikutus ja vanhemman trauma: analyysi vaikutuspoluista ja suojaavista tekijöistä. Psykologia 48, 417–430.

Pätiälä, Annika 2016: Lastensuojelu mediassa. Pro gradu –tutkielma. Lapin yliopisto.

Pösö, Tarja 2010: Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Janus vol. 18 (4), 324–336.

Radey, Melissa & Schelbe, Lisa & McWey, Lenore & Holtrop, Kendal & Cantoc, Angela 2016: It's really overwhelming": Parent and service provider perspectives of parents aging out of foster care. Children and Youth Services Review 67, 1–10.

Raitano, Michelle 2015: Intergenerational Transmission of Inequalities in Southern European Countries in Comparative Perspective. European Journal of Social Security. Volume 17. No. 2, 292–314.

Ricks, Margaret H. 1985: The Social Transmission of Parental Behavior: Attachment Across Generations. Monographs of the Society for Research in Child Development Vol.50 (1-2), 211–227.

Rolin, Kristina 2002: Tieteen etiikka metodologian näkökulma. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani: Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus. Tampere, 92–104.

Ronkainen, Suvi & Karjalainen, Anja 2008: Sähköä kyselyyn! web-kysely tutkimuksessa ja tiedonkeruussa. Teoksessa Ronkainen, Suvi & Karjalainen, Anne (toim.): Sähköä kyselyyn! web-kysely tutkimuksessa ja tiedonkeruussa. Lapin yliopiston menetelmätieteiden laitoksen tutkimuksia 1. Tutkimusmenetelmät. Rovaniemi,

Ronkainen, Suvi & Karjalainen, Anja & Mertala, Suvi 2008: Graafisen kyselylomakkeen suunnittelu. Teoksessa Ronkainen, Suvi & Karjalainen, Anne (toim.): Sähköä kyselyyn! web-kysely tutkimuksessa ja tiedonkeruussa. Lapin yliopiston menetelmätieteiden laitoksen tutkimuksia 1. Tutkimusmenetelmät. Rovaniemi, 31–41.

Rudnicki, Ann A. 2012: The Development of Russia's Child Protection and Welfare System. Demokratizatsiya. Washington Vol. 20 (1), 29-44.

Ruskoaho, Juho & Vänskä, Jukka & Heikkilä, Teppo & Hyppölä, Harri & Halila, Hannu & Kujala, Santero & Virjo, Irma & Mattila, Kari 2010: Postitse vai sähköisesti? Näkemyksiä tiedonkeruumenetelmän valintaan Lääkäri 2008 –tutkimuksen pohjalta. Sosiaalilääketieteellinen aikakausilehti 2010: 47, 279–285.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006: KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 22.9.2017.

Samuels, Gina Miranda & Pryce, Julia M. 2008: "What doesn't kill you makes you stronger": Survivalist self-reliance as resilience and risk among young adults aging out of foster care. Children and Youth Services Review 30, 1198–1210.

Savisalo, Oskari 2017: Ylisukupolvisen lastensuojelutarpeen taustatekijät. https://www.sos-lapsikyla.fi/tietoa-meista/lue-julkaisujamme/tutkimukset/. Viitattu 12.12.2017.

Schofield, Lee & Merrick 2013: Safe, stable, nurturing relationships as a moderator of intergenerational continuity of child maltreatment: a meta-analysis. Journal of Adolescent Health 53 (4) 32-38.

Serbin, Lisa A. & Karp, Jennifer 2004: The Intergenerational Transfer of Psychosocial Risk: Mediators of Vulnerability and Resilience. Annual Review of Psychology, 333–363.

Siltainsuu, Pilvimaria 2016: Verkossa. Lastensuojelun kuva sosiaalisessa mediassa. Lastensuojelun keskusliitto.
Sipilä, Jorma 1979: Sosiaalisten ongelmien synty ja lievittäminen. Tammi. Helsinki.
Smith, Jonathan Allan & Flowers, Paul & Larkin, Michael 2009: Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research. SAGE Publications Ltd. Los Angeles.
Solantaus, Tytti & Beardslee, William 1996: Interventio lasten psyykkisten häiriöiden ehkäisemiseksi. Duodecim 112 (18), 1647.
Sosiaali- ja terveysministeriö 2017: Sosiaalipalvelut. http://stm.fi/sosiaalipalvelut. Viitattu 4.11.2017.
Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301).
Suomen perustuslaki (11.6.1999/731).
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018: Sotkanet.fi. Tilastotietoja suomalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista. Viitattu 6.3.2018.
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017: Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-. Viitattu 4.11.2017.
Tilbury, Clare & Ramsay, Sylvia 2018: A systematic scoping review of parental satisfaction with child protection services. Evaluation and Program Planning 66, 141–146.
Tuomi, Jouni, & Sarajärvi, Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. 6. uudistettu laitos.
Tverborgvik, Torill & Björk Lene & Larsen, Clausen & Thorsted, Brian 2013: Intergenerational Educational Mobility in Denmark. Scandinavian Journal of Educational Research Vol. 57, No. 5, 544–560.
Vauhkonen, Teemu & Kallio, Johanna & Kauppinen, Timo M. & Erola, Jani 2017: Intergenerational accumulation of social disadvantages acrossgenerations in young adulthood. Research in Social Stratification and Mobility 48, 42–52.
Vehkalahti, Kimmo 2008: Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Tammi. Helsinki.
Vilhula, Anne 2007: Sosiaalinen perimä. Ylisukupolviset kohtalot tutkimuskirjallisuuden valossa. Suomen Mielenterveysseura. Gummerus Kirjapaino Oy. Vaajakoski.
Välimaa, Mila 2016: Kokemuksia toimivasta lastensuojelusta. Vanhemman toimijuuden rakentuminen lastensuojeluasiakkuudessa. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
Wiborg, Nicolay Övind & Hansen, Marianne Nordli 2008: Change over Time in the Intergenerational Transmission of Social Disadvantage. European Sociological Review 25:3, 379–394.
Zielinski, David S. 2009: Child maltreatment and adult socioeconomic well-being. Child Abuse & Neglect, 33(10), 666–678.

Liite 1

			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Psyykkiset vahvuudet	Kyllä	N	32	18	14	0.201	32	14	18	0.000
		%	51,6 %	60 %	43,8 %		51,6 %	34,1 %	85,7 %	
	Ei	N	30	12	18		30	27	3	
		%	48,4 %	40 %	56,3 %		48,4 %	65,9 %	14,3 %	
Sosiaaliset vahvuudet	Kyllä	N	25	17	8	0.011	25	11	14	0.002
		%	40,3 %	56,7 %	25 %		40,3 %	26,8 %	66,7 %	
	Ei	N	37	13	24		37	30	7	
		%	59,7 %	43,3 %	75 %		59,7 %	73,2 %	33,3 %	
Toimintakyvyn vahvuudet	Kyllä	N	23	14	9	0.131	23	13	10	0.220
		%	37,1 %	46,7 %	28,1 %		37,1 %	31,7 %	47,6 %	
	Ei	N	39	16	23		39	28	11	
		%	62,9 %	53,3 %	71,9 %		62,9 %	68,3 %	52,4 %	
Muut vahvuudet	Kyllä	N	4	1	3	0.333	4	4	0	0.139
		%	6,5 %	3,3 %	9,4 %		6,5 %	9,8 %	0 %	
	Ei	N	58	29	29		58	37	21	
		%	93,5 %	96,7 %	90,6 %		93,5 %	90,2 %	100 %	
Ei nimettyä suojaavaa vahvuutta	Kyllä	N	13	4	9	0.153	13	12	1	0.025
		%	21 %	13,3 %	28,1 %		21 %	29,3 %	4,8 %	
	Ei	N	49	26	23		49	29	20	
		%	79 %	86,7 %	71,9 %		79 %	70,7 %	95,2 %	
Psyykkiset vaikeudet	Kyllä	N	40	18	22	0.472	40	28	12	0.385
		%	64,5 %	60 %	68,8 %		64,5 %	68,3 %	57,1 %	
	Ei	N	22	12	10		22	13	9	
		%	35,5 %	40 %	31,3 %		35,5 %	31, 7 %	42,9 %	
Sosiaaliset vaikeudet	Kyllä	N	42	16	26	0.019	42	31	11	0.064
		%	67,7 %	53,3 %	81,3 %		67,7 %	75,6 %	52,4 %	
	Ei	N	20	14	6		20	10	10	
		%	32,3 %	46,7 %	18,8 %		32,3 %	24,4 %	47,6 %	
Toimintakyvyn vaikeudet	Kyllä	N	33	12	21	0.043	33	28	5	0.001
		%	53,2 %	40 %	65,6 %		53,2 %	68,3 %	23,8 %	
	Ei	N	29	18	11		29	13	16	
		%	46,8 %	60 %	34,4 %		46,8 %	31,7 %	76,2 %	
Muut vaikeudet	Kyllä	N	33	18	15	0.301	33	21	12	0.658
		%	53,2 %	60 %	46,9 %		53,2 %	51,2 %	57,1 %	
	Ei	N	29	12	17		29	20	9	
		%	46,8 %	40 %	53,1 %		46,8 %	48,8 %	42,9 %	
Psyykkiset taustatekijät	Kyllä	N	16	3	13	0.006	16	16		
		%	25,8 %	10,0 %	40,6 %		39,0 %	39,0 %		
	Ei	N	46	27	19		25	25		
		%	74,2 %	90,0 %	59,4 %		61,0 %	61,0 %		
Sosiaaliset taustatekijät	Kyllä	N	27	5	22	0.000	27	27		
		%	43,5 %	16,7 %	68,8 %		65,9 %	65,9 %		
	Ei	N	35	25	10		14	14		
		%	56,5 %	83,3 %	31,3 %		34,1 %	34,1 %		
Toimintakyvyn taustatekijät	Kyllä	N	18	4	14	0.008	18	18		
		%	29,0 %	13,3 %	43,8 %		43,9 %	43,9 %		
	Ei	N	44	26	18		23	23		
		%	71,0 %	86,7 %	56,3 %		56,1 %	56,1 %		
Muut taustatekijät	Kyllä	N	10	4	6	0.562	10	10		
		%	16,1 %	13,3 %	18,8 %		24,4 %	24,4 %		
	Ei	N	52	26	26		31	31		
		%	83,9 %	86,7 %	81, 3 %		75,5 %	75,5 %		
Ei saanut tukea palveluista	Kyllä	N	11	2	9	0.027	11	11		
		%	17,7 %	6,7 %	28,1 %		26,8 %	26,8 %		
	Ei	N	51	28	23		30	30		
		%	82,3 %	93,3 %	71,9 %		73,2 %	73,2 %		

Liite 2

Perheessämme ollut seuraavia suojaavia vahvuuksia			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Ei nimettyä suojaavaa vahvuutta	Kyllä	N	13	4	9	0.153	13	12	1	0.025
		%	21 %	13,3 %	28,1 %		21 %	29,3 %	4,8 %	
	Ei	N	49	26	23		49	29	20	
		%	79 %	86,7 %	71,9 %		79 %	70,7 %	95,2 %	
Kyky ylläpitää suhteita läheisverkostoon	Kyllä	N	20	12	8	0.207	20	11	9	0.201
		%	32,3 %	40 %	25 %		32,3 %	26,8 %	42,9 %	
	Ei	N	42	18	24		42	30	12	
		%	67,7 %	60 %	75 %		67,7 %	73,2 %	57,1 %	
Kyky ymmärtää lapsen edun ensisijaisuus	Kyllä	N	11	7	4	0.264	11	4	7	0.021
		%	17,7 %	23,3 %	12,5 %		17,7 %	9,8 %	33,3 %	
	Ei	N	51	23	28		51	37	14	
		%	82,3 %	76,7 %	87,5 %		82,3 %	90,2 %	66,7 %	
Vanhemmuuden taidot	Kyllä	N	5	3	2	0.588	5	3	2	0.763
		%	8,1 %	10 %	6,3 %		8,1 %	7,3 %	9,5 %	
	Ei	N	57	27	30		57	38	19	
		%	91,9 %	90 %	93,8 %		91,9 %	92,7 %	90,5 %	
Sinnikkyys	Kyllä	N	13	8	5	0.286	13	5	8	0.018
		%	21 %	26,7 %	15,6 %		21 %	12,2 %	38,1 %	
	Ei	N	49	22	27		49	36	13	
		%	79 %	73,3 %	84,4 %		79 %	87,8 %	61,9 %	
Taloudellinen tilanne	Kyllä	N	3	0	3	0.086	3	3	0	0.204
		%	4,8 %	0,0 %	9,4 %		4, %	7,3 %	0 %	
	Ei	N	59	30	59		59	38	21	
		%	95,2 %	100 %	90,6 %		95,7	92,7 %	100 %	
Arjenhallinnan taidot	Kyllä	N	4	2	2	0.947	4	2	2	0.481
		%	6,5 %	6,7 %	6,3 %		6,5 %	4,9 %	9,5 %	
	Ei	N	58	28	30		58	39	19	
		%	93,5 %	93,3 %	93,8 %		93,5 %	95,1 %	90,5 %	
Kyky hakea ja vastaanottaa apua	Kyllä	N	15	10	5	0.104	15	8	7	0.229
		%	24,2 %	33,3 %	15,6 %		24,2 %	19,5 %	33,3 %	
	Ei	N	47	20	27		47	33	14	
		%	75,8 %	66,7 %	84,4 %		75,8 %	80,5 %	66,7 %	
Kyky rakastaa	Kyllä	N	7	4	3	0.623	7	3	4	0.167
		%	11,3 %	13,3 %	9,4 %		11,3 %	7,3 %	19 %	
	Ei	N	55	26	29		55	38	17	
		%	88,7 %	86,7 %	90,6 %		88,7 %	92,7 %	81 %	
Elämänarvot	Kyllä	N	15	11	4	0.026	15	4	11	0.000
		%	24,2 %	36,7 %	12,5 %		24,2 %	9,8 %	52,4 %	
	Ei	N	47	19	28		47	37	10	
		%	75,8 %	63,3 %	87,5 %		75,8 %	90,2 %	47,6 %	
Elämänkokemus	Kyllä	N	7	7	0	0.004	7	0	7	0.000
		%	11,3 %	23,3 %	0 %		11,3 %	0 %	33,3 %	
	Ei	N	55	23	32		55	41	14	
		%	88,7 %	76,7 %	100 %		88,7 %	100 %	66,7 %	
Kyky reflektoida omaa vanhemmuutta	Kyllä	N	8	8	0	0.002	8	0	8	0.000
		%	12,9 %	26,7 %	0 %		12,9 %	0 %	38,1 %	
	Ei	N	54	22	32		54	41	13	
		%	87,1 %	73,3 %	100 %		87,1 %	100 %	61,9 %	
Hyvä kunto	Kyllä	N	1	1	0	0.298	1	1	0	0.471
		%	1,6 %	3,3 %	0 %		1,6 %	2,4 %	0 %	
	Ei	N	61	29	32		61 %	40	21	
		%	98,4 %	96,7 %	100 %		98,4 %	97,6 %	100 %	

Liite 3

Perheessämme ollut seuraavia vaikeuksia			Osuus kaikista vastaajista	Vanhempi ollut sijoitettuna		P	Osuus kaikista vastaajista	Lapsen huostaanotto		P
				Kyllä	Ei			Kyllä	Ei	
Taloudellisia vaikeuksia	Kyllä	N	33	18	15	0.301	33	21	12	0.658
		%	53,2 %	60 %	46,9 %		53,2 %	51,2 %	57,1 %	
	Ei	N	29	12	17		29	20	9	
		%	46,8 %	40 %	53,1 %		46,8 %	48,8 %	42,9 %	
Uupumusta	Kyllä	N	35	15	20	0.321	35	26	9	0.122
		%	56,5 %	50 %	62,5 %		56,5 %	63,4 %	42,9 %	
	Ei	N	27	15	12		27	15	12	
		%	43,5 %	50 %	37,5 %		43,5 %	36,6 %	57,1 %	
Vuorovaikutuksen ongelmia aikuisten kesken	Kyllä	N	24	10	14	0.400	24	19	5	0.085
		%	38,7 %	33,3 %	43,8 %		38,7 %	46,3 %	23,8 %	
	Ei	N	38	20	18		38	22	16	
		%	61,3 %	66,7 %	56,3 %		61,3 %	53,7 %	76,2 %	
Vuorovaikutuksen haasteita aikuisten ja lasten välillä	Kyllä	N	28	10	18	0.070	28	23	5	0.016
		%	45,2 %	33,3 %	56,3 %		45,2 %	56,1 %	23,8 %	
	Ei	N	34	20	14		34	18	16	
		%	54,8 %	66,7 %	43,8 %		54,8 %	43,9 %	76,2 %	
Vuorovaikutuksen haasteita lasten kesken	Kyllä	N	10	4	6	0.562	10	8	2	0.312
		%	16,1 %	13,3 %	18,8 %		16,1 %	19,5 %	9,5 %	
	Ei	N	52	26	26		52	33	19	
		%	83,9 %	86,7 %	81,3 %		83,9 %	80,5 %	90,5 %	
Haasteita vanhemmuudessa	Kyllä	N	22	7	15	0.053	22	21	1	0.000
		%	35,5 %	23,3 %	46,5 %		35,5 %	51,2 %	4,8 %	
	Ei	N	40	23	17		40	20	20	
		%	64,5 %	76,7 %	53,1 %		64,5 %	48,8 %	95,2 %	
Väkivaltaa	Kyllä	N	11	4	7	0.379	11	10	1	0.056
		%	17,7 %	13,3 %	21,9 %		17,7 %	24,4 %	4,8 %	
	Ei	N	51	26	25		51	31	20	
		%	82,3 %	86,7 %	78,1 %		82,3 %	75,6 %	95,2 %	
Mielenterveysongelmia	Kyllä	N	19	7	12	0.227	19	15	4	0.156
		%	30,6 %	23,3 %	37,5 %		30,6 %	36,6 %	19 %	
	Ei	N	43	23	20		43	26	17	
		%	69,4 %	76,7 %	62,5 %		69,4 %	63,4 %	81 %	
Päihdeongelmia	Kyllä	N	16	8	8	0.881	16	13	3	0.138
		%	25,8 %	26,7 %	25 %		25,8 %	31,7 %	14,3 %	
	Ei	N	46	22	24		46	28	18	
		%	74,2 %	73,3 %	75 %		74,2 %	68,3 %	85,7 %	
Huumeiden käyttöä	Kyllä	N	8	5	3	0.392	8	5	3	0.816
		%	12,9 %	16,7 %	9,4 %		12,9 %	12,2 %	14,3 %	
	Ei	N	54	25	29		54	36	18	
		%	87,1 %	83,3 %	90,6 %		87,1 %	87,8 %	85,7 %	
Ongelmia parisuhteessa	Kyllä	N	20	8	12	0.362	20	14	6	0.657
		%	32,3 %	26,7 %	37,5 %		32,3 %	34,1 %	28,6 %	
	Ei	N	42	22	20		42	27	15	
		%	67,7 %	73,3 %	62,5 %		67,7 %	65,6 %	71,4 %	
Riitoja	Kyllä	N	18	8	10	0.691	18	13	5	0.517
		%	29 %	26,7 %	31,3 %		29 %	31,7 %	23,8 %	
	Ei	N	44	22	22		44	28	16	
		%	71 %	73,3 %	68,8 %		71 %	68,3 %	76,2 %	
Ei tukea lapsen koulunkäyntiin	Kyllä	N	1	1	0	0.298	1	1	0	0.471
		%	1,6 %	3,3 %	0 %		1,6 %	2,4 %	0 %	
	Ei	N	61	29	32		61	40	21	
		%	98,2 %	96,7 %	100 %		98,4 %	97,6 %	100 %	
Kodin epäsiisteys	Kyllä	N	1	0	1	0.329	1	1	0	0.471
		%	1,6 %	0 %	3,1 %		1,6 %	2,4 %	0 %	
	Ei	N	61	30	31		61	40	21	
		%	98,4 %	100 %	96,9 %		98,4 %	97,6 %	100 %	
Häätöuhka	Kyllä	N	1	0	1	0.329	1	1	0	0.471
		%	1,6 %	0 %	3,1 %		1,6 %	2,4 %	0 %	
	Ei	N	61	30	31		61	40	21	
		%	98,4 %	100 %	96,9 %		98,4 %	97,6 %	100 %	
Fyysinen sairaus	Kyllä	N	1	0	1	0.329	1	1	0	0.417
		%	1,6 %	0 %	3,1 %		1,6 %	2,4 %	0 %	
	Ei	N	61	30	31		61	40	21	
		%	98,4 %	100 %	96,9 %		98,4 %	97,6 %	100 %	

Liite 4

Kysely vanhemmille

Hyvä kyselyyn vastaaja,

Tämän pro gradu -tutkielmaan liittyvän kyselyn avulla selvitetään sijaishuoltotaustaisten ja ei-sijaishuoltotaustaisten vanhempien voimavarojen rakentumista sekä niitä taustatekijöitä, jotka ovat mahdollisesti johtaneet oman lapsen huostaanotoon. Kyselyssä kerätyn aineiston kautta kartoitetaan niitä taustatekijöitä, jotka vaikuttavat joko positiivisesti tai negatiivisesti lastensuojelutarpeen ylisukupolvisuuteen. Tietoa ylisukupolvisen lastensuojelutarpeen taustatekijöistä voidaan hyödyntää lastensuojelussa, mutta myös peruspalveluiden kehittämisessä.

Kyselyyn voi vastata täysin anonyymisti ja siitä tehtävä pro gradu -tutkielmaraportti tai muut aineiston perusteella koostetut julkaisut eivät sisällä mitään yksilöitäviä tietoja vastaajista. Kyselyn täyttäminen kestää 8-15 minuuttia.

1. Olen: *
- Nainen
- Mies

2. Ikäni: *
Kirjoita vastaus

3. Oma vanhempani on ollut sijoitettuna tai muuten lastensuojelun tuen piirissä *
- Kyllä
- Ei
- En tiedä

4. Olen ollut lapsuudessani/nuoruudessani sijoitettuna: *
- Kyllä
- Ei

5. Sijoituksen muoto oli: *
Voit valita tarvittaessa useamman vaihtoehdon
- Lastensuojelunlaitos
- Sijaisperhe
- Sukulaissijoitus
- Muu

6. Ikäni, kun minut otettiin huostaan: *
Kirjoita vastaus

7. Ikäni, kun huostaanottoni päätty: *
Kirjoita vastaus

8. Olin lapsena lastensuojelun avohuollon asiakas *
- Kyllä
- Ei
- En tiedä

9. Avohuollon asiakkuuteni ajankohta *
Voit valita tarvittaessa useamman vaihtoehdon
- Ennen huostaanottoa
- Huostaanoton jälkeen

10. Asiakkuuteni sisälsi seuraavia tukitoimia: *
Kirjoita vastaus

11. Olen ollut lastensuojelun jälkihuollon asiakkaana *
- Kyllä
- Ei

12. Lapseni on tai on ollut huostaanotettuna *
- Kyllä
- Ei

13. Oma ikäni lapseni huostaanoton aikaan: *
Kirjoita vastaus

14. Lapseni ikä huostaanoton aikaan: *
Kirjoita vastaus

15. Oman lapseni huostaanotto oli vastentahtoinen: *
- Kyllä
- Ei

16. Huostaanottoa vastusti: *
Voit valita tarvittaessa useamman vaihtoehdon
- Minä
- Toinen huoltaja
- Lapsi itse
- Muu

17. Omasta mielestäni lapseni huostaanottoon johtivat seuraavat tekijät: *
Kirjoita vastaus

18. Lapseni huostaanottopäätökseen kirjatut huostaanoton syyt: *
Kirjoita vastaus

19. Lapseni oli avohuollon asiakas ennen huostaanottoa: *

- Kyllä
- Ei

20. Saamamme avohuollon tukipalvelut sisälsivät (esim. perhetyö, tukihenkilö): *

Kirjoita vastaus

21. Saimme ennen lapseni huostaanottoa tukea muilta seuraavilta tahoilta (esim. läheisverkosto, perheneuvola tms.): *

Kirjoita vastaus

22. Perheemme aikuisten ja lasten lukumäärä ennen huostaanottoa: *

Kirjoita vastaus

23. Perheemme vahvuuksia huostaanoton aikaan oli:

Kirjoita vastaus

24. Perheessämme oli huostaanoton aikaan seuraavia vaikeuksia: *
Voit valita tarvittaessa useamman vaihtoehdon

- Taloudellisia vaikeuksia
- Uupumusta
- Vuorovaikutuksen haasteita aikuisten kesken
- Vuorovaikutuksen haasteita aikuisten ja lasten välillä
- Vuorovaikutuksen haasteita lasten kesken
- Haasteita vanhemmuudessa
- Väkivaltaa
- Mielenterveysongelmia
- Päihdeongelmia
- Huumeiden käyttöä
- Ongelmia parisuhteessa
- Riitoja
- Muu

25. Saimme apua edellä mainittuihin vaikeuksiin: *

- Kyllä
- Kyllä, mutta ei kaikkiin
- Ei

26. Olen saanut tukea vanhemmuuteeni *

- Kyllä
- Ei

27. Tuen saannin ajankohta *
Voit valita tarvittaessa useamman vaihtoehdon

- Ennen huostaanottoa
- Huostaanoton aikana
- Huostaanoton jälkeen

28. Tärkein tuenantaja oli/on: *

Kirjoita vastaus

29. Lapseni on ollut avohuollon asiakas: *

- Kyllä
- Ei

30. Saamamme avohuollon tukipalvelut sisälsivät (esim. perhetyö, tukihenkilö): *

Kirjoita vastaus

31. Olemme saaneet tukea muilta seuraavilta tahoilta (esim. läheisverkosto, perheneuvola tms.): *

Kirjoita vastaus

32. Perheessämme on ollut seuraavia vaikeuksia: *
Voit valita tarvittaessa useamman vaihtoehdon

- Taloudellisia vaikeuksia
- Uupumusta
- Vuorovaikutuksen haasteita aikuisten kesken
- Vuorovaikutuksen haasteita aikuisten ja lasten välillä
- Vuorovaikutuksen haasteita lasten kesken
- Haasteita vanhemmuudessa
- Väkivaltaa
- Mielenterveysongelmia
- Päihdeongelmia
- Huumeiden käyttöä
- Ongelmia parisuhteessa
- Riitoja
- Muu

33. Olemme saaneet apua edellä mainittuihin vaikeuksiin: *

- Kyllä
- Kyllä, mutta ei kaikkiin
- Ei

34. Olen saanut tukea vanhemmuuteeni *

- Kyllä
- Ei

35. Tuen saannin ajankohta *
Voit valita tarvittaessa useamman vaihtoehdon

- Liian aikaisin
- Oikeaan aikaan
- Liian myöhään

36. Tärkein tuenantaja oli/on: *

Kirjoita vastaus

37. Perheemme vahvuuksia on ollut: *

Kirjoita vastaus

38. Vanhemmuuttani vahvistavia tekijöitä on/ovat olleet: *

Kirjoita vastaus

39. Haluasin sanoa vielä:

Kirjoita vastaus